

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1962

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1962

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1962

ÄRGÅNG 17

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

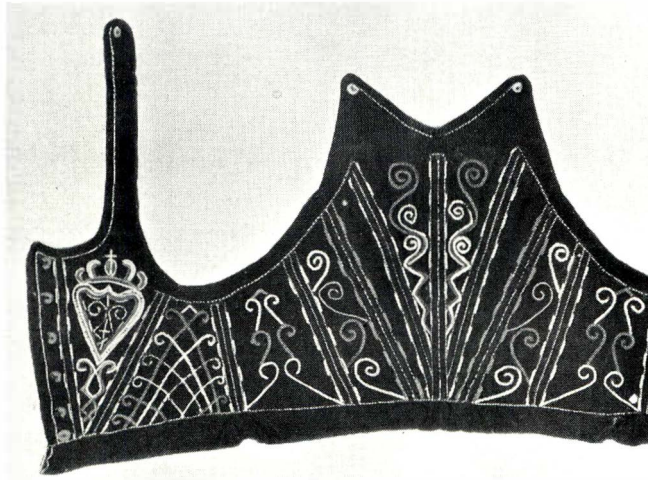
Redaktör:
INGEGÅRD VALLIN

Författarna äro ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1962



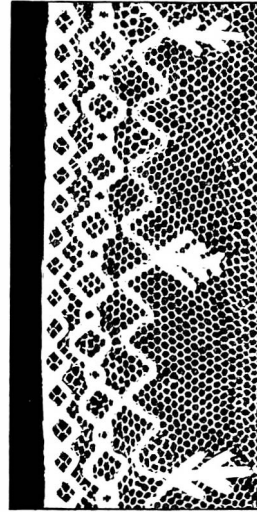
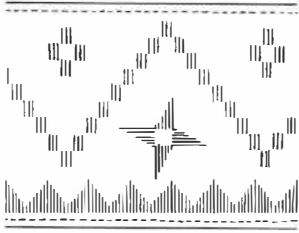
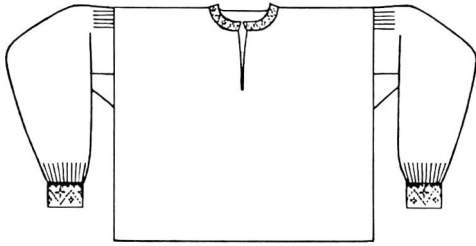
VEDENS HÄRAD OCH BORÅS



Livstykke, svart med broderi, ullgarn: rött, grönt, gult samt oblekt lingarn.

Kjoltygets två olika ränder, det vita partiet mellan ränderna c:a 4,2 cm.





Skjorta, ärmbroderi; tyllspets till mössan.

VEDENS HÄRAD KVINNODRÄKT

Huvudbonad: styv bindmössa, vitt siden, broderad med tambursöm. Foder av vitt linne. Stycke: broderad tyll.

Skjorta: vitt linne med rund halsringning, uppåtstående 1,5 cm bred linning med broderi. C:a 14 cm långt sprund, sys med smal fäll och avslutas med en stoppad hålsöm. Ärmen sys med ärmspjäll och veckas upptill, 5 veck åt varje sida, på insidan fästade med stjälkstygn 4 cm från sömmen. Ärmen veckad nedtill mot en 5,5 cm bred manschett broderad med plattsöm. Vecken fästade på insidan med en rad stjälkstygn 2 cm från manschetten. Knapphål för manschettknappar.

Livstycke: svart ylletyg, tuskaft. Sys åtsittande med vardera 2 fram-, sido- och bakstycken. Skörtet med infällda flikar i sidorna och bak avrundade hörn. Bakstyckena med rundade skörteflikar. På vardera framstycket 6 snörhål langetterade med rött ullgarn. Livstycket broderat med mönster i kedjestygn med rött, grönt och gult ullgarn samt oblekt lingarn. Särskilda med efterstygn gjorda avsynningar för "ben" eller fjädrar. Foder oblekt linne, kypert.

Kjol: randigt ylletyg som färgbilden. Rak-

skuren, vidd c:a 3 m (dela ej rapporten), längd 15 cm från golvet i strumplästen. Tätt veckad upptill vid en linning av randigt 3,5 cm brett band, ett c:a 10 cm brett slätt parti mitt fram. Knäppning med hake och hyska invid det släta partiet. Vecken på insidan fästade med två rader stjälkstygn med 2 cm:s avstånd. 10 cm bred skoning av rutigt bomullstygn.

Förkläde: tryckt randigt bomullstygn efter gammal tryckstock. Längd 10 cm från kjolkanten. Tre framåt lagda veck på var sida, 5 cm från mitten; bredd upptill 35 cm. Linning och knytband 1,5 cm breda, korta ändar.

Strumpor: stickade av vitt bomulls- eller ullgarn.

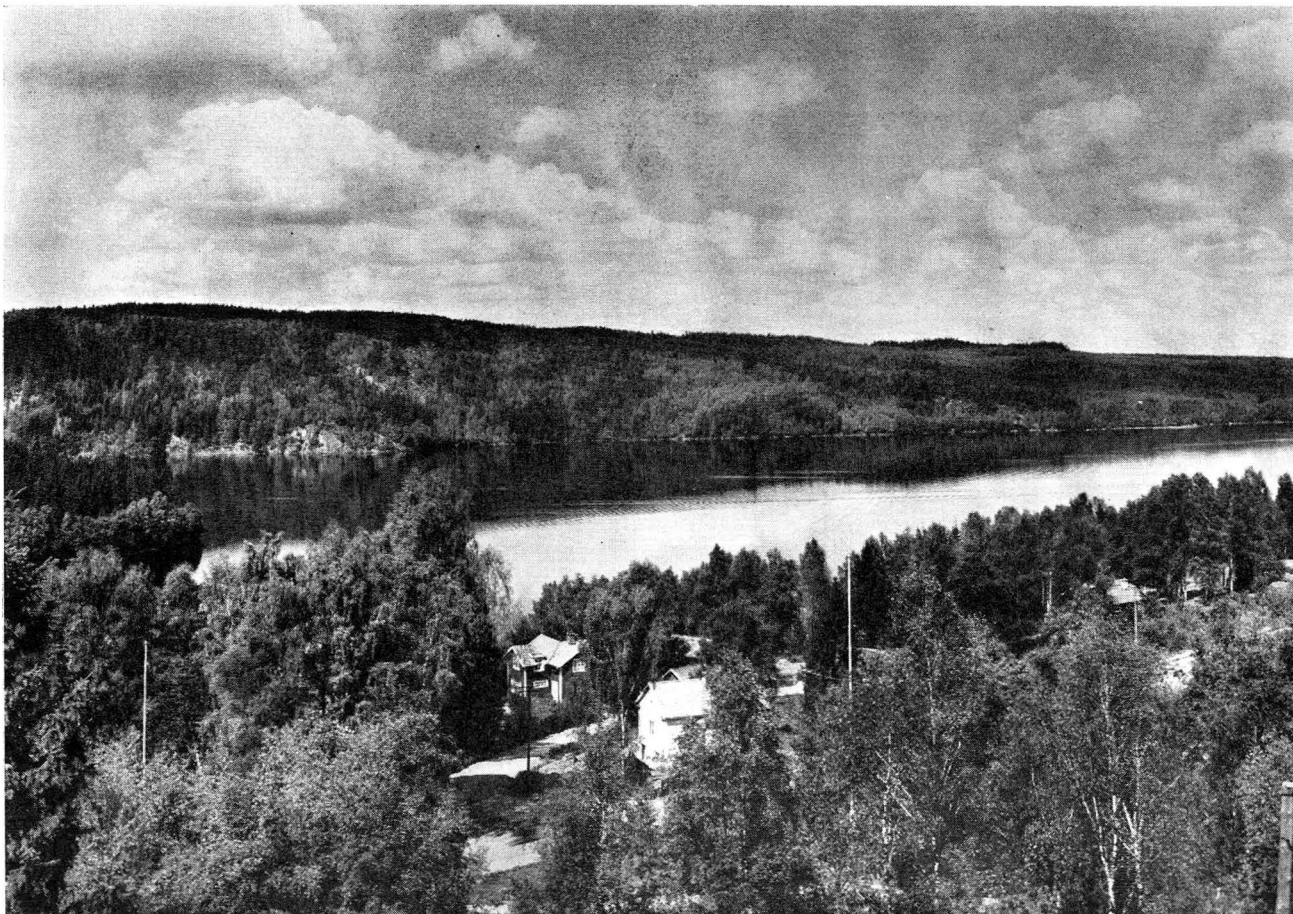
Skor: enkla pumps med låg eller halvhög klack, med eller utan spänne.

Smycken: silver, ett spänne i skjortans halslinning, länknappar i manschetterna.

Schal: Som ytterplagg kan bäras en handvävd schal i lämplig färg.

Vävinstruktion: Kjol: oliksidig korskyperet med inslagseffekt, varp oblekt bomullsgarn 20/2, inslag ullgarn 1/7—1/8, sked 60/10, 1 tråd i solv och 2 trådar i rör. Rapport 26,5 cm.

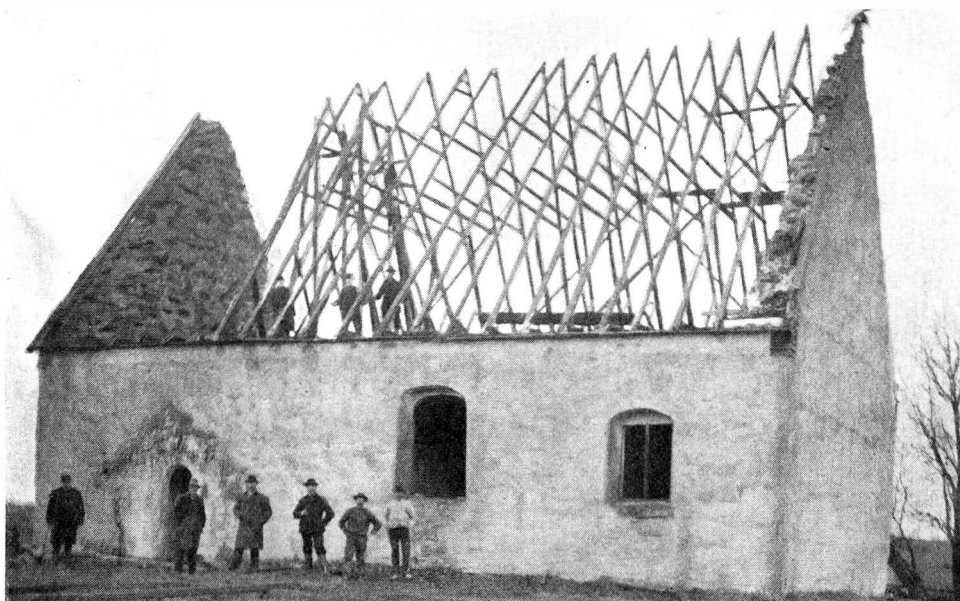
Original i Borås museum: kjol BM:23869 (sydd till täcke) skjorta modell BM:2224, mössa BM:2422, stycke BM:25127. Livstycke privat ägo; Fristad.



Utsikt över Öresjö. Hovfot. Wernlund.



Hedareds stavkyrka.



Vänga gamla kyrka under rivningen i början på 1900-talet.



Kristi födelse, relief från altarskåp, 1500-talets början. Fristads kyrka.



Borgstena kyrka, takmålning av Detleff Ross: 5:te skapelsedagen.



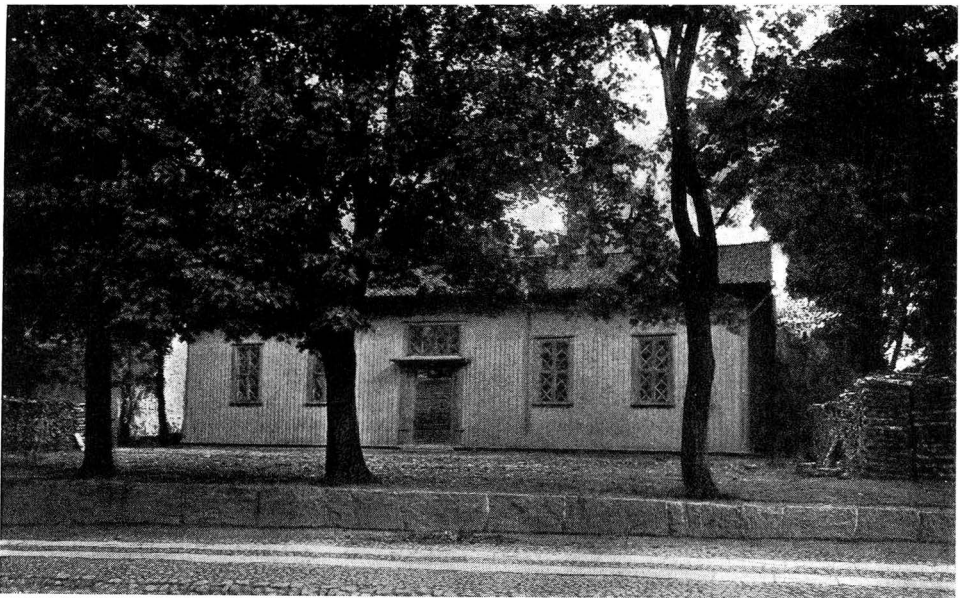
Strandgatan med Doktor Charles hus.



Interiör från Charles våning.



Gamla läroverket vid Carolikyrkan.



Gamla gymnastiken.



Fröken Amelie Forsell med sin klass utanför "nya flickskolan" 1886.



Ridsport i Borås, 1890-talet.



Fosterländsk fest i flickskolan nyåret 1906. "Svea" med skolans nya standar och "de svenska gossarna".



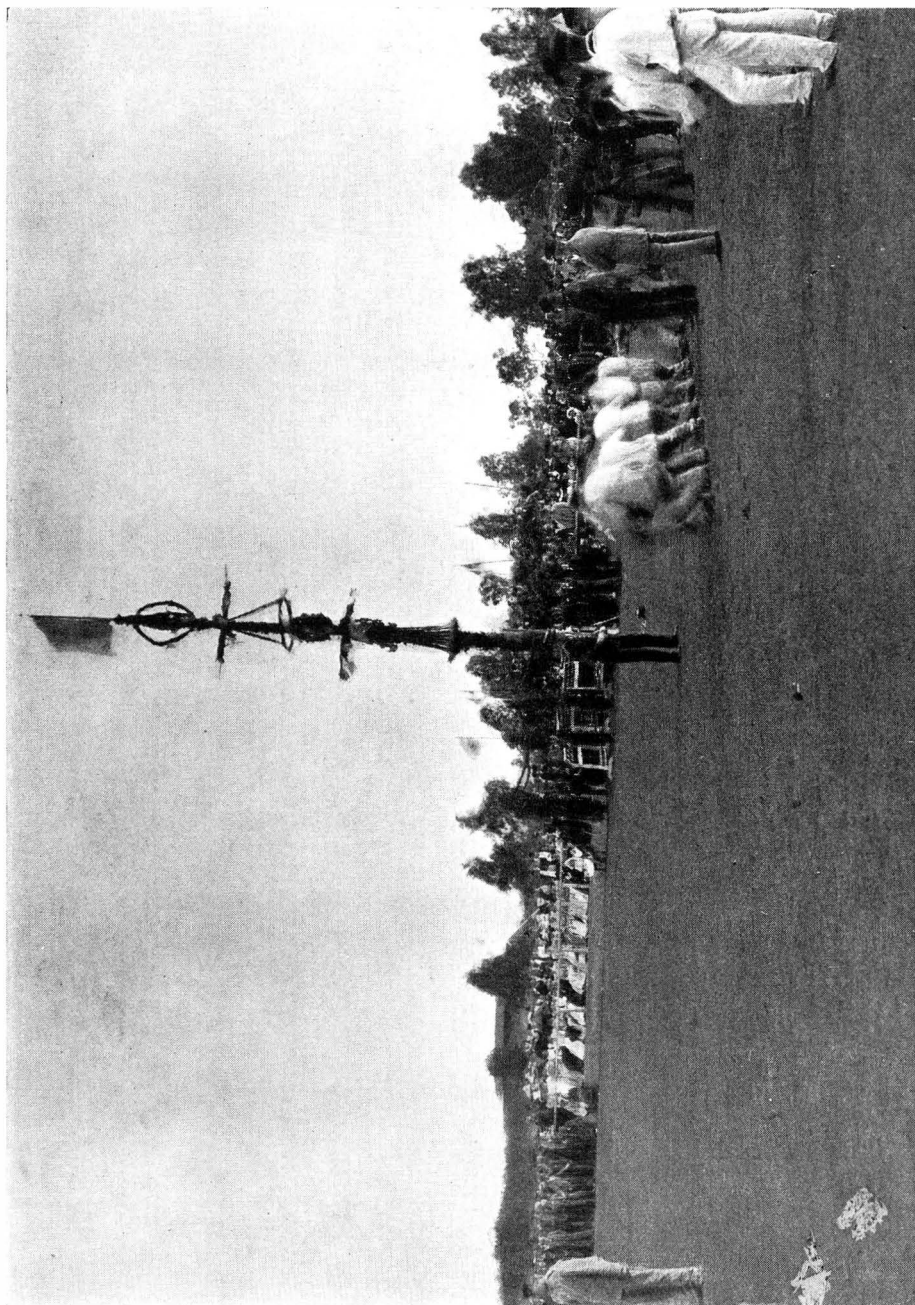
Demonstrationståg i Borås 1906.



Stavabacke, numera försvunnen ryggåstuga, Tämta socken.



Vängdala missionshus. 1890-talet.



Midsummerfest, Fristad hed 1898.



Viskan intill fornminnes-
området norr om Öre-bro.



Från Rubbeängs ägor,
Vånga socken.
Foto: B. Bergman.

K L A S O L O F S S O N
S O M M Ä N N I S K A , F O R S K A R E
O C H S K A L D

AV

GUSTAF THULIN

En ung man kommer dundrande på en stor motorcykel upp för den branta backen mot det rödfärgade huset, som ligger högt upp på åsslutningen, omramat av höstens sprakande färgprakt. På husets trappa står en omkring 70-årig man. Han har hört motorsmattret, lämnat sitt skrivbord och sin vana trogen gått ut för att välkomna gästen. Höstvinden leker med hans grånade hår. I hans anlete har åren ristat sina runor. I botten på hans vänliga ögon skönjes ett vemodsdrag.

När den unge mannen på motorcykeln bromsar upp framför trappan, glittrar det till litet i den äldres ögon. Han skakar på huvudet, och så kommer det: "Käre vän, sälj'en, sälj'en"!

Den lilla scenen utspelades vid villa Björksäter i Fristad för ett 30-tal år sedan, och den åldrande mannen på trappan var hembygdsforskaren och skalden Klas Olofsson.

Klas älskade icke nymodigheter, även om han, kanske ibland övertalad av sina anhöriga, anammade en del som kunde vara bra och nyttigt. I varje fall tyckte han inte om bullrande motorcyklar, som på ett skärande sätt kontrasterade mot lugnet på hans boplat. Men så snart gästen stigit av och lämnat sitt fordon vid väggen, var ankomstsättet glömt och Klas var som vanligt den oförliknelige värden.

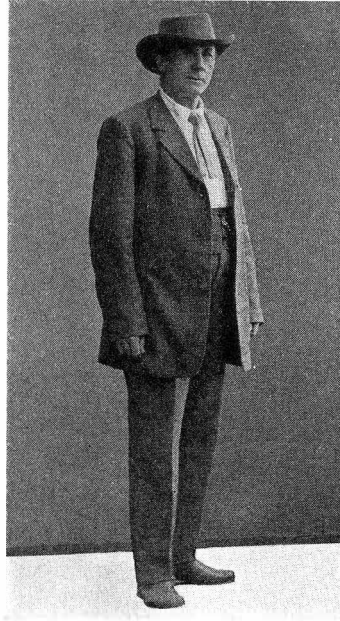


Fig. 1.
Klas i sin mannaålder.

En annan gång, också för många år sedan.

Klas hade beslutat sig för att fälla ett träd, en björk vill jag minnas, på sin tomt. Det hade säkerligen icke skett utan begrundan, ja rentav vända, ty Klas älskade naturen och nändes som regel icke röra en blomma eller annan växt i trädgården. Denna fick i stort sett sköta sig själv. Forskarens boning låg djupt skuggad av träd, men nu var ett av dem rötskadat och man riskerade att det skulle blåsa omkull och vålla skada. Därför måste det, hur otrevligt det än kändes, tas bort.

Att hjälpa honom med trädets fällande hade Klas tillkallat ett par goda vänner. Dessa stod nu tillsammans med Klas intill trädet, beväpnade med nödiga redskap. Medhjälparna var relativt unga och beredda att snabbt gå till verket. Men Klas var en metodisk man, som ville förbereda alla göranden väl och intet lämnade åt slumpen.

— Först, mina vänner, sa han, ska vi utröna, efter vilka grunder vi skall fälla trädet.

Klas och hans maka Karolina, född på Gamla Sparsör, hade många vänner och satte vänskapens fana högt. I det olofssonska hemmet gästade under årens lopp många människor, enkla allmogemän likaväl som lärda vetenskapsmän från in- och utlandet, skriftställare och andra. Och den som en gång vunnit Klas' sympati glömde han aldrig.

Annandag jul hörde det till traditionen, att några vänner mötte upp på Björksäter. Julen firades där på traditionsenligt vis. När bordets håvor njutits, brukade husets herre med sin melodiösa stämma föredra dikten ur Tegnér's Fritiofs saga om när Fritiof kommer till kung Ring. Sedan brukade han underhålla sina gäster med att spela på harpa, också det en njutning, ty Klas var mycket musikalisk — i sin ungdom lär han bl. a. ha spelat på lekstugor. Han brukade också läsa dikter, egna och andras, berätta sägner och andra historier. Självva rumsinteriören med harpan framför kakelugnen, den digra bokhyllan, bilder på Strindberg, Bellman m. fl. samt släktporträtt på väggarna var också ägnad att försätta besökaren i stämning.

Klasdagen, den 7 juli, var ock en stor dag på Björksäter, då släkt och vänner kom för att gratulera. Då stod sommaren i sitt flor, och Björksäter låg inbäddat i den vackraste grönska. Från huset såg man ut över den väna Öresjö, ofta besjungen av Klas, mot höjderna i Gingri på motsatta sidan.

Att höra Klas på sitt målande språk berätta om gångna tider var ungefär som att uppleva dem. Han gav liv och innehåll åt det som berättades. "När han talar har vi andra bara att lyssna och lära", yttrade en gång en lärd man om Klas.

Olofsson var i stort sett självlärd. Som 17-åring genomgick han en kurs i en läroanstalt för merkantila ämnen i Borås, varvid han undervisades i dubbel bokföring för lantbruk, aritmetik och välskrivning. Denna kurs följdes av en kurs vid Älvsborgs läns folkhögskola, vid den tiden förlagd i Liareds socken. Medelst självstudier förvärvade Klas Olofsson med åren djupa kunskaper i många ämnen. Han hade lätt för att skriva och hans stil var personlig och särpräglad. I samtal

Avgångs-Betyg

FOR

Eleven C. A. Ohlson från Tubbevilla i Fristad
som åtnjutit undervisning i undertecknad Läröanstalt för merkantila ämnen, har vid i dag
verkställd kursafslutning uti de läroämnen dess genomgångna kurs omfattar, följande insigter:

uti *Bokföring*, ämbel, för *Landbruk*, *Revisi* *Godkänd*

~~Arithmetik~~ *Revisi* *Godkänd*

~~Revisi~~ *Godkänd*

~~Revisi~~

~~Revisi~~

~~Revisi~~

*idaglagt flit, noggrannhet och omtänka vid
läroämnenas genomgående varden
pi bejarsen meddeladt.*

Borås den 29 Maj 1878

R. Ericsson & Co

gen. handtagare

från Jönköping

Fig. 2. Det avgångsbetyg, som Klas (som då kallade sig Ohlson) år 1878 erhöi från den läroanstalt i Borås som han genomgått.

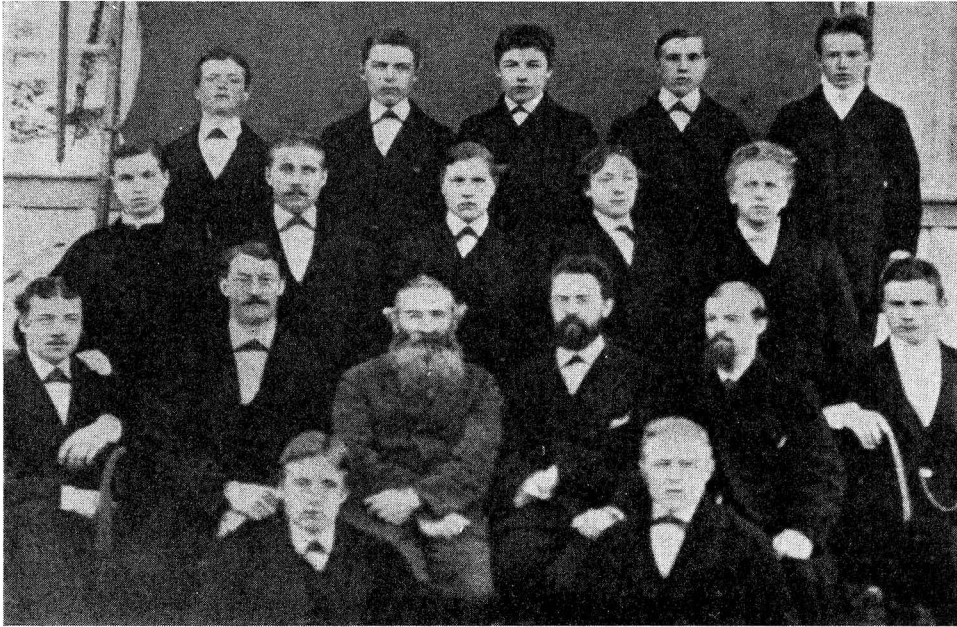


Fig. 3. I Klas-rummet på Fristads folkhögskola hänger ett fotografi på lärare och elever (1881-82 års vinterkurs) vid Älvsborgs läns folkhögskola, då i Liared, Klas är andre man från höger i första raden av de stående.

i vänners lag växlade han ofta snabbt ämnen, från högstämda och djuplodande till vardagsbetonade.

Klas var oftast glad i vänners lag, men vemodet blev med tiden alltmera märkbart i hans väsen. Han var filosofen, som bakom allt, även det skönaste i tillvaron, märkte de isande pustarna från intighetens öken. Ofta brottades han med de olösliga livsgåtorna. De tycktes honom som "kvarnstenar", lagda på hans skuldror.

Olofsson var utrustad med en rik fantasi men han stod ändå stadigt på verklighetens mark. Härutinnan gjorde sig väl arvet från fäderna gällande — sju generationer av hans släkt hade före honom ägt den gård, Tubbekulla i Fristad, där han föddes och bodde till omkring 1908, då han uppförde villa Björksäter på sluttningen ned mot Öresjöns västra strand.

En utmärkande egenskap hos Klas var hans stora ödmjukhet. Han blev med tiden föremål för åtskillig uppmärksamhet och fick motta flera utmärkelser. Men hans ödmjuka inställning förblev orubbad.

Den 5 december 1961 hade ett sekel förflutit sedan Klas Olofsson såg dagens ljus. Han föddes som ende son till jordbrukaren och kommunalmannen Olof Andersson i Tubbekulla. Till omkring 45 års ålder gick Klas i sina fäders fotspår och brukade sin fäderneärvda gård, sedan ägnade han sig helt åt folklivsforskning och skriftställeriet. I sin krafts dagar deltog han även i det kommunala livet och var bl. a. kommunalordförande. Någon tid var han även nämnde- och landstingsman.

Klas växte upp i en tid, då det ännu fanns gott om traditionsbärare och berättandet av sägner och historier utgjorde en väsentlig del av kvällsunderhållningen i allmogehemmen. Efter slutad arbetsdag slog man sig höst- och vintertid ned vid den stora öppna spisen. Storstugan på Tubbekulla kunde då bli rätt talrikt befolkad. Där satt far och mor i huset, kanske även någon av deras förälder, vidare barnen och flera pigor och drängar. Icke sällan gästades Tubbekulla av någon vandringsman, knalle, strykare etc., som bad få låna hus över natten. Vid sådana "kvällsseter" kom, berättar Klas i en av sina böcker, "mycken gammal visdom på tal". Med öppna öron insöp pojken Klas vad som då berättades om allmogens trosföreställningar om troll, jättar, gastar, tomtar, vad man hade att iaktta i livets olika skiften för att undgå de onda makternas inflytande, och mycket annat.

Den blivande folkminnes- och hembygdsforskaren kunde näppeligen ha fått ett bättre startmaterial. Sedermera kompletterade han genom samtal med de gamla i bygden. Till största delen härrör hans många uppteckningar från Veden och angränsande härad, vars rika skatt av folklöre samvetsgrant utforskades av Olofsson.

När Klas började uppteckna folkliga trosföreställningar etc. är okänt, men troligtvis var det i ganska unga år. I 50-årsåldern började han under signaturen "Klas" i ortspressen publicera en hel del av sina uppteckningar. I 60-70-årsåldern flödade emellertid hans produktion



Fig. 4. Här en bild från Olofssons fädernegård. Den är tagen på 1890-talet, då makarna Olofsson var unga. Klas spelar på sin harpa.

ymnigast. Det var då han skrev sina ur folkminnesforskningens synpunkt mest betydande verk "Folkliv och folkminne" i tvenne delar. Den första, som huvudsakligen skildrar allmogens materiella kultur, utkom 1928, den andra, som uppehåller sig vid allmogelivets andliga sida, tre år senare. Till tryckningen av verket erhöll författaren bidrag ur Längmanska kulturfonden och Västgöta folkminneskommitté. Det rika material, som forskaren samlat, var ingalunda uttömt med dessa båda böcker, men han blev ej i tillfälle att fullfölja sina planer om flera.

Vetenskaplig noggrannhet och disposition av materialet kännetecknade Klas Olofssons folklivsskildringar, som också förskaffade honom



Fig. 5. Glad stämning i vänners lag. Fr.v. F. kommunalkamrer Sven Petterson, Fristad. Framlidne lantbr. Edvin Eriksson, Gärdstorp, Borgstena. Framlidne redaktören Karl Nilsson, Fristad, Framlidne distriktsveterinären I. Werner, Fristad, Klas, som här spelar fiol, folkskollärarinnan Gunhild Kjellgren och fru Karolina Olofsson.

fackmännens oreserverade beundran. Så betecknade exempelvis K. Rob. V. Wickman, en av Finlands främsta folklivsforskare, Klas som "den förnämsta allmogeman, som någonsin skrivit om folkliv och folkminnen". Han karaktäriserade Olofssons stil "som ett nästan överkänsligt instrument för en erfarenhet, som i sin rikedom och omfattning, sin förmåga av inlevelse och samkännande är enastående".

"Folkliv och folkminne", gjorde sin upphovsman känd både i Sverige och utlandet. Personer i skilda samhällsställningar skrev och tackade honom för vad han gett genom sina böcker. Olofsson kallades till hedersledamot av Västsvenska folkminnesföreningen och Västgötanation i Uppsala samt till ledamot av Kungl. Gustaf Adolfsakademien för folklivsforskning. Han fick också motta den vid Skansens 50-

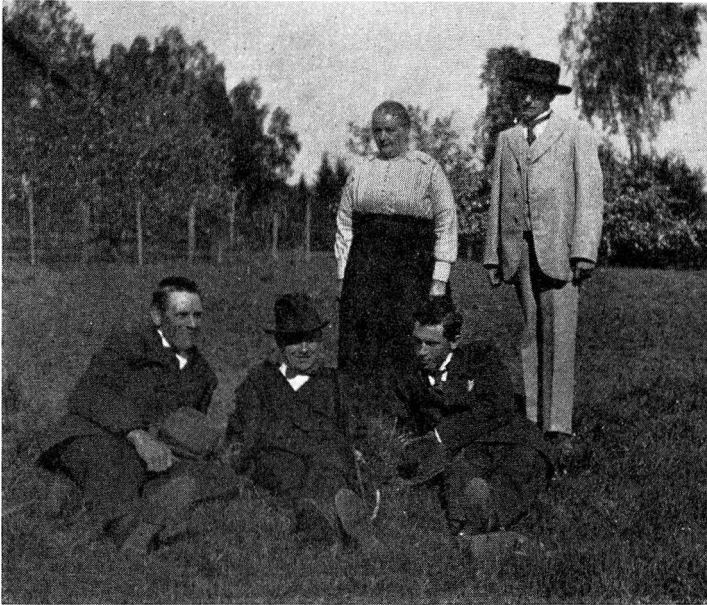


Fig. 6. I vänners krets. Stående Klas Olofsson med makan Karolina. På marken synes från vänster vännerna Axel Henriksson, Råbacka, ("Jonas i Jonsbo"), framlidne redaktören och skalden Karl Nilsson, Fristad, och framlidne fabrikören Sam. Rydberg, Kinna, bördig från Fristad.

årsjubileum präglade medaljen i guld. Klas lär även ha varit påtänkt som hedersdoktor vid Uppsala universitet, men en annan västgötsk folkminnesforskare låg på grund av högre ålder i förtursrätt.

Klas var även begåvad med en rikt flödande skaldisk ådra. Han skrev mycken vers i sin tid, men trots att hans poesi var äkta och egenartad nådde hans rykte som skald knappast utanför det egna landskapets gränser. Detta torde ha berott på hans blygsamhet och motvilja mot reklam. Han sjöng för sångens egen skull. — Klas var en sanningsökare och en skönhetslängtare men också en livsbejakare. Allt detta kom till uttryck i hans sång. Han kunde också hårt gissla tidens oarter, såsom ytlighet, humbug och uppblåsthet. Oftast var hans diktning lokalbetonad och speglade bygdens liv i helg och söcken.

Flera av hans dikter är därför även kulturhistoriska dokument. Klas varken skönmålade eller karikerade sina typer utan skildrade både personer och situationer med realistisk kraft och ärlighet.

Åtskilliga av Klas' visor återgavs på sin tid i ortspressen. Men skalden gav också ut tre dikthäften, som blev mycket uppskattade i bygden och av vilka många lärde sig långa stycken utantill. Särskilt gäller detta "Minnen från Fristad hed", utgiven 1915, i vilken Klas ger en målande bild av livet på förläggingsplatsen och de original, som i hans ungdom brukat uppehålla sig där och vilka många av hans läsare kände igen. I vacker vers målade han många situationsbilder från den gamla lägerplatsen. Som här:

Där draga slingrande långa foror
beväringstöser och knektamoror
allt ned till Heden till sina män
om lördagskvällen. Jag ser dem än,
med bara fötter på varma backen
och duken hängande ner i nacken,
och pannkakor och annan mat
och gröt och sötost i djupa fat.

Samma år, 1915, utgav Klas en andra diktbok, "Kring kvällsbrasan", som anknyter till sägenmotiv från orten. Inledningsdikten är ordknäppt storvulen:

Och varje källa är ett öga,
som vakar troget dag och natt
vid någon gammal, kostbar skatt.
Vid bergets fot i fotsid fäll
står jätten än i denna kväll,
av prästen mikaelidagen
till sten med stål och flinta slagen.

Som exempel på hans diktningens välljud och stämningsdjup kan anföras några versrader ur ”Kring kvällsbrasan”:

Ja, det var andra tider då,
och allt som allt väl tyder på,
hur litet tidens barn förstå,
att det fanns djup och melodi
i häxans text och gastens skri
och rytm och klang i källans språng
och visdom uti völvens sång.
Dock, nu är stunden slut i kväll.
God natt! Guds fred! Och — skjut vårt spjäll.

År 1933 publicerade Klas sin tredje och sista diktbok ”Sägner och sanningar”.

Magnifik är hans episka dikt om ”Silversläkten”, av vilken vi här återger ett avsnitt:

Genom tvenne härad drager
Silversläkten sina spår;
blåa ögon, gullgult hår,
mannen stark och kvinnan fager.
Och den ene bonden är
lik den andre som ett bär.
Kommo ofta två och två:
lika sätt precis att gå,
samma tag i hatt och käppar,
detta drag kring blick och läppar,
dessa veck i högvälvd panna,
lika skick att stå och stanna,
bräm och brätten lika vida,
väst och långrock lika sida,
hyskor — hakar — silverhänken,

över bringan silverlänken,
käpp med silverhank och knoten,
silversöljan över foten,
allt som allt i stort som smått,
liksom stöpt i samma mått.

Deras kvinnor likaså
skilde sig till skicket föga.
Gingo ofta två och två,
stolta, härliga och höga.
Lintyg och sjalett och kofta
ävenledes ganska ofta
som med enahanda rätt
häktades på lika sätt:
silvermaljor över barmen,
och små hakar nedåt armen
konstsmidd snäcka — silversölja —
gungade på sjalens bölja.
Och en silverögla skalv
över vristens vackra valv.

Ypperlig och styv var släkten
genom tidens alla väkten.
Husets far gick först i hagen,
god i ordning och reson
ibland drängarna i hagen
och om ottera te lon,
trygg och säker till sitt kynne,
trotsig som en gammal ek
Han höll ut till sista renen,
och den stora löftestenen
ingen tog så lätt som far,
rätt så sexti år han var

— — —
Inom huset styrar mor,
rik på gunst och städse lika
emot fattiga som rika —
skrubban skarrar, rocken snor,
väven donkar, och på snoden
i den gamla gråa boden
hänger luden fäll vid fäll
och på hyllan dräll vid dräll
glänsar blank i fasta bonkar
med en konstig bård vid eggen
och på krokarna i väggen
glimmar linets bleka gull,
doftar fårets lena ull.

Djupast klingar vemodets sträng på Klas diktarlyra. I den vackra dikten ”Den gamle som går ikring” sjunger han:

I jublande iver jag farit
kring kyrka och hydda och borg,
dock, när det som bäst haver varit,
nog grämde mig innerst min sorg.

Dödstanke var icke främmande för Klas. Därom vittnar bl. a. dikten ”En gammal speleman”, där det heter:

Det lider — det lider. Hon sjunker min sol
och snart varda strängarna lugna.
Och så får jag tuga och ta min fiol
och gå dit vi alla är tvungna
Mitt pris var så ringa. Jag tar, vad jag får
och lyfter på hatten och tackar och går.
Ty nu äro visorna sjungna.

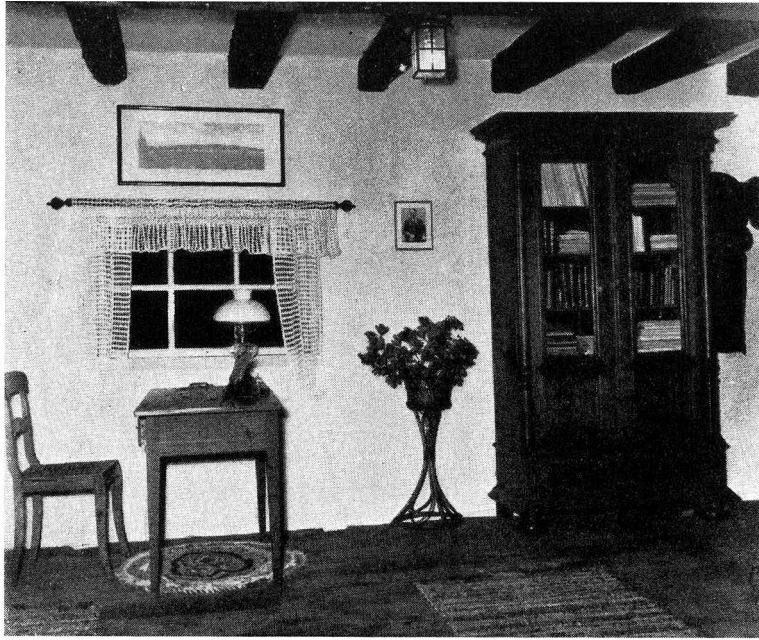


Fig. 7. Från Klasrummet på Fristads folkhögskola. Forskarens stol, skrivbord och bokskåp.

Klas Olofssons sista år fördystrades av ohälsa, som omöjliggjorde förverkligandet av ytterligare forskar- och skriftställarplaner. Han bands slutligen vid sängen. Klas gick, 80-årig, ur tiden den 1 februari 1942. Söndagen den 8 februari, då bygden var klädd i rimfrostskrud, bäddades han ned i sin hemsockens griftegård.

På initiativ av rektor R. Bengtson har Fristads folkhögskola i sitt museum på forna Fristad hed ordnat ett "Klas-rum", som minner om hembygdsforskaren och hans gärning. Man finner här forskarens enkla skrivbord, några av hans böcker, hans käpp och handväska, fotoalbum, en del handlingar o. s. v. Klas' harpa överlämnades av hans efterlevande till Borås museum. Så minner dessa ting nutid och eftervärld om forskaren och skalden, som ägnade hembygden sitt livs intresse och gärning.

FÄRGARSLÄKTEN LANGLET

AV

JOHN BOHLIN

Färgerier woro tre stycken i Borås. Langlets färgeri war så wäl inrättadt som något i riket, däräst wi besågo åskilliga processer.

Carl Linnæi Wästgötaresa

I Boråsindustriens historia har yrkesskickliga personer av utländskt ursprung, företagare såväl som anställda, spelat en viktig roll, detta inte minst när det gäller den industri, eller kanske rättare manufaktur, som under 1700-talet och första hälften av 1800-talet var den dominerande i staden, nämligen färgerihanteringen. Färgeriidkarna i Borås under 1700-talet bar med ett undantag alla namn med främmande klang, Langlet och Marnie av fransk härkomst, Butsch och Fincke av tysk.

Genom arv från far till son eller äktenskapsförbindelse, s. k. matrimonie, stannade företagen i släkten under flera generationer. Det av klädesfärgaren Johan Marnie 1720 inrättade färgeriet övertogs efter hans död av Bengt Blommendahl som varit Marnies gesäll och blivit gift med änkan. Färgaren Erich Fincke fick 1733 privilegium på ylle- och linnefärgeri i Borås. Han dog emellertid snart, och hans änka gifte om sig med mannens förre gesäll Johan Georg Butsch, som övertog färgeriet, vilket sedan drevs både av dennes son Abraham Butsch och sonson Ambrotius Butsch, vilken dog 1849, den siste av denna gamla färgaresläkt.

I 1700-talets Borås utgjorde färgaredynastierna ett ekonomiskt och socialt ledande skikt, som markant höjde sig över handelsborgarnas och de enkla hantverkarnas klass.

Den mest betydande av dessa färgaredynastier var släkten Langlet,

som under mer än ett århundrade och i fyra generationer spelade en framträdande roll i stadens liv.

Under hugenottupproret i Frankrike 1628 skall en reformert präst vid namn Philippe L'Anglait ha blivit mördad. Hans familj flydde till Nederländerna, där en son, som också hette Philippe, utbildades till silke- och skönfärgare. Denne Philip Langlet, som namnet skrevs i Sverige, kom på 1650-talet till Stockholm, där han eablerade sig som färgare. Senare skall han ha flyttat till Halland, där han också utövat färgareyrket men under Karl XI:s danska krig blivit utplundrad och återvänt till Stockholm.

Hans äldste son Philip gick i utländsk krigstjänst under den berömde fältherren prins Eugén av Savoyen. Han steg snabbt i graderna, blev baron och generallöjtnant och dog som kommandant i Kronstadt i Siebenbürgen 1727. Generalens yngre bror Abraham blev stamfader för den ännu fortlevande svenska släkten Langlet.

Abraham Langlet, född 1670 och död 1729, gick i sin faders fotspår och utbildade sig till skönfärgare. Nybliven änkeman flyttade han 1695 till Borås, där han grundade stadens första färgeri.

Vid den tiden hade handeln med textilvaror redan nått en betydande omfattning, och allmänhetens anspråk på tygernas utseende hade stigit. Det kunde löna sig att förse de kringresande boråshandlarna med färgade och beredda tyger. Och det lönade sig i rikt mått för Abraham Langlet. Den under enkla och hantverksmässiga former bedrivna rörelsen lade grunden till den stora förmögenhet och den sociala maktställning, som under generationer kom att utmärka den langletska släkten.

Krigsåren under Karl XII:s tid betydde för färgarna goda konjunkturer. Efterfrågan på uniformstyg för armén steg, särskilt efter 1710, då Sveriges import av utländskt tyg upphörde. Det avbrott i rörelsen, som vållades av den stora stadsbranden 1727, övervanns snart, och när Abraham Langlet två år därefter gick ur tiden kunde sonen Philip övertaga ett solitt företag.

Abraham Langlet hade i Borås gift sig med Annicka Åkerman, som

tillhörde en känd och vitt utgrenad boråssläkt, och han blev därigenom befryndad med flera betydande borgarfamiljer. Av döttrarna blev Märta gift med handelsmannen och riksdagsmannen Johan Petter Hall och efter dennes död med borgmästaren Axel Edberg. Dottern Elisabeth blev gift med stadsnotarien Allert Tollstorp och blev således moder till den kände borgmästaren Georg Tollstorp.

Philip Langlet, född 1707 och död 1768, var en driftig storföretagare, stadens på sin tid mest framstående borgare. År 1741 fick Philip Langlet av kommerskollegium för sig och sina "intressenter", d. v. s. arvingar, privilegium som manufaktör inom färgerinäringen, som utvidgades att omfatta, utom ylle-, även silke- och linnefärgeri samt press, överskärereri och hästmangel. Det langletska färgeriet var beläget i nuvarande kvarteret Pollux med tomter åt Österlånggatan, Smedsgatan och Lilla Kyrkogatan, sträckande sig nedåt Viskan.

Under sin västgötaresa 1746 besökte Linné det langletska färgeriet, och hans skildring av detsamma har blivit nära nog klassisk.

Linné intresserade sig helt naturligt för de färgväxter, som användes; ängsskärnan, som färgade gult, vedjet, som gav blå färg, mjölonris med vitriol, som gav svart. Glanslärfjt gjordes med en slipad flinta, som fästad vid en stång, pressade lärfjtet mot ett hyvlat bräde. Klädesmangeln var stor och drogs av en för ögonen bunden häst, som gick omkring sin "axin perpendicularem". Hästen visste av sig själv vända om, löpa fortare eller stanna, allt efter som han kommenderades. Följande förtjänar att återges in extenso:

"Tryckläroftets stämplar woro skurna i päronträ, hwilka doppades uti en hwit materia, som stadigt ströks jämn som en tunn gröt av en annan gosse; sedan stämpeln war häruti doppad och trykt på läroftet, ströddes en hwit mo eller fin sand på de wåta karakterer och fastnade därwid; denna materien afhölt färgen, då tyget nedsläpptes i kättelen, at färgas, så at de påtrykte karakterer blefwo efter färgningen white eller ofärgade, sedan den påtrykte materien blifwit af-tvättad.

Cassians-tryckeriet bestod af 3 falsar eller cylindrar, ibland hwilka

den medlersta war af metall, präktigt utgrafven, men inuti iholig; en stor upeldad jernbult kunde läggas uti honom och därmed upwärma honom; denna prässade tyget emot de twänne andra Cylindrar, som woro af Björk.”

En annan resenär, mindre känd än Linné, landskapsskildraren och västeråsaren Abraham Hülphers besökte 1759 Borås, där han under några dagar gästade Langlet. Han blev mäktigt imponerad av det langletska företaget. ”Detta färgeri haver icke sin likhet i storlek”, skriver han i sitt ”Diarium”. Hülphers redogör detaljerat för pannor och färgkar, för pressar och manglar och studerar färgeritekniken. De 18 arbetarna tillverkade under 1758 bl. a. 70 000 alnar färgad och pressad vadmal, 4 200 alnar färgad lärft och 38 000 alnar pressad lärft. Hela tillverkningsvärdet uppgick till 12 308 dal. silv.mynt.

Philip Langlets ekonomiska intressen sträckte sig även till andra områden av näringslivet. Tillsammans med boråsrådmännen Lars Graf och Petter Hall (fader till miniatyrmålaren) grundade han 1752 Viskafors kniv- eller eggjärnsfabrik, som emellertid visade sig vara ett mindre lönande företag och snart nedlades. Langlet kunde dock pryda sig med den eftertraktade titeln brukspatron.

Otto Mannerfelt har påvisat, att de förmögna boråshandlarna vid denna tid började köpa upp gårdar och små säterier från den fattiga lantadeln i de sju häraderna och investera kapital i jordbrukets upprustning enligt de fysiokratiska principer, som under Frihetstidens senare skede börjat vinna insteg. Philip Langlet var med sin tid även i det avseendet. Han var en betydande jorddrott och ägde en mängd gårdar i stadens närhet och i flera socknar i bygden. I Torpa socken förvärvade han t. ex. Viareds frälsegården, där han lät odla upp en egendom som efter honom kallades Philipslund. Eric Tuneld ägnar i sin ”Geographie öfver Konungariket Sverige”, sjätte upplagan, 1790, stort utrymme åt denna ”patriotiska” gärning: ”På Skatte-Rusthållet Wiareds ägor, icke långt ifrån Borås, har Fabriqueren Langlett, med mycken omkostnad och patriotisk nit, upodlat en Rymd af 20 Tunnors Larmässa-Rågs utsäde, som förut varit den aldra olän-



Färgaremästaren och Fabriqueuren Ph. Langlet 1707—1768.

digaste mark, hwarutur några 1000 Lass sten äro upbrutne. — — —
Härvid har han anlagt ett vackert Nybygge, som til sin åbyggnad
liknar et väl bebyggt Säteri. — — —”

Philip Langlet var riksdagsman för Borås 1760—62 och 1765—66.
Han tillhörde Hattpartiet. I stadens kommunala liv spelade han en
viktig roll, men stridslysten och oppositionell som han var skaffade
han sig många motståndare. Genom släktskap var han lierad med de
tongivande inom borgerskapet, vilket inte hindrade, att han motarbe-
tade sin egen systerson Georg Tollstorps val till borgmästare. Hül-

phers säger, att han ägde både styrka att driva sitt ansenliga verk och mogen insikt uti färgerikonsten. ”Han hade ock en stor samling av svenska böcker, den han årligen förökar.” Philip Langlet var gift med Caisa Schildt, dotter till göteborgsfabrikören Joh. Schildt.

Abraham Langlet d. y., som vid faderns död 1768 övertog färgeriet och de många jordegendomarna, var född 1735 och dog 1805. Abraham d. y. utökade väsentligt den av fadern och farfadern grundlagda förmögenheten, inte minst när det gällde besittningen av jord. Enligt bouppteckningen ägde han sex tomter i staden jämte färgeriet samt Nyckelberget, det som senare kom att kallas Annelund. I tio socknar i Sjuhäradsbygden hade han egendomar, bl. a. Hässleholmen och Getholmen i Torpa socken. Han var bisittare i kämnärsrätten.

Philip Langlet d. y., den fjärde generationen färgare i Borås, var född 1761 och dog 1814. Han anlade ett nytt färgeri, men var detta var beläget är obekant. Liksom far och farfar var han stor jordägare. Till de efter fadern ärvda gårdarna lade han bl. a. Källebergs säteri i Sandhult. I staden ägde han åtta fastigheter jämte ett antal ängslyckor. Av de tre boråsfärgerierna, Langlets, Butsch' och Blommendahls, hade Langlets det största tillverkningsvärdet ända till 1813, då det överflyglades av Butsch'.

Förändrade konjunkturer medförde, att färgerinäringen under 1800-talets två första decennier blev mindre lönande.

Efter Philip Langlet d. y.:s död gick det gamla färgeriet ur släkten, och rörelsen var obetydlig under några årtionden, då företaget flera gånger bytte ägare, tills den driftige fabrikören Jacob Hedenlund övertog detsamma och drev det till sin död 1854. Då övergick färgeriet genom testamente till Hedenlunds systerson C. M. Lundberg. Denne flyttade på 1870-talet verksamheten över ån till den nybyggda fabriken Kilen, det för äldre boråsare kända ”Lundbergska färgeriet”, som när det på 1920-talet revs fick lämna plats för den utvidgade Stadsparken.

Släkten Langlet fortlevde emellertid i Borås till inpå mitten av 1800-talet. En sonsons son till Philip Langlet d. ä., Johan Filip Lang-



Fabriken Kilen, "Lundbergiska färgeriet" i nuvarande Stadsparken.

let, var järnhandlare och ägde bl. a. Druvefors, där han inrättade en bresiljekvarn och framställde färgstoffer och på så vis fortsatte släktens traditioner inom färgerihanteringen. Hans son Emil Viktor Langlet, som var född i Borås 1824, utbildade sig till arkitekt och blev som sådan mycket anlitad och berömd. Hans mest kända skapelse torde vara stortingsbyggnaden i Oslo, uppförd under åren 1861—66. På kyrkoarkitekturens område är han känd för de s. k. centralkyrkorna som han lanserade i Sverige. Emil Langlet dog 1898. Hans hustru, Mathilda Langlet, f. Söderén, var på sin tid känd som författarinna.

Anm. Utom de i denna uppsats direkt citerade källorna har följande litteratur anlitats:
O. Mannerfelt: Sjuhäradsbygden före 1622 och Borås stad 1622—1865.
G. Håkansson: Boråsbor under sexton- och sjuttonhundredatalen.
N. Forsell: Borås stads historia, del II.
Uppslagsverket "Svenska män och kvinnor".

RÅDMAN LARS PERSSON 1648—1713

HANS SLÄKT OCH FAMILJ

AV

GUNNAR TILANDER

Vad vi hittills vetat om Lars Persson

Förra året berättade jag i denna tidskrift om en anonym dagbok skriven delvis på latin men till större delen på svenska av en skara-djäkne bördig från Borås. Jag framhöll, att dagboken med all sannolikhet skrevs av Petrus Laurentii Hedenström, son till rådman Lars Persson i Borås.

Om Lars Persson, hans familj och verksamhet är mycket litet känt, trots att han med tiden blev en inflytelserik borgare och den för-mögnaste handelsmannen i staden. Nils Forssell nämner i Borås stads historia, I. 183, 283, blott, att Lars Persson var rådman mellan åren 1693—1701, då han tog avsked, att han tidvis var vikarierande borgmästare och att borgerskapet 1693 och 1697 röstade på honom till riksdagsman.

Brodern Anders Persson

Lars Persson uppträder ofta i Borås rådsturätts protokoll från slutet av 1660-talet, stundom i samband med sin äldre broder Håkan (Håka) Persson, som synes till någon tid ha varit hans kompanjon. De kallas vanligen Lars och Håkan Persson från Hestra, där de och deras föräldrar bodde. De båda bröderna voro mycket stridbara och förde ej sällan segslitna och utdragna processer.

Den 11 april 1668 företedde Lars och Håkan Pederssöner från Hestra en obligation och skriftlig pantförsäkring daterad den 21 oktober 1667, i vilken Anders Peersson deras broder bekänner sig vara dem skyldig 90 rdr. Som pant lämnar han sin del, som han med sin hustru ärvt efter sin salig svärfar.

I början av 1703 antecknas i Borås kyrkobok: På Körtkogården (begrovs) Sahl. Anders Pers Enka ifrån Hestra, lefwat Christeligen och i gudsfruchtan, 76 åhr. Datum har ej kunnat fastställas, då under flera år på 1700-talet datum ej utsattes. Av den inbördes ordningen kan man allena sluta sig till, om det rör sig om början, mitten eller slutet av året. Skrivarna skilja ej mellan Persson och Pedersson, varför det ej får förvåna, om familjemedlemmarna ibland kallas Pedersson, som vi redan sett. Anders Pederson från Hestra äktade den 13/11 1692 Britta Andersdotter. Det var hon, som dog 1703. Vad hans första hustru hette, har jag ej kunnat utröna, men han fick följande barn: Anna döpt 16/9 1662, Anders 27/2 1665, Håkon 3/4 1668, Margareta 3/8 1669, Elin född 4/9 1674. Barn till Anders Persson från Hestra begrovs: 6/7 1661, 10/6 1668, 3/9 1672. Då inga namn utsatts, såsom ofta är fallet i Borås äldsta kyrkoböcker, är det omöjligt veta, vilka barn här åsyftas. Av notisen från 1703 om Sahl. Anders Pers änkas död se vi, att Anders Persson då var död.

Redan den 8/6 1664 uppträda de tre bröderna i samband med fadern Peder Larsson, då "Lars och Håkon Pedhersöhner ifrån Hestra presenterade ett skriftligt Contract, som dhe uthi godhe mäns öfverwarande med sin fadher Pedher Larsson den 4 augusti 1663 oprättat", i vilket de förpliktiga sig att med 50 rdr vardera hjälpa fadern i hans skuld, som han ej var mäktig betala, "medh mindre han sin Fasta skulle släppa i sticket". Dessa 100 rdr skola vid kommande arvskifte frändragas, försåvitt de övriga syskonen ej vilja pro quota restituera summan, i vilket fall alla skola ärva lika. "Anbelångande Tompten, som dheras brodher Anders Peehrsson till en tijdh hafwer åboet, hwilken dhe aff Rådm. wälaktade Torsten Börgeßon köpt hafwa, dhem kommer uthi inghen Consideration att wara

dheras Syskion till deehning, emedan dhen ähr med dheras proper medel inlöst, wählförståendes dhet bemälte Anders Peehrssohn samma Tompt medh Byggningh kan hafwa påkostat, dherom skola de sigh emellan liquidera och uthi huushyra blifwa beräknadh”.

Den 20/11 1669, 9/2 och 26/2 1670 är uppbud av en tomt kallad Getholta med därå byggde hus, som Anders Peerson från Hestra ”med sin hustrus, barns och svågrers tillåtelse och samtycke” den 9/3 1669 sålt till Lars Peersson från Trandare för 170 rdr.

Strids- och processlystna bröder

Med rådman Anders Larsson bördig från Göteborg låg bröderna ofta i process. Den 8/7 1674 ”framstegh Rådman Anders Larsson från Giötebårgh å sin Swärfaderss Anderss Swenssons dhen Eeldress wägnar”, framvisade en obligation, given av Anders Pedersson från Hestra på 220 rdr med fadern Pedher Larsson från Hestra som borgensman med hans bomärke, och begärde, att borgensmannen måtte betala skulden, med avdrag av redan inbetalta 40 rdr, då debitoren icke var solvent. Häremot invända bröderna Lars och Håkon, att faderns namn honom ovetandes undersatts, då han aldrig brukade bomärke utan pitzer, d. v. s. pitschaft, lack och sigill. Rätten beslöt, att ”bemälte Pedher Larsson sigh medh 6-manna Edh skall befrija, att han samme Caution intet afwist (känt till) eller och förnöia Anderss Larssons swärfader och honom till fredz ställa”. Emellertid appellerade de båda bröderna mot denna dom till Kungl. Hovrätten och ”på det att Rätten måtte wara conserverat, kundhe dhem och Appellationen intet förwägras”.

Den 7/11 1674 begärde Lars Pedersson och Håkon Pedersson, att Asser Håkonsson och Anders Andersson måtte edeligen confirmera sin utgivna attest av den 31/10 1674, vilket skedde i rådman Anders Larssons närvaro, som var deras vederpart å sin svärfars vägnar. Håkon och Lars Persson erkände, att de fått kvittens på Hovrättens citation, som de överlämnat, av rådman Anders Larsson å svärfaderns vägnar.

Den 6/3 1675 var åter mål före mellan Lars och Håkon Persson å den ena sidan och rådman Anders Larsson å den andra, men rätten förklarade sig intet kunna göra i saken, innan Gudmund Person hemkommit. Under tiden hade Hovrätten avkunnat sin dom den 8/3 1675 mellan rådman Anders Larsson samt Lars och Håkon Perssöner å deras faders vägnar, och Hovrättens dom, som vi ej få veta, upplästes i Rådsturätten den 10/4 1675. Icke förty fortsätta Lars och Håkon Persson processen mot rådman Anders Larsson å deras faders vägnar, varvid Asser Håkonson och Anders Andersson den 15/11 1675 av dem krävdes avlägga ed. Den 13/12 1675 inkom rådman Anders Larsson mot Lars och Håkon Persson från Hestra, men svarandena kommo icke tillstädes, varför de dömdes att plikta 3 mark smt och vid nästa rådstuga svara. Mellanhavandet mellan rådman Anders Larsson samt Asser Håkonsson och Anders Andersson uppsköts. Den senare hade "emoot förbudh bortrest, thet Rätten widh dess hemkomst will i hoogkomma". Rådman Anders Larsson presenterade sig inför Rätten den 15/12 1675, men Lars och Håka Persson från Hestra kommo icke tillstädes på grund av påkommen sjukdom. Den 18/12 1675 läto Lars och Håkon Persson förklara att de av sjukdom nu liksom den 15 förhindrats närvara, och båda löstes från plikten av 3 mark smt. Den 12/1 1676 uppsköts målet, varvid Lars och Håka Persson förklarade sig villiga ingå förlikning, och den 15 i samma månad begära Lars och Håka Persson förlåtelse, i det de hava tillförne attackerat rådmannen och förklara, att de önska förlikning "medh handräckiande inför Rätten", vilket också skedde.

En återklang av processen får man den 20/5 1676, då rådman Anders Larsson klagar över att han i samband med Lars och Håka Perssöners process med honom "blifvit okvädad av Asser Håkonsson, som kallat honom på Rådstugan en tremarkia karl", vilket väl är det samma, som om vi skulle kalla någon en tjugofemöreskarl. Asser Håkonson sade sig vara förledd härtill och bad om förlåtelse, och parterna blevo inför Rätten förlikta.

För sin handelsrörelse sökte de båda bröderna upplåna penningar,

där sådana stodo att få. Den 16/1 1675 framställde hustru Elin Jonsdotter "supplique att av Lars och Håka Perssöner få obligation med underpant för det Capital dhe af henne till sin handels fortsättiande hafwa eller sättia löffte för penningars betalningh wid dato och anfordran, hwilket af dem intet effterkommet blef". Den 11/1 1675 hade Lars och Håka Persson begärt "afsked från staden", men den 16/1 resolverades, att Håka och Lars Persson "förbiudas bortresa till des dhe hafwa swarat alt hwadh öfwer dem ähr beswärat både af en och annan".

Bröderna hade i själva verket en del på sitt samvete. Lars Persson från Hestra hade den 30/12 1674 klagat över, att han måste lägga skatt för dräng, fast han ingen hade, "men Hufwed Nilsson ähr sielff siundhe, och intet lägger för dhem alla", d. v. s. vid sidan av sig själv hade han sex drängar, varmed menas handelsdrängar. Den 11/1 1675 framhöll Lars Persson, att han är en sjuklig karl, likväl har man "uppfört honom på 5 fyrkar och Håka, som intet hafwa mer ähn en gässe eller poick". Rätten resolverade: "Detta till annan Rådstuga eller först taxering blifwer uppsköts". Den 13/1 1675 klagade Lars Persson åter över att han var för högt beskattad, "det Rätten lofwade sikh wilja uti all giörligh måtto corrigera om skickligt präfwas". Rätten hade den 11/1 1675 tagit till protokollet, "huru Håka Persson från Hestra mycket otidigt anföll Rätten som och å Rådstugan buller gjordt angående några drängar, som han angifwer Hufwudh Nilsson intet skattat före", och den 13/1 infördes i protokollet, att Håkon Persson "Rådstugubuller giort och Rätten öfwerihlade, intet wiljandes lydno prästera", och "nähr Rätten trusade (yrkade) att Håka Person skall sikh nästa Rådstugu förklara angående den otidighet han Rätten bewysat och sättia löffte nästa Rådstuga dhet fullborda, då han sade sikh wara godh nogh löffte sielf. Therhos begärde Lars och Håka Perssöner afsked från staden, allenast dhe kunde få rätt för sina gårdar". Det var inför detta, som Rätten den 16/1 förbjöd dem lämna staden. Emellertid upphävde landshövdingen förbudet, och den 29/3 1675 upplästes landshövdingens brev "angå-

ende Lars och Håka Persöners lösgifwande af förbudet att få af staden bortresa”. Båda blevo ”löösgifna”, men deras processande fortsätter.

En segsliten process

Lars och Håkon Persson ålades den 3/7 1675 betala en skuld på 800 riksdaler eller lämna de oxar, som de för denna summa köpt¹. Den 24/7 det följande året 1676 inkommo för rätten rådmännen Hans Hässle, Hans Börgesson och Lars Börgesson, förmyndare för salig Torsten Börgessons son Swen Torstensson Ruberg, och krävde 800 daler med resterande intresse, som Lars och Håka Persson voro Ruberg skyldiga. Rådmännen Elias Windruf och Lars Fougel hade gått i borgen för summan och begärde, att Lars och Håka Persson skulle på Rådstugan uppkallas. Rätten skickade bud efter Håka Persson, men han kom icke tillstädes utan sade sig genom utskickad villig betala 800 riksdaler ”halfparten uti silfvermynt och halfparten uti kopparmynt”. Lars och Håka Persson ålades betala den omdisputerade summan 800 riksdaler ”uti lijka mynt som de äro lånte”, men förmyndarna hade, förklarade Rådsturätten, makt att kräva borgensmännen på betalningen, och desse ”sökje sedan sine män dhet bästa dhe gitta, så frampt Lars och Håka icke wilia eller kunna samma Capital medh Interesse nu således contentera”.

Den 1/8 1677 bekände två stadstjänare inför Rådsturätten, att borgmästaren Swen Person skickat dem till Håka Persson med befallning, att han och hans broder Lars Persson skulle leverera Swen Ruberg omtvistade 400 riksdaler till dess förmyndare Hans och Lars Börgessöner ”på samma rum och ställe som dhe dhem annammat hafwa och uti samma slag mynt som dhe ähre annammade effter domarnes inneholdt af den 24 Julij 1676”. De båda bröderna tredskades emellertid alltjämt, men den 6/10 1677 resolverade Rådsturätten, att ”fulkombligt slut skee skal nästkommande onsdagh”. Den

¹ Är det samma oxar, som spökar den 28/11 1679, då Lars Persson svarade i mål rörande tvist om köp av ett par oxar? Parterna manades till förlikning.

10/10 1677 åläggas Lars och Håka Persöner eller deras borgensmän, om de icke kunna betala de omtvistade 400 riksdaler ”i Sölfwermynt uthan i plåtar, som de tilbudit”, att ge 12 öre kopparmynt på var sexdalers plåt, och om de icke kunna förlikas om räntan, skall den frågan å nästa Rådstuga upptagas.

Den 15/10 anmäldes, att förlikning ej kunnat ernås rörande ”dhe 109 rdr 16 öre smt Interessepeningar”. Rådsturätten resolverade 1) att Lars och Håka Persöner ”haft och brukat” 800 rdr från den 29/5 1675 till Pedersmässo (29/6) 1676, då de presenterade penningarna hos Hans Hässle uti kopparmynt, 2) att Lars och Håka Persöner och borgensmännen den 24/7 1676 tilbudit penningarna 800 rdr halvp parten i silvermynt och halvp parten i kopparmynt, 3) att Lars och Håka Persöner sig den 21/7 1676 hos Hans Excellens herr Gouverneuren presenterat och förklarar sig villiga betala hälften i koppar och hälften i silvermynt, 4) att de ingen nytta haft av de omtvistade pengarna, sedan de 1676 presenterade dem hos Hans Hässle, 5) att ingendera parten ”något hade mehr at producera”, vilket de också erkänt. Rörande räntan 109 rdr 16 öre smt resolverades, att 64 rdr skulle erläggas i interesse för 800 rdr från den 29/5 1675 till Pedersmässo (29/6) 1676. Räntan från den 12/8 1676 till den 23/8 1677, 32 rdr 40 öre, blevo svarandena befriade från att erlägga.

Twisten är emellertid därmed ej slut. Den 24/10 1677 inlämna bröderna en supplik mot rådmännen Hans och Lars Börgessöner såsom förmyndare för Swen Ruberg, men målet uppsköts liksom även den 28/11, men den 29/11 förklara sig bröderna ha erlagt 10 procent på den summa 800 rdr, de av sal. rådman Torsten Börgesson lånat ”til sin handels fortsättiande”, vilka penningar genom skifte tillfallit sonen Swen Ruberg. Denna ränta hade de betalt såväl under Torsten Börgessons livstid till hans död i januari 1672 som efter Kungl. Maj:ts plakat av år 1666, som fastställde 8 procent som maximum för ränta, vilket de beedigade ”handh å book”. Rättens resolution blev: Det hade förnummits, att även andra givit salig rådman Torsten Börgesson 10 procent ränta. Lars och Håka Persson böra efter år 1666 blott betala

8 procent i ränta, och de 80 rdr, de under dessa 5 år erlagt för mycket, skall räknas dem tillgodo.

En efterdyning av det segslitna målet förnimmes den 8/12 1677, då efter föregående stämning rådmän Hans Börgesson inkallade Hans Durk, som lånat 16 dubbla plåtar av Håkon Persson i Hestra, under åberopande av att de ej voro Håkons egna utan av dem, med vilka de båda brödernas skuld till Swen Ruberg skulle betalas. Håkon hade alltså svurit mened, då han beedigade, att han ej haft någon nytta av de pengar, som låge i hans hus till Rubergs betalning. Hans Durk beedigade, att han ej betalt någon ränta på lånet, och därmed förföll käromålet.

Efterdyningen blåser upp till storm, och den 12/1 1678 anklaga Lars och Håka Persson från Hestra rådmän Hans Börgesson för okvädande, vilket denne förnekar. Parterna uppmanas icke med slika onödiga tråtor igenkomma emot varandra mot vite av 10 daler smt första gången och sedan dubbelt, som de brottslige ha att erlægga. Den 8/5 hemställer emellertid rådmän Hans Börgesson i supplik, huruvida hans myndling Sven Ruberg eller samtliga arvingar skola lida skada av de 80 rdr, som tilldömts Lars och Håkon Perssöner. Suppliken skulle översändas till övriga arvingar, och förlikning torde ha ernåtts, ty frågan synes ej vidare åter komma upp på Rådstugan.

Styvfadern Per Bengtsson i Rya

Brödernas fader avled den 25/11 1675, och den 24/10 1677 hade de en styvfar, ty den dagen klagar Lars Persson mot sin ”steffader” Peder Bengtsson från Rya, som anhåller, att borgmästare Swen Persson ej skulle döma i målet, då han ”uti 20, ja kanhända 21 års tid” varit hans fiende. När herr Elias Vindruf hade gjort honom hemgång och han detta för Swen Persson angav ”på dhet sådant afstraffas skulle”, hade denne gripit till sin bössa och hött honom därmed, varpå Swen Persson svarade, att han det gjort för Per Bengtssons ”öfwerlop och otidiga mun”.

Per Bengtsson från Rya blev den 15/11 1657 förmäld med Karin

Björnsdotter, måhända dotter till Björn Persson begravd 22/2 1658. Den 11/11 1660 döptes dottern Anna, 25/1 1662 Bengt. Deras dotter Ingrin Pehrsdotter vigdes den 3/1 1695 med Anders Hansson Ekelöf, vilkas dotter Eva Maria Ekelöf den 25/10 1720 äktade Petter Hansson Hålling, son till rådman Hans Hålling, död 1705 vid 53 års ålder. Lars Perssons styvfar var död den 4/4 1682, ty då klagade Lars Persson över den försäljning, hans salig "stuuffader" Peer Bengtson från Rya gjort av två åkrar vid Väster Port belägna till Arfwedh Jönsson. Rätten förklarade köpet "gilt, fast och stadigt".

Arfwed Jönsson figurerar den 12/11 1683 i mål mot Lars Persson, som påminnes om de barnpenningar, han av dess salig "Stuuf Svärfader" Anders Widman emottagit. Barnpenningar, minderårigas arvsmedel, är det åter fråga om den 30/6 1686, då Lars Persson ålägges "clarera med interesse" en obligation å 250 rdr Barnpenningar av den 18/7 1680 till Anders Andersson Hollen. Det rör sig uppenbarligen om arvsmedel, som utlånats till Lars Persson.

Lars Persson från Hestra den äldre och Lars Persson från Rya

Lars Persson från Hestra, som vi här lärt känna, är ej att förblanda med Lars Persson från Hestra den äldre, ej heller med Lars Persson från Rya, vilka båda omnämnas i Borås kyrkoböcker. Att det ej kan vara fråga om en och samma utan om olika personer framgår av följande anteckningar i kyrkoböckerna om nyfödda barn:

29/8 1679 Lars Person barn från Hestra, den yngre, Petter.

19/7 1679 Lars Person barn från Rya, Anders.

29/7 1679 Lars Person barn från Hestra, den äldre, Anders.

Lars Person från Hestra den äldre blev den 12/7 1663 föräld med Elin Andersdotter. Han dog den 17/1 1690, och den 7/5 1693 dog salig Lars Peders från Hestra änka. Den 4/2 1661, 13/2 1661 och 22/4 1661 var uppbud första, andra och tredje gången på en tomt, som Torsten Börgesson sålt till Lars Pedersson i Hestra för 70 riksdaler, och den 28/8, 23/9 och 31/10 1665 på Lars Pehrsons och Peehr Björsons tomt med dess tillhörige ägor för 200 riksdaler. Den 29/7

1665 ägde ett dråp rum utanför ”invånaren Larses huus ifrån Hestra”. Den 28/8 1665 klagade hustru Malin Börgesdotter mot Pehr Andersson Starck att denne i Stockholm slagit hennes man så illa, att han därav dött. Hon var hustru till salig Anders Pehrson från Trandared och hennes svåger var Lars Peehrson. Jag har antecknat följande barn till Lars Persson den äldre: döpte 16/4 1664 Lars, 6/3 1667 Kristin, 12/9 1669 Elin, 29/7 1679 Anders.

Den 12/12 1677 gav Lars Persson från Hestra den äldre burgäld (burskapsavgift), 6 riksdaler.

Att Lars Persson från Rya var en annan person framgår ytterligare av följande notiser i kyrkoboken om nyfödda barn:

11/8 1672 Kirstin, Lars Person från Hestra.

26/12 1672 Lars, Lars Persson från Rya.

Lars Persson från Rya vigdes den 26/12 1671 med Kirstin Andersdotter, som dog den 5/2 1712. Själv avled han den 20/6 1686. Håkan Person från Rya, som avlade borgareden den 8/5 1677 med bland andra Lars Persson som löftesman och antecknas avliden den 25/1 1685, var sannolikt hans bror.

Den 13/11 1706 erkänner vallgossen Peer Anderson, att han under predikningen på söndagarna stulit bl. a. från salig Lars Peersons änka från Rya en kaka och blodkorv, 3 öre.

I motsats till Lars Persson från Hestra den äldre benämnes den borgare, som var dagboksförfattarens fader och sedan blev rådman, ibland Lars Persson från Hestra den yngre, så när han avlägger borgareden den 28/11 1677.

Lars Persson vinner förtroende

De båda bröderna, särskilt Lars Persson, hade framgång, och trots sitt ständiga processande och vad därigenom blottats av trots, bråk, ja t. o. m. buller på Rådstugan, avgav rådsturätten den 30/3 1681 följande intyg: ”Begärde handelsmannen och invånaren Hufwed Nillson, som mottagit varor för försäljning, Rättens attestation rörande bl. a. borgare Hakon och Lars Peersoner från Hestra. Rätten atte-

sterade, at de äro ärliga och trovärdiga män". Lars Persson hugnas med det ena förtroendeuppdraget efter det andra. Han blir kyrkvärd den 19/4 1673, vilket uppdrag senare förnyas, t. ex. den 15/12 1686, han utses den 22/3 1676 att "öfwerwara och bijwista taxeringen på fyrkstalet", den 26/11 1683 att bli uppbördsman bland dem, som skulle förvalta "Stadsens och Kyrkiones Tjänster" under nästkommande år, och den 16/1 1684 att vara uppbördsman jämväl i Mattis Nillsons från Viared ställe. Den 8/1 1676 förordnades till gästgivare till häst till Fläskum fem personer, bl. a. lille Lars Persson från Hestra, och den 7/1 1678 fick såväl Lars som hans broder Håka Persson från Hestra förordnande såsom gästgivare med häst till Fläskum.

Lille Lars Persson från Hestra

Benämningen lille Lars Persson från Hestra möter man ibland vid sidan av Lars Persson den yngre i motsats till Lars Persson från Hestra den äldre eller store Lars Persson. Den 7/2 1676 nämnes bland de närvarande vid Rådstugan Lars Persson från Hestra, som här syftar på Lars Persson den äldre, död den 17/1 1690 (se ovan), Håka Persson och hans bror lille Lars Persson från Hestra. Den 19/2 1676 var uppbud av en lycka, som Sven Jonsson för 12 rdr sålt till lille Lars Persson från Hestra, så som köpebrevet av den 20/12 1675 utvisar. Den 19/8 1684 hölls Rådstuga, och i de bortvarande "rådmanernes" ställe antecknas Larss Peersson lijten. Den 24/9 1684 utsågs Larss Peersson lijten bland andra till värderingsman för salig Anderss Swenssons tomt, och samma dag förordnades uppå herr rådman Wijndruffs begiäran borgarne Hufwed Nillsson, Lars Peersson lijten och Lars Graf att värdera Bråtta Larsses tomt. Salig Anderss Swenssons tomt och ägor värderades av Måns Haraldsson, Ambiörn Olufsson och Larss Peersson lijten enligt Rådsturättens protokoll den 18/10 1684 till 309 daler smt. Den 22/10 1684 avlade bisittarna i Kännär-rätten Ambiörn Olufsson och Lars Peersson lijten sin domared, och den 2/3 1685 beslutades, att vissa rådmän och borgare, bland de senare Larss Peersson lijten skola nu idag kl. 12 sammanträda och års-

räkningen behörigen revidera och överse. Då auditören Johan Wijndruff icke var nöjd med de värderingsmän, som värderat Trandeängen och Särdekilen (kil, landtunga bildad av Viskans serpentiner), begärde han den 16/3 1685 att få nya, bland andra Lars Peersson liten, men den 23/3 1685 begärde han återigen nya värderingsmän, då han icke var nöjd med de sist tillsatta, bland dem Larss Peersson liten, vilket bifölls. Den 4/4 1685 fick Larss Peersson lijten ersättning med 3 daler 24 öre smt för de sex timmerträn, han lånat till rådstugubyggningen. Larss Peersson lijten och Lars Börgiesson Åwall utsågos den 27/6 1685 bland andra att värdera "Sahl. Hr. Elias Wijndruffs gård, tompter och tillhörige ägor och att specificera värdet." Den 11/7 1685 beviljades "Larss Peersson lijten dilation emoot Rådman Hufwedh Nillsson till sin hemkomst". Rådsturätten upptog den 16/11 1685 till behandling en tvist om en häst, som ägdes gemensamt av Anders Kampe och Larss Peersson lijten, som kommo överens om att den som först yppade någon onödig "widrighet, dem inbördes angående", skulle den brottslige ge till kyrkan 50 rdr smt. Vid rådstugan den 30/9 1685 utsågs i den frånvarande rådmann Anders Holms ställe Larss Peersson lijten, den 24/10 1685 utsågos på samma sätt Larss Peersson lijten och Anders Glåp att ersätta de frånvarande rådmännen, den 1/3 utsågs bland andra Larss Peersson lijten att värdera en tomt och den 9/4 1686 nämns han bland andra borgare, som anmälde sin mening angående rotesättande. Han nämnes bland borgarna närvarande på Rådstugan den 29/3, 13/4, 17/4 och 19/4 1686.

Lars Persson liten identisk med rådmann Lars Persson

Den 20/4 1686 blev Lars Persson liten rådmann. Härom säger protokollet: "Medan Rådmannen Håkon Håkonsson gienom döden är afgången, ty blef i des ställe förordnadh Borgaren Lars Peersson Lijten som sin Eedh aflade. Och skall Påstmästaren Johan Hansson wedh nästa vacantie i så måtto komma i Consideration."

Nils Forssell, Borås stads historia, I. 242, anser, att Lars Persson Liten och rådmann Lars Persson (eller Pedersson, som han ock kallas)

äro två olika personer. Han säger, att Lars Person Liten var rådman 1686—89, Lars Persson eller Pedersson 1693—1701, då han tog avsked. Tidvis var han borgmästare. Uppenbart är emellertid, att vi ha att göra med en och samma person. Det framgår med all önskvärd tydlighet av protokollet den 19/5 1686, då i den frånvarande rådmannen Lars Lijtens ställe hans svåger Peer Åwall utsågs. Vid samma rådstuga upplästes ”det nu affärdade brefvet till Rådmanen Lars Peerson och Oluff Weerwyk om Biörbo hemmans lösen”. Rådsturätten hade vid denna tid ej två rådmän med namnet Lars Persson. För övrigt figurerar rådman Lars Persson ofta i protokollen 1689—92. Det rör sig om en och samma man. Efter utnämningen till rådman kallar sig Lars Persson ej mer Liten, ett tillnamn, som kunde verka förklenande för en rådman och ej var förenligt med den nya värdigheten. I Rådsturättens protokoll finner man efter utnämningen till rådman blott Lars Persson kort och gott utan tillägget Liten. När i protokollet den 13/5 1687 antecknas såsom närvarande bland andra rådman Lars Peersson och bland borgarna Lars Peersson från Hestra, syftar den senare på Lars Persson från Hestra den äldre, som levde till den 17/1 1690. Att Lars Persson under några år kallade sig Liten men vid slutet av sitt liv Hedenström är ej märkligare än att hans son Petrus Laurentii, som skrev dagboken, först kallade sig Borosinus sedan Hedenström. Lars Persons vackra namnteckning återfinnes ibland i Rådsturättens protokoll, av vilket i början av varje år en kopia skickades till hovrätten i Jönköping. Därvid utsågs två rådmän att bekräfta, att kopian var likalydande med originalet. Ibland blev Lars Persson härtill utsedd, och man finner hans namnteckning bl. a. den 6/2 1690 och 1/2 1692.

Rådman Lars Persson framgångsrik

Rådman Lars Persson hörde till de fem ärliga borgare i staden, som den 15/10 1690 efterkom myndigheternas krav att deklarerera och erlægga ”fjerde penningen af alla fruktbara kapitals behållna intresse”, varvid han deklarerade 500 daler jämte rådman Anders Kampe 1800

och Hufwed Nilsson 1500 daler. Följande år deklarerade han den 21/3 samma summa: rådman Anders Kempe 1800, rådman Hufwed Nilssons Enkia 1500, rådman Måns Anderson 500 och rådman Lars Peersson 500, ”summa 4300 fruchtbahre Capitaler”, men tio år senare hade han ryckt upp till att bli den förmögnaste borgaren i staden näst efter prosten Mårten Lithenius, som förvärvat sin stora rikedom genom gifte 1691 med Maria Kampe, änka efter den förmögne rådmannen Hufved Nilsson, som avled den 30/11 1690. Den 19/11 1700 deklarerar nämligen rådman Lars Persson 1050, Sahlig Propsten Mag. Marthen Lithenii Sterbhuus 1200 daler. Prosten hade gått ur tiden och begrovs den 25/2 1700, 61 år gammal.

Rådman Lars Persson lät sig icke trampas på tårna. Den 3/1 1690 klagade han på Lars Winter, att han honom ”uppe i landet medh otijdige Skiälsordh utfarit och kallat honom een baakdantare”. Winter ålades erläggga plikt.

Lars Persson tog 1701 avsked från sin rådmansjänst. Därom förmäler protokollet för den 21/1 följande: ”Rådman Lars Pehrsson upwiste giönom Skriftlig Dimission af Hans Nåde högwälborne Herr Landshöfding Davidh Macklier taget Afskiedh ifrån här in till anförtrodde Rådman Tienst hwilken Dimission uplästes och allerhörsammet Honorerades, uthi hwilkens Ställe Börge Åwall upwiste fådt fullmacht till Successionen, ty aflade han sin Rådman Edh som den i Bokstafwen Exprimerar”.

Ett sorglustigt intermezzo

Börje Åwall var systerson till rådmannen, vilket framgår av följande sorglustiga anteckning i Rådsturättens protokoll av den 12/3 1706 då ”Herr rådman wälförståndig Börge Åwal, upsteg för Rätten och berättade hafwa orsak sig yrsechta för Rätten upkomma, emedan han i går afton uthi Herr Borgmästarens präsenne och uthi sin Morbror Herr Rådman Lars Perssons huus blefwet mycket incivilt på mordiskt wijss öfwerfallen af Tulneren Petter Vigerd, i det han, och då man icke ringaste tänckte, har slagit honom med konungens Stem-

pel, förmenas, i pannan öfwer ögonen strax wid Törningen,² ett stort hul, att han beklagar fructar hwad deraf kan förelöpa och ej weta, om han säker sitt lijf kan wårda, jämbwäl anklagar bemälte Tulnär på Herr Rådman Lars Perssons wägnar att hafwa illa hanterat och slagit des dreng, att han fructar och lijf hans af åthskillige slag döden låta kunna, att Herr Rådman ber arrest på bemälte Tulnär för sin orettighet och sitt öfwerdåd, det förordnas Stadsfältsskiäraren Messter Henning Preutz och Handelsmän Jon Glåp och Carl Forsman att besichtiga Herr Rådman Lars Perssons dreng, hwad åkommer honom slagen af Tulnär Vigerd, hafwandes wederbörande sedan lagligen till Ciemmers Rätten Herr Vigerd låta instämma och efter Ransakning få laga reconvention.”

Målet synes icke vidare förekomma i Rådsturättens eller Kämnärsrättens protokoll, varför det torde ha nedlagts och förlikning ingåtts. Man var, till odelad glädje för stadens skvallertanter, snabb att gå till rätten med förolämpningar och våldshandlingar, som man i de flesta fall mellan skål och vägg i fyllan och villan blivit utsatt för. Den 26/9 samma år 1706 är det tullnär Petter Vigerd, som anser sig ha blivit otidigt bemött av fänrik Anders Långberg, men även detta mål synes ha bilagts och runnit ut i sanden.

Börge Åhwall

Börge Åhwall ansökte den 17/7 1691 om notariatet i Kämnärsrätten efter rådman Petter Ödman, ”och såsom han är dhenne Stadzens infödelses Barn och giordt sig i Studier både wedh universitetet i Åbo som annorstädes wähl öfwadh sampt finnes af ett skickliget lefwerne, som des undfångna testimonium vitae nogsampt dicterar; ty blef han till berörda Notariat uppå hans Nådes Herr Landzhöfdingens gunstiga behag antagen.”

² Törning ”tinning” förekommer även i följande anteckning i Borås kyrkobok den 3/2 1734: ”Pher Anderson i Lund, hwilcken olyckeligen och hastigt dödat blef den 22 förledne januarii af en Biörkstock han bahr och skulle then hemb till Lundagård bära och af samma stock giöra sig ett oxok, men har halckat och kullfallit ut på ängewallen så at han törningen slagit emot samma stock uppå en knagg eller sittande afhuggen gren och således sitt timmeliga lyf i ett ögneblick oförmodeligen qvittera måste.”

Börge Åhwall hade med säkerhet födgeni. Ej länge hade han varit notarie vid Kämnråsrätten, förrän han den 9/4 1692 klagade över att han hade för liten lön. Rätten resolverade, att han utöver sitt ämbete måtte uppbära "hwadh wedh Kyrkian kan wara att förtienna".

Vi ha sett, att rådman Lars Persson var Börge Åhwalls morbror. Rådsmannens syster Elisabet Pedersdotter gifte sig den 15/5 1670 med Per (Peder) Börgesson Åhwall, som var död, när dottern Maria 27/11 1695 gifte sig. Sonen Börge eller Birger Åwall föddes 1672 och dog den 23/2 1735, i en ålder av 63 år. Han gifte sig första gången den 30/11 1692 med matronan och hustru Elisabet Lander.³ Andra gången gifte han sig den 19/4 1703 med Ingeborg Dahl, född den 2/9 1685, dotter till rådmannen Huved (ibland kallad Hugo i kyrkoböckerna) Nilsson och Maria Kampe, sedermera gift med prosten Lithenius. "Eerborna högädla matrona Ingebor(g) Hufvesdotter Dahl" dog efter ett kort äktenskap 18^{1/2} år gammal i barnsbröd den 4/3 1704, då sonen Hugo Benjamin Bierger Åhval föddes. Tredje gången äktade han den 30/4 1716 Margareta Littenia, förut gift med rådman Måns Andersson Karling.

Birgerus Laurentii Åhwall

Enligt Skara skolas matrikel inskrevs Bergerius Laurentii, filius civis borosensis, i Skara år 1687. Birgerus Laurentii Åhwall blev student i Åbo den 16/7 1690, men efter några veckor inskrevs han i Uppsala den 26/9 samma år med anteckningen sub privato praeceptore. Han hade uppenbarligen alltså icke avgångsbetyg eller testimonium från Skara utan hade före inskrivningen åtnjutit enskild information (Bo V:son Lundqvist, Västgöta nation i Uppsala n:o 944). När Börge Åwall sökte notariatet vid Kämnråsrätten åberopas, att han studerat i Åbo och annorstädes, så det passar bra på Birgerus Laurentii Åwall, men det är en gåta, att han kallar sig Laurentii (Lars-

³ En Elisabeth Lander blev den 5/2 1682 vigd med Peter Ödman och den 18/11 1696 med adjunkten i Borås Anders Bornander, sedan prost i Bro, Göteborgs stift, död 1750, se Warholm, Skara stifts herdaminne, II, 627.

son), då hans fader hette Per. Gåtan kompliceras av att enligt Uppsala universitets konsistorieprotokoll Börge Åwall den 17/10 1694 begärde testimonium: "Samuel Buschenfelt Ups., Christopher Pålhammar Gothl. och Birgerus Åwall W Goth. begiära testimonia. De twenne förra bewilliades wackra testimonia, men Åwall får så ett medelmåttigt, effter hans lefwerne ej waret så regulart." Detta är ju ej berömmande för Birger Åwall, och sannolikt hade han sina skäl att 1690 så fort lämna Åbo, men han kunde sedan stadga sig och bli en bra notarie och rådman. Av någon anledning kan han törhända ha begärt testimonium, några år sedan han lämnat Uppsala. Det är sant, att en handelsman Lars Åhwall, vars hustru gått ur tiden den 6/1 1692, dog i början av år 1696 i en ålder av 47 år, och det kan vara samma man, som omnämnes i Rådsturättens protokoll den 27/6 1685, där det heter: Larss Börgiesson Åwall utsågs med Larss Peersson lijten att värdera sahlig Elias Windrufs gård, tomter och ägor. Vi ha här säkert att göra med en broder till Per Börgesson Åhwall med namnet Lars, vars son kallar sig Birgerus Laurentii Åhwall. Men då måste även Lars Börgesson Åhwall ha varit gift med en syster till rådman Lars Persson, vilket jag ej kunnat finna bekräftat. I varje fall har jag icke kunnat spåra mer än en studiosus med namnet Börge (Birger) Åhwall vid denna tid. Måhända bar Per Åhwall även namnet Lars: Lars Per Åhwall, och sonen uppkallade sig efter faderns namn Lars. Börge anges vara son till Per Åhwall vid vigseln 1703, 1716.

Börge Åhwalls släkt och familj

Börge Åhwall hade flera systrar:

Maria Persdotter Åhval, gift den 27/11 1695 med Börje Pederson Hall, död 1739. De hade följande barn: 6/7 1697 Peder Biörgesson, 23/3 1699 Brita Börgesdotter, 24/6 1700 Peder Börgesson (till de två sista var bland andra Börge Åhwall fadder, till den förra rådman Lars Perssons hustru), 10/7 1702 Johan Petter Börgesson Hall (bland faddrarna märkes rådman Lars Perssons hustru Elisabet Larsdotter), 27/8 1705 Lars, 13/2 1708 Pher Börgesson (bland faddrarna märkas

Daniel Lithenius och Cathrina Hedenström, sedermera gift med prosten Cidrenius, se sid. 78).

Catharina Persdotter Åhval, död 14/4 1751 i en ålder av 66 år, gift den 19/4 1705 med Sven Pherson Brinck, död den 14/5 1736, 67 år gammal. De hade barnen: 8/12 1705 Ingebor Swensdotter, drunknad i Viskan den 10/8 1723, 17 år gammal, 12/1 1708 Petter Swensson (bland faddrarna märkas Börge Åhwall, fru borgmästare Cranz, magister Cidrenius, rådman Lars Perssons hustru Elisabet Larsdotter), 15/10 1711 Petter Swensson (bland faddrarna märkas tullnär Wigert, Börge Åhwall, hustru Marga Åhval), 8/1 1714 Elisabet Svendsdotter.

Karin (Cattrinna) Persdotter Åhwall gift den 30/8 1711 med Johan Aurelius, sedermera regementspastor, död den 11/1 1719 i en ålder av 40 år (se J. W. Warholm, Skara stifts herdaminne, II, 627), som hade dottern Christina Johansdotter, född den 16/6 1713.

Följande, som jag funnit i Borås kyrkoböcker, kunna vara Börge Åhwalls bröder: Petter Åhwall, död 1706 i en ålder av 32½ år, Jona Åhwall gift den 17/10 1712 med Cerstin Jonsdotter. Var följande Börge Åhwalls kusin? Börje Hansson Åwall, vars hustru hette Malin och vars dotter Anna Börjesdotter Åwall den 24/5 1738 gifte sig med drängen Lars Anderson från Siäggare i Säglora socken, son till salig Anders Larson och Elin Börjesdotter.

Rådman Lars Perssons fastighetsaffärer

Rådman Lars Persson omnämnes ofta i samband med fastighetsaffärer.

Den 26/5 1673 var det uppbud på en åker, som hustru Ingri från Hestra sålt till Anders Hufwedsson för 8 rdr. Vid andra uppbudet den 29/5 noteras i protokollet: "Lars Persson warandes näste börde-man (släkting) dhen att inlösa, samma kiöp realiter medh penningar klandrade".

Den 30/5 1685 var uppbud av en halv lycka belägen utanför Åhlbäck, som Lars Peersson från Hestra sålt till Oluff Båy för 10 Rdr, och den 30/12 1685 beviljades Lars Peersson från Hestra flyttnings-

hjälp 120 daler smt för sin gårds rubbande ”medan han derpå een anseenlig bekåstnadh måste använda”. Rådman Lars Persson pretenderar den 1/2 1688 å egna och syskons vägnar en tomt med hus och en kålgård, som pantsatts.

Den 21/5 1690 erhöill han ”ett behörigt och jämbegott wederlagh af Nolby ägor för den Kållgårdsplatzen, som han wedh Broogatan till Stadzens nya foundation bortmist”. Rådmanen hade förut en tomt i Nolby, som han fått i ersättning efter branden 1681. Han nämnes den 16/3 1691 bland dem, som få arrendera mark på Nolby ägor på tre år mot 35 daler smt i årligt arrende och förpliktelse ”att hålla gierdesgårdarne wedh macht”. I fall ägorna ”wedh H. Majt förväntade, nådiga Ankomst blefwo på hwariehanda sätt afättna”, skall arrendesumman därefter modereras.

Den 13/10 1691 fick Rådmännen Wällförståndige Anders Larsson och Lars Peersson vederlag ”af Nohlby ägor neder wydh åhn för Stombens åker, som dhe till Stadzens nya Foundation bortmist, warandes samma wederlagh i längden 116 aln, i bredden 20 aln”.

Den 29/7 1705 antecknas i protokollet, att ”Larss Johnsons Thorman har måst Cedera till landzvägen wed Norreport een lijten Kåhlgård och derföre fådt wederlag på Nohlby gierde, belägit uth med Åhn, emellan Rådman Larss Persons Kijhle (landtunga bildad av Viskans serpentiner) och Backmans Kåhlgård, 76 alnar i längd och 17 ahlnar Bredd, hwilken Parck nu tillägnas bemelte Thorman, såsom ett laaga fång, att under Borgelige wilkor för sig och sine niuta, bruka och behålla, sampt derpå hafwa Skattfriheet i 6 Åhr för Åcker och Engepenningars Taxeringh”.

Värderingsmän förordnades den 7/5 1706 för ägor, ”nembligen 2:ne lyckor wed Bockasiöt (en numera igenfylld sjö, ungefär där Borås station och bangård nu äro belägna), åker på sandgierdet in till Rådman Lars Persons åcker, een kåhlgård äfwen wed Lars Perssons med 2:ne land uthi”.

Bengt Ollsson Rubergs ägor, värderade till 193 daler men graveerade för 121 daler 18⁵/₆ öre utropades den 20/12 1711, ”men infan

sig ingen till att biuda där på. Dock wille Sonen Oluf Bengtsson gärna blifwa wid ägorna och anmodade fördenskull Rådman Lars Persson om hielp och undsättning, hwilken och gaf sin försäkran att betahla strax gravationen 121 daler 18⁵/₆ öre smt emot försäkring och pant af Sahlig Rubergs gård och ägor till dess han får sine peningar igen, hwilket och här med till hans säkerheet annoterat wardt." Rörande Oluf Bengtsson Ruberg, se G. Håkansson, Boråsbor, s. 75.

Den 8/1 1712 är uppbud av "den dehl af Oluf Swenssons gård, som Borgaren Anders Kiälke inlöst af Anders Hanssons Encka för 30 riksdaler och af Rådman Lars Persson för 11 riksdaler, 12 öre smt".

Rådman Lars Perssons obligationer

Ofta är det fråga om obligationer, i de flesta fall utställda på handelsdrängarna, som brukade erhålla lån mot obligation för att kunna driva rörelsen åt husbonden. Men rådmannen lånade också ut pengar till andra.

Den 21/5 1690 blev "improtocollerad" Carl Forssmans Obligation till Rådman Lars Peersson av den 13 juni 1688. Den 20/12 1690 bekände Johan Kampe sig vara skyldig Herr Rådman Lars Peersson 200 Rdr som även "improtocollerades". Den 17/7 1691 "improtocollerades" Anders och Lars Bengtsöners obligation av den 12/6 1689 på 200 Rdr Courant Barnepenningar (minderårigas arvsmedel) "ad 6 procentum de Anno i interesse" till Herr Rådman Lars Persson. Rådmanen hade omyndiga, moderlösa barn, och uppenbarligen lånade han ut deras arvsmedel. Den 14/7 1706 "Sven Swensson Nåringz uthgifne obligation under den 3 junij 1696 till Rådman Lars Persson på 300 Rdr Courant Smt uplästes, och till wederbörl. Säkerheet in quantum juris improtocollerad". Om samma obligation heter det den 14/10 1707: "Herr Rådman Lars Person har obligation daterad den 3 Junij 1696 på 450 Daler Smt hwilken lagl. improtocollerad å Boråhs Rådhuus den 14 Julij 1706 får sin betalning af Sven Noringz gård 405, Contant af drengens Capital 45".

Den 29/4 1705 annoteras, att "Staphan Larssons obligation till

Rådman Larss Person på 300 Rd. improtocollerades till säkerhet, dåck hwar och eens Rätt oförkränkt". Om denna obligation läser man den 28/3 1708: "Herr Rådman Lars Pärsson praetenderar efter obligation vigilerad å Borås Rådhuus den 29 April 1705 af Staphan Larsson resterande 150 RD och som Herr rådman icke är hemma och fodran disputeras, differeras till hans hembkompst och efter liquidation skall upföras". Den 27/7 1708 "tillerkännes Rådman Lars Pärsson 228 Daler på sin i april 1705 vigilerade obligation av Stephan Larsson Lundberg, som är gift med Gustaf Långs änka, vilken gjort konkurs". Den 19/5 1712 klagar Jöran Andersson inför Rätten över att den värdering 90 Daler Smt är för låg, som på rådman Lars Perssons ansökning gjorts av hus och gård och anhåller om ny värdering. Rätten förklarar, att hans begäran för sent inkommit och att han måste "åsämias med Lars Persson om lösen eller betahlning af dess obligation för hwilken skuld execution, immission (tillerkännande av äganderätt) och värderingen skiedd är".

Den 30/5 1685 är det fråga om en revers på 15 daler 16 öre smt "Oxetull" som Lars Peersson från Hestra till tullskrivaren Jonas Bryngelsson från Bougesundh utgivit.

Systrarna Ingegerd och Anna Persdotter

Måns Persson Udd ålades den 29/1 1677 erlægga 70 Daler oavkortat till sina svågrar Lars och Håka Persöner enligt obligation av den 18/2 1676. Av denna notis framgår, att Måns Udd var gift med en syster till Lars och Håka Persson. Hon hette Ingegerd Persdotter, död 1697. Måns Udd avled år 1698, 60 år gammal (se G. Håkansson, Boråsbor, s. 52). Han uppträder även i följande mål.

En annan syster till Lars och Håka Persson vid namn Anna var gift med Anders Mölner, av vilken Måns Persson Udd den 30/3 1677 krävde 62 daler 13 öre samt två silverskedar och en tröja. Håka Persson i egenskap av Anders Mölners svåger förklarade på sin ed, att salig Per Larsson, hans och Annas fader, död den 25/11 1675, i sin livstid förärat Anna, Anders Mölners hustru, 10 rdr samt en dyna

för 10 rdr. Därefter frågade Mølner, ”om intet arf kunde honom å sin hustrus wägnar tilfalla effter Sahlig Per Larsson”, varpå Måns Persson svarade att han med Lars och Håka Persöner den 18/2 1676 kontrakterat ”all deras praetentioner effter sahlig Per Larsson samt att svara til alla så betalande som infordrande gjälder och skulder, förmodande att intet arf kan finnas som Mølner på sin hustrus wägnar effter dess fader prätenderer”. Anna var född 1649: den 4/11 1649 döptes ”Peder Larssons i Hiestra dotter Anna”.

Brodern Håka (Håkon) Perssons fastighetsaffärer och familj

Vi möta här åter Håka Persson, rådmän Lars Perssons broder och kompanjon i hans yngre dagar. Även Håka Persson omnämnes i samband med fastighetsaffärer.

Håkon Peersson besvärar sig den 29/5 1671 över att ”Larss Larsson från Westerhult skahll hafwa itt stycke af hans tomt”. Två rådmän utsågs att besiktiga, men den 27/11 1672 besvara sig båda parterna, att deras hus voro för nära inpå byggda. Det blev förlikning. Den 26/4 1673 avkunnades dom, att ”Lars från Westerhult skahll förlika Håka Perssons hustru från Hestra eller borttaga huuset, som står henne för när och dhe sigh emellan omtvestade”. Likväl stadfästes den 18/11 1674, sedan beslutet om rivning konfirmerats den 7/11 1674, ”att Håkan Persson från Hestra skall i dag undanflytta huset eller för motwillighet böta 40 mark smt”.

Håkon synes ej ha efterkommit domen. Huset blev av myndigheterna nedrivet, och den 22/11 1678 anklagade Håka Persson från Hestra borgmästare Swen Persson och notarien Gudmund Slåt för att de låtit olagligen nedriva ett hans hus. Då han intet bevis hade, nedlades målet.

En sorglustig inblick i den tidens förhållanden ger följande. Den 13/1 1674 klagade Håka Pedersson från Hestra, ”att Anneka Larssdotter hade skiällt hanss hustru hora och rofferskia wara. Swarade Annicka sigh intet kallat hanss hustru rofferskia, men horenampnet bekiänner hon sigh utgiutet hafwa, emädann Håkass hustru henne kal-

lat hade En tiyff, hwilket klagaren och gjorde inför rätten. Sedan erkände Annika, att hon kallat henne rofferskia”. Saken remitterades under opartiska domare, så vi få ej veta, hur det gick. Måhända rann det hela ut i sanden.

Den 16/3 1687 antecknas: Håkan Person från Hestra gjorde fuller nu ansöckningh att kunna åtniuta 2ne Tompter på des ålder på Sandgierdet.

Rådsturätten ålade den 13/1 1692 Håkon Persson från Hestra att inom 8 dagar inlösa den silverpant, som hos kyrkoherde Hodelius var utestående.

Håkan (Håka) Persson gick ur tiden under senare hälften av år 1698 i en ålder av 67 år. Han var alltså född år 1631 och 17 år äldre än brodern Lars. Håkans hustru hade dött strax förut under förra hälften av år 1698. Hennes namn har jag icke lyckats utröna. Hon namngives ej på annat sätt än såsom Håka Perssons hustru från Hestra, ”lefwat i gudfruchtan och Christliga dögder 56 åhr”. Hon var alltså född år 1642. Liksom maken begrovs hon i kyrkan. I deras äktenskap föddes följande barn antecknade i Borås kyrkoböcker med datum för deras dop:

10/3 1663 Oluf, död 30/3 1663; Lars 23/3 1664, Anna 18/1 1666, Anna 6/2 1667, Oluf 27/6 1668, icke namngiven 23/3 1670, Kirstin 12/11 1671, icke namngiven 4/12 1674, Margreta 3/8 1676, Jöns 30/3 1679, Anders 19/7 1682. Följande Håkan Perssons ej namngivna barn dogo: dotter 1/3 1676, barn 20/2 1671, 4/7 1679.

Brodern Hans Persson

Av nedanstående utdrag ur Rådsturättens protokoll framgår, att förutom Anders, som vi förut lärt känna, Lars och Håkan Persson dessutom hade en broder vid namn Hans.

Den 24/11 1685 anklagas en ”löös Person” Elias Johansson för att utan magistratens eller åldermannens i snickareskrået medgivande ha utfört snickeriarbete i staden. Dessutom anklagades han för ”otidigt förhållande”, särskilt i Hans Perssons från Hestra hus, av dennes

bröder Lars och Anders Peerssöner. Han dömdes att tilldelas Nils Arfwedssons kompani och medfölja till Göteborg, ett på den tiden vanligt sätt att med brottslingar rekrytera armén och flottan.

Borås kyrkoböcker förmåla, att Hanss Pheresson från Hestra begravdes i kyrkan den 10/3 1713, 75 år gammal. Han var alltså född 1638 och yngre än Håka. Den 3/3 1702 vigdes Hans Persson i Hestra, son till Peder i Hestra, med Anna Andersdotter, dotter till Anders skomakare. De fingo barnen Ellyn Hansdotter född den 16/2 1703, en liten icke namngiven son, som dog i slutet av 1704, blott 9 veckor gammal, Anna Hansdotter 20/12 1709, som avled den 3/8 1711, två år gammal.

Hans Persson hade varit gift förut. Den 22/12 1709 begravdes Hans Pherissons hustru från Hestra, lefvat gudfruchteligen 48 år, som icke på annat sätt namngives. Med säkerhet var detta hans andra hustru. Med första hustrun hade han följande barn: 20/1 1664 döptes Lars, 23/9 1665 Margareta, 8/10 1668 Lars, 27/8 1673 icke namngivet, 4/7 1675 Lars, 7/1 1677 föddes Catharina, 15/2 1680 Petter, 28/5 1682 Lisbeta, 27/6 1684 Johan. Följande icke namngivna barn antecknas döda: 30/4 1666 barn, 18/3 1669 barn, 14/12 1678 barn, 12/10 1684 dotter, 2/2 1688 barn, slutet av 1704 lille son, 9 veckor.

Brodern Petter Persson

I den talrika syskonskaran fanns ännu en broder, vars namn var Petter. Han omnämnes i Rådsturättens protokoll den 16/6 1706 såsom död. Enligt Borås kyrkobok gick han ur tiden den 18/5 1690. Han gifte sig första gången den 28/12 1668 med Ibba Persdotter, andra gången med Ingebor(g) Larsdotter den 28/12 1672⁴. Han hade dottern Catarina, född den 3/12 1689. Catarina blev alltså tidigt faderlös. Hon figurerar sjuttonårig i det återopade protokollet från den 16/6 1706, där det heter:

Upkom för Rätten Herr Rådman wälförståndig Lars Persson och

⁴ Per Person liten, gift den 17/5 1675 med Karin Torstensdotter, Peter Pärson Lijten, gift den 28/12 1688 med Elisabet Nilsdåtter, torde väl vara en annan person.

gaf tillkienna sig hafwa för några år sehn Anno 1699 efter nu upwijst protocol af den 20 Maj 1699 vigilerat des Brodres Sahlig Petter Perssons omyndiga doters Catrina Persdoters fäderne, som i Anledning af inventario befans bestå af en Summa 225 Daler Smt, så att någre ägor blefue afsatte för 144 Daler Smt och Bristen uthi gården till 81 Daler Smt, men Rådmanen berättar nu sedermera en ägelåt uthi Wasman werderad för 50 Daler Smt wara här tillkommen och sedan de resterande 31 Daler Smt wara af honom emottagne, hafwandes Herr Rådman om bemälte sin Broder doter några år dragit Berömmeligen försorg om pupillens uptuchtan, men emedan hon nu begynner wara kommen någorlunda till sine år att kunna sin föda förtiena, begiärr Magstraten täcktes förordna någon som bemälte ägor och Peningar emottager, hwarom och wälbe^{de} Herr Rådman warit sorgfällig och för uth talt med Handelsman wälaktad Jon Graf, hwilken äger (är gift med) den omyndigas Morsyster, hwilken nu låfwade wilia emottaga de Specificerade ägor och Contante peningar 31 Daler Smt och för dem åhrligen gifwa uthi intresse 13 Daler 16 öre Smt, altså, som Herr Rådman här till, emot den beräknade intressen, denna omyndige några år födt och klät, blifwer han ifrån wijdare tilltahl häruthinnan befrijad, och Jon Graf förordnad den omyndigas Rätt här efter, lag och Kongl. förordningar lickmätigt, bewaka, jämbwäl för det omhänder emottagna gifwa åhrligen, så länge doteren hoos Moderen wistas och honom icke besvärar, 13 Daler 16 öre Smt, som emedertijd till des underhållande med Kläder kan emploieras.

Asser (Assur) Håkansson

Men ej blott andra myndlingars utan även sina egna omyndiga barns medel förvaltade rådmannen och insatte med all sannolikhet i sin rörelse. Av Borås rådsturätts protokoll för den 13/12 1690 framgår, att handelsmannen wälaktad Asser Håkansson var förmyndare för rådmannens omyndige son Petter Larsson. Förmyndaren ”begiärrer, att bemelte Herr Rådman måtte påläggias, att genom Specification wijsa hoos hwilka som samma barnpenningar, nemligen 1800

Daler Smt, nu äro stående och att sådana måtte dherföre sättia nöij-aktig Caution, medh mera, hwilken Supplique lefwererades meerbelte Rådman till förklaring”. Sannolikt kunde rådmannen ge nöj-aktig förklaring, ty målet synes icke mera förekomma på Rådstugan.

Måhända är det fråga om hans egna moderlösa barns arvsmedel (barnepenningar) i Rådsturättens protokoll den 30/6 1686, vari för-mäles, att rådman Larss Peersson hade en fordran, som består av barnepenningar i salig Håkon Rubergs sterbhus. Arvingarna gå med på att rådmannen skall få 140 riksdaler. Gården värderades till 800 riksdaler, varav rådmannen fick sina 140 och övriga fordringsägare sina pengar. Överskjutande 250 riksdaler skulle lämnas till arvingarna.

Assur Håkansson omnämnes ibland i Rådsturättens protokoll och i kyrkböckerna. Den 24/4, 29/5 och 4/9 1668 var uppbud första, andra respektive tredje gången av en gård, som Asser Håkansson köpt av Anders Peersson, f. d. borgare i Borås, numera i Lindesberg, för 135 Rdr Smt, och den 13/7 1670 fick han lagfart på gården. Han blev gästgivare med häst till Bårstena (Borgstena) den 12/1 1674. Den 7/11 1674 ”begiärte Larss Pedersson och Håkon Pedersson, att Asser Håkonsson och Anders Andersson mätthe Eedeligen Co(n)firmera sin wthgifne Attest af den 31 october 1674, hwilket och skedde uthi Rådmans Anders Larssonss närwaro, som dheres Wederpart är på sin Swärfaders wagnar och han dhem sielff erkiändhe godhe”. Rådman Anders Larsson, vanligen med tillmälet ”från Göteborg”, var gift med Annicka Andersdotter, och Anders Andersson var uppenbarligen hans svärfar; se G. Håkansson, Boråsbor, s. 52.

Asser (Assur) Håkansson, som begrovs 30/4 1693 samtidigt med en liten son, gifte sig den 6/11 1669 med Marta Olufsdotter, som gick ur tiden den 16/7 1693, kort tid efter sin make. De hade följande barn: Ingeborg, döpt 21/7 1672, gift med A. Grünberg, med vilken hon hade dottern Margreta född den 12/2 1695; Kirstin född 11/7 1675; onämnt döpt 16/6 1680; Elisabet född 1/8 1690, Asser Håkanssonss lilla datter död 23/8 1690; den 26/1 1693 tvillingarna Oluf.

”Asser Håkes lile son” död den 11/2 samma år, och Anders, begravd samtidigt med fadern den 30/4 1693. Dessutom hade Asser Håkansson dottern Karin (Catharina) Assersdotter, gift den 6/11 1688 med Anders Persson Abring, död 23/5 1736 vid 88 års ålder, som hade följande barn: 15/11 1700 Oluf Andersson Abbring, 17/2 1702 Swen Andersson, 7/1 1704 Asser Andersson, 5/6 1705 Annicka Andersdotter Abbring, gift första gången den 21/11 1721 med handelsmannen Olof Larson Hehrenberg, andra gången den 27/11 1734 med handelsmannen Lars Månsson Hoffman; 11/7 1708 Maria Andersdotter Abbring gift första gången den 6/12 1726 med handelsmannen Håka Månson Hophman, liksom den ovan omnämnde Lars Månsson Hoffman son till Måns Håkanson Hophman och Karin Persdotter, andra gången den 21/11 1739 med handelsmannen Paul Larsson Lyckman. I första äktenskapet hade hon dottern Catharina Håkanssondotter Hoffman, gift 1751 med Oluf Andersson Norling enligt G. Håkansson, Boråsbor, s. 81, som med orätt säger ”möjligen Hossman” (för Hoffman, som är den rätta namnformen).

I Borås kyrkoböcker har jag funnit anteckningar om följande i späda ålder bortgångna barn till Karin Assersdotter och Anders Persson Abring: 1697 begrovs deras lille son, 12 veckor gammal, 1698 deras lilla dotter, 3 1/2 år gammal, 1699 deras lilla dotter, 10 veckor gammal, 1705 son, död 6 1/2 år, 1705 lilla son död, 4 1/2 år, 9/1 1711 Anders Abring, 16 år.

Karin Assersdotter och Anders Persson Abbrings dotter Margaretha Andersdotter Abbring gifte sig den 18/4 1727 med handelsmannen Sven Andersson Schråk, son till Anders Andersson Skråk. Annicka Andersdotter Skråk var sannolikt syster till den senare. Hon var gift med Oluf Svensson Longberg, som drunknade i Viskan den 28/4 1730, se G. Håkansson, Boråsbor, s. 66.

Andra rådmannens uppdrag och bestyr

Rådmannen Lars Persson uppträder i många andra ärenden och uppdrag. Den 13/3 1705 antecknas, att ”Rådman Larss Persson var

cautionsman för två borgare, Per Håkonsson och Jöns Håkonsson, som avlade borgareden och skulle erlægga 2 Daler Smt till kyrkan”, och den 4/9 1705 uppträder Larss Persson som förmyndare (tutor) för Jon Person Smålänning ”stefdotter” (styvdotter). Rörande Jon Persson (Pedersson) Smålänning, se G. Håkansson, Boråsbor, sid. 54.

På Rådstugan är det den 4/5 1708 fråga om växlar, som av tullnär Barck genom Lars Pärsson Biörnåhs översänts till Stockholm såsom betalning. Rådman Lars Persson och handelsman Börge Hall förklarade på tillfrågan, att de ej hade sig bekant växlarnas belopp ej heller att de ”hördt eller förstått Barcken skall hafwa några penningar utländt eller här i Staden stående deponerade”.

Den 28/11 1710 förklarar rådman Lars Persson å handelsmannen salig Jöns Fougels änka Marta Andersdotters vägnar, att hon skall betala tionde penningen till staden i ”uthflöttningz peningar”, 50 Daler Smt, efter julhelgen, då hon får pengar för försäljning av gård och ägor.

Per Andersson Fremling avlade den 2/10 1712 borgareden, och då han icke var borgarebarn måste han erlægga i burgäld (burskapsavgift) 50 Daler Smt. Hans cautionsmän voro rådman Lars Persson, som icke var närvarande, och Anders Lyckman, som var tillstådes och betygade sig vara caution för summan.

Rådman Lars Perssons frånfälle. Hans släkt

Efter år 1712 figurerar rådman Lars Persson icke mer i Rådsträttens protokoll. Man läser i Borås kyrkobok den 5/7 1713: Begrofs i körkan Herr Rådman Lars Pherson Hedenström, 65 åhr, och i Borås mantalslängder för 1714 i Kammararkivet i Stockholm anges rådman Lars Person såsom död. Då han vid sitt frånfälle var 65 år gammal, bör han finnas i födelseboken för år 1748. Han återfinnes emellertid icke under det året och ej heller, om misstag på åldern föreligger, under de närmast föregående och efterföljande åren. Vi stå uppenbarligen inför en av de många luckorna i de tidiga kyrkböckerna, som fördes mycket summariskt av klockaren och ej av någon av

de latinkunniga prästerna, varom uttrycket ”studioso telogie Petrus Hedenström” (se nedan) bär tydligt vittnesbörd. Ibland saknas barnets namn i födelseboken och anges blott faderns. Ibland saknas bådadernas namn, och man läser kort och gåtfullt: ”Någit barn”.

Lars Persson växte upp i en barnrik familj. Vi ha redan lärt känna hans bröder Anders, Håka (Håkon), Per (Petter) och Hans samt hans systrar Elisabet, gift med Per Åhwall, Ingegerd, gift med Måns Persson Udd och Anna, gift med Anders Mølner.

En icke namngiven syster till Lars Persson omnämnes i Rådsturättens protokoll av den 13/10 1677 i samband med ett Lars Persson tillhörigt, utlånat och förkommet sto, som han köpt för 6 daler silvermynt, vilka penningar han begärde få av låntagaren, Hans Persson. Denne förklarade sig ha återlämnat stoet till Lars Perssons syster med uppmaning till henne att se efter stoet, som likväl förkom. Låntagaren ålades under dessa omständigheter erlægga stoets halva värde, 3 daler silvermynt. Då systemens namn icke anges, är det omöjligt att veta, om det rör sig om en av de tre ovan omnämnda eller en fjärde syster.

Lars Perssons fader Per (Peder) Larsson i Hestra, död den 25/11 1675, har vi redan lärt känna. Hans moder dog den 26/6 1687 enligt Borås kyrkobok, där hon icke på annat sätt anges än såsom rådman Lars Pä(r)ssons moor. En syster till fadern gick ur tiden den 8/6 1668. Däröfver står att läsa i kyrkoboken: begrovs Päders syster i Hestra. I Borås rådsturätts protokoll omnämnes fadern ibland i samband med fastighetsaffärer. Han synes ha varit en stridbar man, som både fick och mottog slag och hugg och både erhöll och tilldelade köttssår. Några gånger anklagas han för hårdragning och för att ha stött för munnen. Vi ha förut sett, att hans ekonomi ej synes ha varit glänsande.

Sedan fadern Per Larsson 1675 avgått med döden och hans hustru blivit änka, gifte hon om sig med Per Bengtsson i Rya, som synes ha varit en man av samma skrot och korn som hennes första make. Han har stundom processer med sina styvbarn. Av Rådsturättens protokoll av den 4/4 1682 framgår, att han då var död, ty där talas om Lars Peerssons salig Stuuuffader Peer Bengtson från Rya (se sid. 51).

Rådman Lars Persson i societeten

Lars Persson var en framgångsrik man, som genom begåvning och energi från en ringa början arbetade sig upp till rangen av en av sin samtids mest ansedda och mest betrodda borgare i Borås, väl sedd i de högsta kretsar. De främsta i staden stodo fadder vid hans barns dop. Hans son, som skrev dagboken, stod på mycket god fot med den mäktige, inflytelserike prosten Martin Lithenius, hos vilken han länge vistades under sommarlovet 1695 och som han fick medfölja på visitationen till Bredared den 3 augusti samma år (se förra årets artikel, s. 76-77). Även fadern hade mycket goda förbindelser med prosten Lithenius, som han kom nära i sin egenskap av kyrkvärd. Vid barndop stå de båda och deras fruar fadder för varandras barn. Prostens tredje hustru Marga Kampe, förut gift med rådman Hufwed Nilsson, stod fadder, då rådman Lars Perssons son Lars döptes den 6/3 1692, vid sidan av prostens dotter i ett tidigare gifte Margareta Lithenia. Prosten själv i egen hög person stod fadder, när Lars Perssons son Thomas, som överlevde fadern, döptes den 1/1 1694, och rådmannens fru Elisabet Larsdotter var gudmor åt prostens och prostinnans dotter Britta, som döptes den 22/3 1694.

Rådman Lars Perssons familj

I all sin framgång blev rådman Lars Persson en mycket hårt prövad man, som drabbades av de största och tyngsta sorger. Hans livs historia bär vittnesbörd om den fruktansvärda dödligheten bland den tidens barn och hustrur. Han miste ej blott många barn i späda ålder utan även flera lovande söner i mogen ålder. Man frågar sig, om tuberkulosen härjade i hans familj, då så många dogo i ung ålder.

Två år före sin egen bortgång förlorade rådmannen den 28/5 1711 sin hustru Elisabet Larsdotter, med vilken han sammanvigts den 13/4 1684. Men han hade varit gift dessförinnan. Vi erinra oss från Rådsturättens protokoll av den 13/12 1690, att rådmannen hade en omyndig son Petter Larsson, för vilken Asser Håkansson var förmyndare

(se sid. 67). Rådman Lars Persson hade tidigare den 23/6 1678 äktat Lisbedt Hansdotter, som avled den 19/8 1683. Men då på 1670-talet, före 1678, barn till honom föddes, hade han med säkerhet ingått ett ännu tidigare gifte. Det har icke varit mig möjligt utröna, när han första gången gifte sig, men den 28/11 1676 antecknas i Borås kyrkobok, att hustru Ingri uthi Hestra begrovs, och det skulle kunna vara fråga om Lars Perssons första hustru, om icke följande ställen i Rådsturättens protokoll talade däremot.

Det var den 26/5 1673 uppbud första gången på en åker, som hustru Ingri från Hestra sålt till Anders Hufwedsson för 8 daler. När det var uppbud andra gången den 29/5 samma år, tillägger protokollet: "Men Lars Persson warandes näste bördeman (släkting) dhen att inlösa, samma köp realiter medh penningar klandrade". Som maka kunde hon näppeligen mot makens vilja avyttra. Här säges, att han var närmaste släkting till hustru Ingri.

Jag har funnit följande anteckningar om barn till Lars Persson i Hestra i Borås kyrkoböcker: Den 11/8 1672 döptes dottern Kirstin, den 22/11 1673 Per, den 6/4 1676 Per. En icke namngiven dotter begrovs den 3/1 1676, varmed uppenbarligen åsyftas dottern Kirstin. Före dessa måste ett barn ha fötts i äktenskapet, ty den 4/7 1670 begrovs ett icke namngivet barn till Lars Persson i Hestra. En icke namngiven "liten dotter" begrovs den 3/12 1676. Möjligen kan den ena av de två gossarna Per ha kallats Petter eller Petrus. Att emellertid två eller flera barn i samma familj bära samma namn finns det exempel på i äldre liksom i senare tid.

Dagboks författaren Petrus Laurentii (Per Larsson) Hedenström

Dagboks författaren är identisk med den Per, som föddes den 22/11 1673. När han den 14/3 1700 gick ur tiden i Uppsala, var han 26 år gammal, på sitt tjugosjunde. Han kom upp i näst högsta ringen av gymnasium den 28/6 1695 och lämnade Skara för att inskrivas i Uppsala 1697, vid 23 års ålder. Dagboken vittnar också om en betydande mognad, som man ej kan vänta sig av en tonåring. Då han i unga år

blev moderlös, är det naturligt, att han aldrig talar om sin mor och att han gärna vistades borta från hemmet i Martin Lithenius' prostgård i Fristad. Fadern talar han däremot ej sällan om. Han begrovs i Uppsala, varom följande anteckning i Västgöta nations kassabok av år 1700 bär vittnesbörd:

För begravningen fick "Sahlig Hed(en)ströms faders Herr Rådman Lars Pehrssons utskickade effter Herr Rådmans bref och begiär samt gifven obligation till läns bekommit rdr 120" ur nationskassan. Kassaboken fördes från 1 maj till 1 maj följande år. Litet senare, utan angivande av exakt datum, införes återbetalningen: "Af Salig Hed(en)ströms fader 120 dlr". Det rör sig om kopparmynt, såsom angives över sidornas kolumner, men en dåtida begravning på 120 daler kpt måste anses såsom mycket kostsam och förnämlig. Förmodligen ägde begravningsakten rum i Domkyrkan, men tyvärr äro Domkyrkoförsamlingens kyrkoböcker för åren 1664—1704 förkomna, varför ingenting kan verifieras. I Trefaldighetskyrkans kyrkoböcker, som äro bevarade, omnämnes i varje fall ej, att Petrus Laurentii Hedenström begravdes där.

Petrus Hedenström omnämnes ett par gånger i Västgöta nations kassabok, alltid med den felaktiga beteckningen Hedström, som återfinnes under rubriken Novitii pro inscriptione, d. v. s. novitier för inskrifning, år 1697, och under rubriken: Effterföljande hafwa tagit till läns af Cassa Nationis under warande Curatura emot obligation och pant, varefter specificeras, att Petrus Hed(en)ström lånat 30 daler kpt., som sedan återbetalades. Han hade väl icke i tid fått penningförsträckningar från fadern, ty man har alltigenom intrycket, att han kom från ett mycket burget hem. Icke heller kvitterade han ut något stipendium under studietiden vid Uppsala universitet, vilket jag kunnat konstatera vid genomgång av Uppsala universitets räkenskaper för åren 1697-1700, förvarade i Kammararkivet i Stockholm. Även synes han ha haft en förnämlig bostad i Uppsala. I början av hans den 18 november 1699 försvarade doktorsavhandling förekommer enligt tidens sed lyckönskningar på latin på ett par sidor av dels

Nicolaus Mitander, en stor och stark västgöte, som varit hans klasskamrat i Skara, inskriven i Uppsala 1697, komminister i Falköping och kyrkoherde i Valstad, död 1741 (se Bo V:son Lundqvist, Västgöta nation i Uppsala, art. 1043) dels av Ericus Aurivillius (1643—1702), professor i juridik vid universitetet sedan 1678, som börjar sin lyckönskningsskrift med att framhålla, att han sedan några år väl känner Hedenström, då han bott hos Aurivillius' nu avlidna svärmoder. Aurivillius var gift med Anna Loccenia, dotter till Johan Loccenius (1598—1677), professor i historia, sedermera i juridik, rikshistoriegraf, bibliotekarie vid universitetet. Förvisso var det förnämligt att bo hos denne framstående forskares och universitetsmans änka.

Petrus Laurentii Hedenström den yngre

Den andre brodern med namnet Per, född den 6/4 1676, valde också studiebanan. I Skara läroverks matrikel läser man: inskrevs "1692, 28 Julii, Petrus Laurentii, filius Civis in Boråhs" (Petter Larsson, son till en borgare i Borås), som kan syfta på honom⁵. Han inskrevs 1703 i Uppsala, där han studerade teologi. Men även honom hade rådmannen den smärtsamma sorgen att förlora, medan han ännu var ung student, och det är om honom, som det säges i Borås Kyrkobok på föråret 1707 bland dem, som det året begravdes: "Herr Rådman Lars Phers son Studioso telogie (sic) Petrus Hedenström lefwat berömmeligen och wäll 32 åhr". Visserligen var han, då han var född 1676, 31 år, men den icke latinkunnige klockaren, som infört notisen, räknar uppenbarligen både födelse- och dödsåret.

Då myndighetsåldern vid denna tid var 15 år, är det den yngre brodern, som avses, när det i Rådsturättens protokoll den 13/12 1690 är fråga om 1800 daler smt tillhöriga rådmän Lars Perssons omyndige son Petter Larsson (sid. 67). Detta var en betydande summa på den tiden, och ägde den ene av bröderna 1800 daler smt, hade givetvis den andre lika mycket.

⁵ Eventuellt kan det vara fråga om Petter, döpt den 29/8 1679 och död ung i början av 1700, då även han studerade (se nedan).

Rådman Lars Perssons barn i andra äktenskapet

I andra äktenskapet, ingånget den 23/6 1678 med Lisbeth Hansdotter, som dog den 19/8 1683, föddes en son, som återigen kallades Petter, döpt den 29/8 1679. Även han dog ung, i början av 1700, varvid göres följande anteckning bland i kyrkan begravna: Erborne och wällärde Herr Petter Hedenström, lefwat berömeligen, christeligen och wäll, 20 åhr. Uttrycket ”wällärde” ger vid handen, att även Petter studerat. Han hade en syster Margareta, döpt den 27/9 1682, som dog och begrovs den 22/9 1689.

Den 15/6 1683 begrovs Lars Pärson från Hestras lilla datter. Anteckningen i begravningsboken den 24/2 1685 Lars Pärsons datter, som icke heller är namngiven, ger vid handen, att ännu en tredje dotter föddes i äktenskapet, ehuru möjligheten föreligger, att hon tillhörde det första äktenskapet.

Rådman Lars Perssons barn i tredje äktenskapet

I det tredje äktenskapet, ingånget den 13/4 1684, som blev långvarigt och upplöstes först med hustrun Lisbeth Larsdotters frånfalle 28/5 1711, föddes en stor mängd barn, av vilka dock de allra flesta dogo i mycket späd ålder. Den 3/12 1684 döptes en son ånyo till Pär, den 15/8 1686 döptes Elisabet, den 10/6 1688 Katarina, vid vars dop borgmästare Sven Pärson, rådmännen Anders Larson Hålm, Hufudh Nilson och prosten Lithenius' andra hustru prostinnan Katarina Waleria bland andra voro faddrar. Karin döptes den 30/3 1690 med många förnämliga faddrar: borgmästare Nilss Jackopson, rådman Anders Larsson Hålm, notarie Peter Ödman, prostinnan Chaterina Waleria, etc. Lars döptes den 6/3 1692, bland faddrarna märktes borgmästare Nills Jacobson, kaplan Anders Hagenbeck, rådman Peder Olufson, Biörge Åhval, prosten Lithenius' tredje hustru Marga Kampe, Margareta Litinia. Liksom flera av rådmannens söner avled även Lars i blomman av sin ålder. Fadern hade den tunga sorgen att mista sonen Lars året före sin egen bortgång. Den 31/8 1712 (begrovs)

”i Kyrkan Lars Larson Hedenström, left 20^{1/2} år”. Thomas döptes den 1/1 1694 med bland andra prosten Martin Lithenius, rådmän Anders Hollm, Johan Kampe, Biörge Åhwall, borgmästerskan Margreta Valeria, jungfru Britta Waleria till faddrar. I början av 1697 döptes ett barn hemma ”för des svaghet af iordegumman (barnmorskan) och lefdhe ¹/₂ tima”. Den 7/11 1698 föddes och den 8/11 döptes tvillingarna Britta och Elisabet Larsdöttrar och bland faddrarna märktes läroverkskollegan Larss Brening, rådmän Johan Hansson, notarie Börge Åhwal. Av dessa tvillingar levde den ena blott 3 veckor, följande år dog den andra ”som ährbar lefwat allenast ¹/₂ år”. Petrus Larsson född och döpt den 5/7 1700 med bl. a. Daniel Lithenius till fadder. Petrus fick ej heller länge leva; i slutet av år 1700 begrovs i kyrkan ”Rådmän Larss Perssons lille son, lefwat allenast 14 veckor”.

Utöver de ovan angivna har jag i Borås kyrkoböcker funnit följande anteckningar om barn till rådmän Lars Persson, döda i späda ålder men i intet fall namngivna: den 10/7 1687 Herr Rådmännens Lars Pärs lilla sön, som kan syfta på Pär, född den 3/12 1684; den 22/9 1689 Rådmän Lars Pärs datter, kan syfta på Elisabet, döpt den 15/8 1686; den 27/10 1689 Rådmän Lars Pärssons lilla datter; under senare delen av 1698: Rådmän Lars Pers lilla dotter, lefwat allenast 2¹/₂ år, ådagalägger, att en dotter föddes 1696.

I Lars Perssons tre äktenskap föddes 20 barn, av vilka han fick följa 18 till graven, och endast två, Katarina och Thomas, överlevde honom. Tre hustrur fick han mylla i jorden.

För att iakttaga all nödig försiktighet har jag bland rådmännens barn ej medtagit följande: Lars den 16/4 1664, Lars från Hestra; Kerstin den 6/3 1667, Lars Person från Hestra; Elin den 12/9 1669, Lars Person från Hestra. Lars Persson från Hestra den yngre, som var född år 1648, torde icke före 20 års ålder ha ingått i det äkta ståndet, och de tre sist anförda barnen äro säkert att tillskriva Lars Persson från Hestra den äldre.

Vi skola nu följa de två barns öden, som överlevde rådmannen.

Sonen Thomas Hedenström

Thomas Larsson Hedenström, döpt den 1/1 1694, äktade den 28/12 1714 jungfru Maria Hansdotter Lundh och hade med henne dottern Elisabeth Hedenström, född den 25/5, döpt den 26/5 1716, som blev förmäld med handelsmannen Lars Andersson Graf den 11/5 1736 i hans andra gifte. I vigselboken har antecknats, att Elisabeth Thomae-dotter Hedenström var dotter till salig Thomas Larsson Hedenström och salig Maria Hansdotter Lund. Båda föräldrarna voro alltså då döda. Thomas Larsson Hedenström gick ur tiden ung och begrovs den 12/2 1716, endast 22 1/2 år gammal. Han hade alltså gått hädan långt före dotterns giftermål med Lars Andersson Graf, rörande vilken se G. Håkansson, Boråsbor, s. 84.

Dottern Katarina Hedenström

Katarina, född den 10/6 1688, blev den av rådmannens barn, som fick den längsta livslängden och som har efterkommande. Hon gifte sig den 9/10 1707 med "Höglärde Herr Magister Jonas Cedrenius", sedermera teologie lektor i Skara och prost i Vinköl, död 1734. Döttrar till dem begravdes i späd ålder den 28/5 1711, 1 1/2 år gammal, och den 9/1 1713, 2 år gammal. Ingen av dessa två torde syfta på Anna Jonasdatter Cedrenius, som föddes den 13/9 1708 och döptes den 14/9 1708 med bland andra borgmästare Magnus Melander, rådmann Birger Åhval och komminister Carl Nectersten som faddrar. De hade också sonen Jonas född den 8/1 1723, som tog sig namnet Sidrén. Han blev student i Uppsala 1742, medicine doktor 1750, medicine professor i Uppsala 1767, tog avsked 1788 och dog den 1/5 1799. Hans dotter Wendla äktade medicine professorn i Uppsala Pehr von Afzelius (1760-1843), vars dotter Catharina Helena blev maka till biskopen i Skara Sven Lundblad (1776-1837). Hans dotter Wendla ingick äktenskap med faderns efterträdare biskop Johan Albert Butsch i Skara, född i Borås 1800, död i Skara 1875.

OM MURGRÖNAN (HEDERA HELIX) OCH DESS UTBREDNING I SJUHÄRADSBYGDEN

AV

G. A. WESTFELDT

I Svensk Botanik 1809 kan man läsa: "Få vexter ha i forntiden varit så ryktbara och ingen ägde större aktning. Bacchi dyrkare lindade den, till deras skyddsguds ära, kring sina tinningar, Segervinnarens lager blandades ofta med Murgrönan, och Poeterna smyckade stundom sina hufvuden med hennes bladrika och alltid grönskande rankor". Och denna märkliga växt finns alltjämt vildväxande i vår bygd. Visserligen finner man den ej inpå Borås stads knutar men redan 2 mil härifrån kan man, om man har tur, finna de första rankorna.

Fullt vild murgröna förekommer i Sverige söder om en gränslinje från nordligaste Bohuslän, genom södra Dalsland, över Kinnekulle, Bölets ängar i N Ö Västergötland, Omberg i Östergötland samt i Södermanlands kustbygd. Nordligast är växten funnen i Brännkyrka socken på Södertörn. Det har ifrågasatts, om den i äldre tider möjligen vuxit ännu längre mot norr, men de fossila fynden äro få och intet dylikt är gjort norr om nyssnämnda nordgräns. Däremot är arten som odlad fullt härdig i södra Uppland, nordligast i Uppsala. Det antas numera, att murgrönan skulle ha invandrat till södra Sverige tillsammans med eken under boreal tid, d. v. s. under den varma, torra tidsepok, som följde närmast efter istiden. Sannolikt nådde arten sin största utbredning under den atlantiska perioden med dess

för arten idealiska klimat, som var betydligt varmare och fuktigare än nutidens.

Ser man på murgrönans utbredning inom vår kontinent i stort, finner man att det är en typisk oceanisk eller atlantisk växt, som skyr områden med kalla vintrar. Även ihållande sommartorka är till hinder för artens fortbestånd och särskilt gäller detta unga plantor. Av de undersökningar, som gjorts beträffande murgrönans nutida utbredning i norra Halland, framgår det klart och tydligt, att arten svårt decimerats på en del lokaler under de hårda, kalla vintrarna i början på 1940-talet. En motsvarande iakttagelse har jag gjort på åtminstone en av våra förekomster i Sjuhäradsbygden (Roasjö). Vid mitt första besök på platsen under våren 1936 hade ett fertilt skott nått 4 m höjd i en medelålders säl, och ett par grenar buro halvmogna bär. Då jag tio år senare besökte lokalen efter de hårda vintrarna var murgrönan död på sälgstammen men täckte markytan, och unga skott strävade på nytt mot höjden. Ofta citeras även skildringen i "Ulleni Skara Stifts Sochn-Register-manuscript" om den jättelika murgrönan på Halleberg, som "blef borttorkad uthi then starka vintern, som begyntes Michelsmessodagen 1708 och framhårdade till Midfastosöndagen 1709". Enligt dessa uppgifter varade vintern — den historiska, karolinska ödesvintern — i 163 dagar. Orsaken till att murgrönan överhuvud taget kan överleva de hårda vintrarna i vårt land torde främst bero på det skydd snötäcket gemensligen bjuder.

Vanligen finner man vildväxande murgröna i vårt land i skogar och lundar, på skuggig blockmark och på klippväggar. Växten är hos oss typiskt kustbunden och uppträder på sina inlandslokaler gärna vid sjöar, någon gång även vid mossar. Blommorna äro små och obetydliga och sitta i flock. Blomningen äger rum i september och början av oktober och bären mogna först påföljande vår, då de ätas av fåglar och spridas genom dem. Bären mogna dock ej under ogynnsamma år. Som jag tidigare framhållit, nådde arten sin vidlyftigaste utbredning i vårt land redan under den postglaciala värmetidens förra



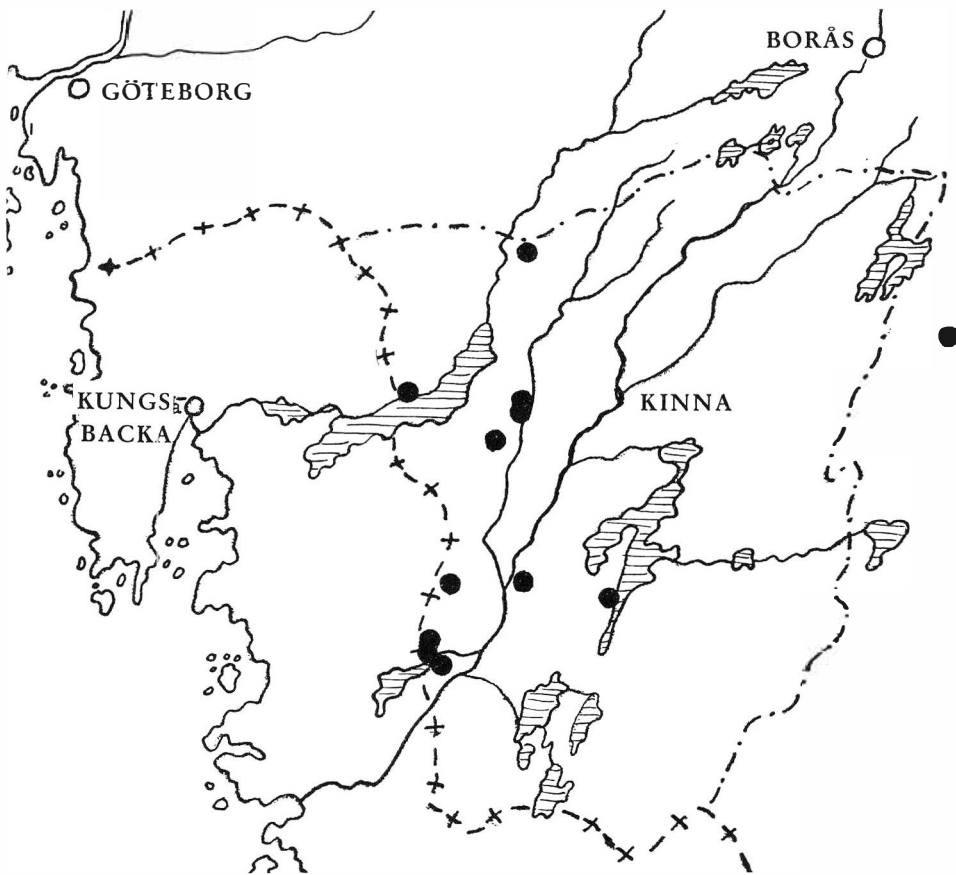
Murgrönan på Roasjö-lokalen.

hälft. Under den därefter följande klimatförsämringen förlorade murgrönan på sina nordligaste utposter sin förmåga att sprida sig annat än på vegetativ väg, och det anses i dag, att förekomsterna på Södertörn äro av reliktnatur samt tämligen fixerade genom årtusendenas lopp. Det finns de forskare som framställt saken så, att de murgröneexemplar, som vi i nutiden äga söder om Stockholm, skulle kunna göra anspråk på att vara vårt lands äldsta levande individ, flera årtusenden äldre än våra namnkunniga jätteeckar. Det har m. a. o. förrunnit över 4000 år sedan någon spontan murgröna senast grodde i Stockholmstrakten.

Jag har tidigare summariskt sökt kartlägga murgrönans ungefärliga nordgräns i Sverige. De kända förekomsterna äro dock långt ifrån jämt fördelade över inlandet. Enligt den botaniska litteraturen

har arten sitt huvudsakliga tillhåll i bergiga trakter och helst vid eller strax innanför kusterna och är okänd inom Sydsvenska höglandets norra och centrala delar. Den förste som noterade vildväxande murgröna i Västergötland var säkerligen Linné, som under sin västgötaresa 1746 antecknade den från Kinnekulle och Halleberg. Det äldsta fyndet i Sjuhäradsbygden gjordes i Horred, alldeles inpå hallandsgränsen, och daterar sig till slutet av förra seklet, och från 1920-talet härstamma tvenne uppgifter om spontan murgröna i Öxnevalla socken. Det fanns säkerligen ej fler kända murgrönsförekomster i våra bygder, då undertecknad för cirka 10 år sedan började intressera sig närmare för artens utbredning. Och sedan dess ha cirka 10 nya förekomster tillkommit. Jag har ej för avsikt att här närmare precisera de olika lokalerna, utan jag nöjer mig med att hänvisa till kartbilden, på vilken dock ej alla äro inprickade. Med undantag för Roasjö-lokalen återfinnas de övriga i gränssocknarna till Halland och på knappa 3 mils avstånd från kusten. Ofta äro lokalerna kända av ortsbefolkningen, som mången gång flyttat hem sticklingar till den egna täppan.

Hur uppträder spontan murgröna i vår bygd? Som jag tidigare anmärkt invandrade växten tillsammans med eken och det naturliga vore väl då, att man skulle finna den i de delar av vår landsända, där ekskogen alltjämt intar en mera framskjuten plats, och det är då framför allt i gränssocknarna till Halland. Samtliga kända lokaler äro funna i ett smalt bälte i sydligaste Mark och på ett undantag när, Roasjö-lokalen, på mindre avstånd än 3 mil från kusten. Vid Stora Hornsjön och Lygnern växer den i ljusa, öppna lövskogspartier och företrädesvis på höga klippor, i blockrik terräng samt i rasmarker. Tyvärr minska de rena lövskogarna för varje år speciellt inåt landet. Som en följd härav möter man särskilt i Fotskäl och Hyssna murgrönan i blandskogar av barr- och lövträd. Vid Gärdsås i Fotskäl växer den på tvenne närliggande lokaler i en ostsluttning och invid ett alkärr. Inom den större av dessa förekomster täcker arten en yta på 450 kvm. Trädskiktet utgöres av gran, fur, ek, björk och asp med



Murgrönans (*Hedera helix*) utbredning i södra Västergötland.

ett buskskikt av hassel, brakved och enstaka enar. På flera ställen strävar hederan uppför trädstammarna, maximalt till en höjd av 8 m. Vid Gröngatan i samma socken kämpar murgrönan i markskiktet en hård kamp för sin existens med en del triviala element, ljung, lingon, blåbär m. m. Dessutom har den sökt sig upp i kronorna på tvenne medelstora furor, där den funnit gott skydd och klarat 40-talets fimbulvintrar. Nedom Härsjöklint i Hyssna finns ett mindre bestånd på blockmark i ren granskog. F. ö. saknar markytan någon

vegetation. Granen har på denna lokal säkerligen först i sen tid undanträngt ett tidigare lövskogsbestånd. I Horred förekommer 1 km S om Lösjön ett mindre bestånd i mosstäcket i ren granskog. Vad beträffar Roasjöförekomsten utgöres denna av en sydsluttning omedelbart N om en mindre mosse. Sluttningen är bevuxen med en björk-granskog med en undervegetation av ljung, blåbär och lingon. Förutom det fertila skottet, varom tidigare ordats, förekommer växten uteslutande på marken.

Vårt lands genom tiderna mest avbildade, odlade murgröna är säkert den som förr täckte nordgaveln på Burmeisterska huset i Visby. Tyvärr är detta jätteexemplar försvunnet. Det frös bort under 40-talet. Någon motsvarighet känner jag ej från vår bygd. Några stora murgrönor växa dock vid koret på Caroli kyrka i Borås. Enligt vad jag erfarit äro dessa exemplar ej mer än 20 år gamla — ett vackert bevis på artens kraftiga tillväxt på gynnsamma platser. En stor och välvuxen murgröna pryder sydvästgaveln på boningshuset på Hagen i Gingri socken (250 m ö h). Några kilometer därifrån växte i äldre tider vid Lida i Fristad på Öresjöns västsida ett annat vackert exemplar, om vilket jag har en notering, att det blommade rikligt hösten 1926 (220 m ö h). Denna murgröna klarade de hårda vinterrarna men höggs senare. Jag vill till slut påpeka, att äldre, odlade murgrönor gärna blomma och även sätta frukt. Som regel trivas de dock bäst på boningshusens nordsidor, där de som regel äro mindre utsatta för marsvårarnas svåra temperaturväxlingar.

STENÅLDERSBOPLATSEN VÄDERSHOLM

AV

CARL CULLBERG

Vår kännedom om den äldre stenålderns boplatser i västra delen av det småländska höglandet är ännu högst begränsad. Till stor del torde detta bero på vår nuvarande vegetationstyp. De stora barrskogarna och myrmarkerna har över vida områden gjort upptäckter av dessa boplatser omöjliga. Skogsbrukets utbredning och de odlade markernas förändring sedan förra århundradet gör inte bilden ljusare. (Möjligheterna att upptäcka denna typ av fornminnen finns främst vid vägarbeten och sandtäkter. Till skillnad från hällkistor och gravhögar är emellertid stenåldersboplatserna inte synliga ”ovan jord”, varför de nuförtiden då man använder maskiner vid vägarbeten oftast inte observeras. Kanske skall följande uppsats med en presentation av en stenålders jägarboplatz kunna sprida någon närmare kännedom om hur ett dylikt flintmaterial ser ut och därmed lägga en grund till vidare upptäckter. — Min tacksamhet för tillåtelse att publicera boplatzen riktas till Lars-Erik Bergström, som grävt ut Vädershalm, och Louise Cederschiöld, som ordnat materialet i Statens Historiska Museum.)

Landskapets förändringar sedan sista istiden har varit synnerligen genomgripande. Några spår efter den människa som eventuellt funnits i landet under preboreal tid existerar icke. Tundrans flora, fauna och klimat, samt den högsta marina gränsens läge samverkade till att skapa en omvärld så olik den nuvarande att ett uppspårande av lämningar efter den tidens människa torde ställa sig snart sagt omöjligt. (Kanske skulle en noggrann undersökning av någon del av gyttejagren mellan saltvattensbildningarna från den äldre och yngre forn-

fjorden i Viskans dalgång kunna ge några resultat). På de högre delarna av landet har sedan boreal tid (7000—5500 f. Kr.) havsnivåns förändringar icke inverkat. Det är från denna tid och ännu mer från den därpå följande atlantiska tiden (5500—3000 f. Kr.), som vi har anledning att förmoda att den första bosättningen i landskapet daterar sig. Längs Kattegatts kuster och i Skånes och Jyllands inland finns då en hel serie stenåldersboplatser. Dessa måste tänkas i en omvärld som växlar från inlandsklimat och tall-björkskog (boreal tid), till havsklimat och ekblandskog (atlantisk tid). Troligen inte förrän fram emot 2000 f. Kr. börjar den försumpning, som kulminerar under århundradena före Kr. f. och som tillsammans med den då invandrade granen nu dominerar landskapsbilden.

Det är således ett småländskt högland, klätt av ek, alm, lind och hassel och utan myrar i nutida utsträckning, som är den småländska äldre stenålderns landskap.

Under århundradena omkring 1500 f. Kr. sprider sig bondekulturen i landskapet, men fortfarande torde delar av befolkningen ha livnärt sig av jakt och fiske. Flinthantverket fick dock bl. a. genom slipteknikens införande en mot den föregående tiden klart avvikande prägel. I allmänhet är det sålunda möjligt att skilja mellan mesolitiska (äldre stenålders) och neolitiska (yngre stenålders) boplatser.

Invandringsvägarna under dessa skilda tider har förmodligen följt floddalarna och sjösystemen. Något belägg för detta finns dock ej. Kanske har också vissa höjdstråk tjänat samma syfte. Dalar och höjder har haft samma skogsbeklädnad men kanske har denna varit något ljusare och mera lättframkomlig uppe på åsarna. Den äldre stenålderns jägarfolk har troligen inte varit fast bosatt året runt, utan flyttat med årstiderna till olika vistelseorter. Och under atlantisk tid har kanske en del av året tillbragts vid en av de i landet djupt inskurna havsvikarna. Viskan har ju då t. ex. mynnat i den yngre fornfjorden redan i Skene-trakten och därutån har skärgården tagit vid. Inne i landet bodde man vid sjöar och åar helst alldeles intill vattnet men på höglänt torr mark med soligt läge. Öar och uddar valdes ock-

så med förkärlek, förmodligen emedan de gav skydd mot fiender av olika slag.

Det framgrävda materialet från en sådan inlandsboplats från den äldre stenåldern skall i det följande presenteras.

Mogden är en av Viskans källsjöar och ligger en mil nordväst om Åsunden och Ulricehamn. I Södra Vings socken vid sjöns sydstrand strålar färdevägarna från övre Ätradalen och Viskadalen samman från öster och söder. Mot norr går de i stort sett obrutna skogarna ända upp mot Herrljunga och Falan.

En udde går nu ut från södra stranden av sjön. Tidigare, före en sjösänkning i början av 1800-talet, var den en ö. Under åren 1939—1945 utgrävdes på udden Sturarnas stamgods Vädersholm av Lars-Erik Bergström, som 1943 lämnade en redogörelse för grävningen i denna årsskrift. Utgrävningen gav inte endast till resultat ett slutet fyndmaterial från en stormansgård på 1300-talet utan också ett intressant boplatsfynd från äldre stenålder. Fyndet som består enbart av flinta kom fram som ”andrahandsmaterial” vid sällning och grävning i de medeltida rasmassorna. Detta innebär att någon stratigrafi inte kan utnyttjas för datering av boplatsen. Som lagerföljdsförhållandena visat sig vara på andra liknande boplatser betyder detta dock inte någon större nackdel. I allmänhet har nämligen utgrävningar av insjöboplatser av denna typ inte givit mer än ett fyndskikt, trots att materialet till synes är ”blandat” d. v. s. stammar från skilda tider.

Flintmaterialet från Vädersholm befinner sig i Statens Historiska Museum (S. Ving sn. Dnr. 3991/39, 3145/40. Inv. nr. 23318. Bilaga 1947. L. Cederschiöld.) Det är delat i tre delar. A härrör från utgrävningarna 1939-40. B från 1943 och C från 1945. A-materialet kommer från borggården, gårdsbyggnaderna och vallgraven. B från en vidare undersökning av de olika huslängorna och borggården. C slutligen från ett osäkert ursprungligt läge. Vid bastionerna i borgen, där det grävdes 1945, påträffades nämligen fyllningar av byggnadsmaterial från tidigare medeltida bebyggelse än Vädersholm. Om någon flintförekomst på borghöjden nämnes intet i rapporterna. A-ma-

terialeet är det ojämförligt största men säger oss vad beträffar fyndomständigheterna endast att hela borgholmen vid Vädersholm varit en stenåldersboplats. Hela materialet består av ca 1000 föremål fördelade och beskrivna enligt följande schema.

A.
Mikrospån med retuscher. Se fig. 1. Nr 10—18. 9 st. Mittfragment med sidoretusch nr 10. Böjt mittfragment med sidoretusch nr 11. Mycket smalt spånfragment med sidoretusch nr 12. Enryggt spånfragment med konkav sidoskrapretusch nr 13. Spån med spetsretusch nr 14. Spån med ensidig spetsretusch nr 15. Spån med ensidig tångetretusch nr 16. Spånfragment med ensidig spetsretusch nr 17. Retuscherat spån nr 18.

Mikrospån och mikrospånfragment. Se ex. fig 2. Nr 14—17. 448 st. Spånen och spånfragmenten är samtliga klara mikroformer. Det finns bland dem inga mikroliter, men däremot flera former åstadkomna genom direkt tillslagning av spånet till trapezer och romber. Se fig. 2. Nr 5—13. Det korta, nästan kvadratiske mittfragmentet är ganska vanligt. Fig. 2. Nr 18—23 visar en annan vanlig form. Det är spånet med sned avslutning av ändpartiet motsatt slagbulan. Spån med fler än två ryggar är snarast kärnfragment.

Mikrospånkärnor. Se ex. fig. 1. Nr 19. 40 st. Flera av kärnorna är fragmentariska och samtliga har tydligt utnyttjats till det yttersta.

Mikroskärvor 405 st.

Tvärpilar 4 st. Se fig 2. Nr 1—4.

Spån med retuscher. Se fig. 1. Nr 1—9. Brett, platt spån med delar av sidokanterna retuscherade. Nr 1. Spånspetsfragment med spetsretusch och utan slagbula. Nr 2. Enryggt spånfragment med retusch längs ena eggssidan. Nr 3. Såsom nr 3 men något större är nr 4.

Spånfragment med retusch längs ena långsidan. Nr 5. Spånfragment i form av en romb. Nr 6. Spånfragment med snett avslagen retuscherad ena ända. Nr 7. Spånfragment med kantretusch. Nr 8, 9. Spånfragment med kvar sittande slagbula, oregelbunden rygg och retusch runt om alla kanter. Såsom föregående men något större och grövre.

Spån. 36 st. Längd från en decimeter ned till mikroformer. Några kvadratiske mittfragment.

Spånskrapor. 5 st. Längd 2—5 cm. Konvex skrapegg. Av spånfragment.

Skivskrapor. 14 st. Fig. 1. Nr 20, 21. Skärvknivar 3 st. Knackstensfragment 11 st. Flintavslag 15 st. Skärvor med retusch 14 st. "Hänge" av flinta. Oval, tunn skiva. Längd 5,3 cm. Hålet en krustabildning.

B.
Mikroskivskrapor 3 st. Mikrospån 3 st. Spån med retusch. Troligen tånge till spånpil. Skrapspetsar till spånskrapor 2 st. Koniska kärnor, fragment. 3 st. Fragment av knacksten. Sekundär användning som kärna, den ena som handtagskärna. 2 st. Knutor. 3 st. Spån, oregelbundna, bruksretuscher. 3 st. Spån med sidoretusch. Spån, fragment. 6 st. Skärvor med retusch. 3 st. Skärvor 2 st.

C.
Mittfragment av spån. Rombformigt. Spån med snett avskuren kortsida. Enryggt spån med sidoretusch. Mikrospån. Spånfragment. 4 st. Kärnfragment. Skärva med retusch. Skärva i form av trekant.

Fyndmaterialet domineras av mikrospånen och restprodukter vid deras tillverkning, mikrokärnor och små skärvor. Detta visar bl. a. att utgrävningen tillvaratagit icke enbart iögonenfallande flintbitar utan allt som kom fram i sållet. Det ger en större möjlighet för att

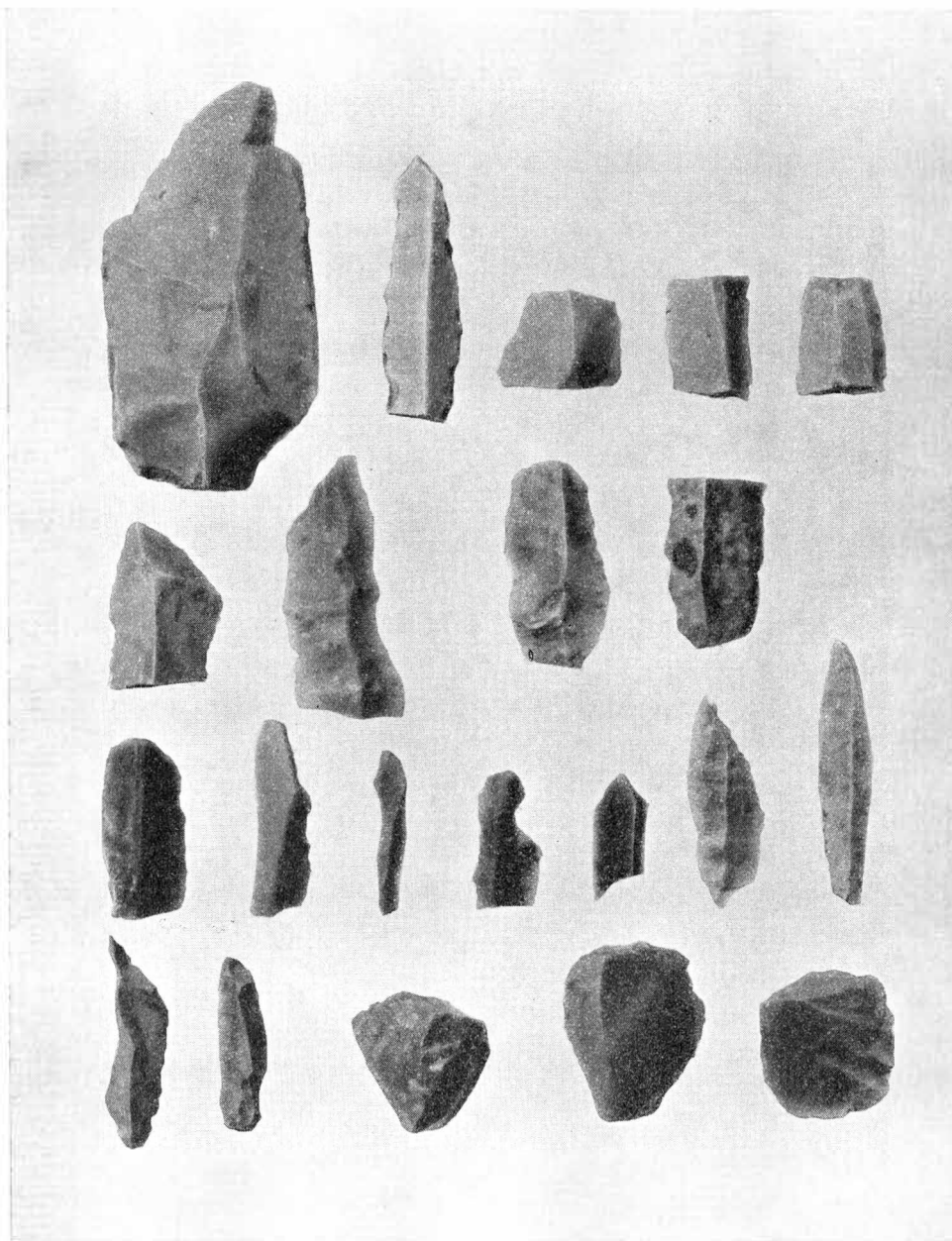


Fig. 1. nat. storl. Nr. 1—9: Spån med retusch. Nr. 10—18: Mikrospån med retusch. Nr. 19: Mikrospånkärna. Nr. 20—21: Mikroskivskrapor. Foto: Sören Hallgren. SHM.

materialet är representativt för boplatsen än vad vanligen ett enbart plockat ytmaterial är. Flintan har utnyttjats till det yttersta. Kärnorna är mycket små och det fanns inga möjligheter att slå fler spån av dem. I ett par fall har flintstycken från en söndersprung knacksten använts till att slå mikrospån ur. I ett annat fall har man slagit ett flintstycke från "insidan" och ut mot kritskorpan så att restprodukten blivit en nästan flat kärna med ena sidan bara bestående av krita. Skivskravorna är små och spånskraporna är korta och tjocka och med konvexa skrapeggar. I materialet finns inga sticklar och inga flintyxor. Ett par knivar finns dock och ett par enstaka stora spån.

Bland mikrospånen finns inga mikroliter. Dessa är speciellt retuscherade mikrospån, som förfärdigats i olika geometriska former såsom trianglar, trapezer, romber o. dyl. Det speciella för Vädersholmsmaterialet är att man, som ovan nämnts, återfinner dessa former bland spånfragment, som inte har de många små tillslagningar (retuscher), som en "riktig mikrolit" har. Däremot finns några enstaka mikrospån med retuscher men utan bestämda geometriska former (Fig. 1. nr. 10-18.). Några större former som bedömts som spån visar också upp denna typ av bearbetning.

Här har således under äldre stenåldern bott en eller flera familjer jägare och fiskare. Hur lång tid de bott där, om det bara varit en tillfällig uppehållsplats på en vandring mellan olika jakt- och fiskeområden eller kanske deras huvudsakliga vistelseort, lär vi aldrig kunna få klarhet i. Vid ungefär vilka perioder av den äldre stenåldern som ön varit bebodd kan dock i viss mån bestämmas genom jämförelser med andra liknande boplatser i andra områden med geologiska eller pollenanalytiska dateringsmöjligheter. Vädersholm är nämligen inte ensam företrädare för denna typ av insjöboplatser i västra delen av småländska höglandet.

I sydvästra Småland vid Bolmen har U. Sundelin och K. Kjellmark undersökt en stenåldersboplats vid Draftinge i Ås socken. (K. Kjellmark. Stenåldersboplatser vid Draftinge i Västboås, Norra Småland. Fornm.-fören. meddel. 1924). Denna tillhörde en senare tid och inne-

höll bl. a. krukskärvor, men vid det närbelägna Slättö sand plockade Sundelin samman ett material som, även om det är mindre än Vädersholm, äger förbluffande likheter med detta. (U. Sundelin, Stenåldersfolket och sjönöten, Ymer 1920, s. 157 ff.) Slättö sand är en numera torrlagd strandvall från den tid då Bolmen hade sitt utlopp norrut mot Nissans vattensystem.

Följande material från denna plats finns i Statens Historiska Museum. (Inv. nr. 17129:47.)

Mikrospånskrapa, konkav	1 st.	Mikrospån	202 st.
Mikroskivskrapor	3 st.	Avslag med retusch	18 st.
Mikrospånkärnor, fragmentariska . .	6 st.	Skärvor (avslag och avfall)	622 st.
Mikrospån med retusch	2 st.	Skärvor av kvartsit	4 st.

Materialet är liksom Vädersholms helt utnyttjat och bland mikrospånen finns det inga mikroliter. Tydligen har de båda stenåldersboplatserna tillhört jägare och fiskare med samma flinttillverkningstradition och samma behov av mikrospån.

Sundelin visar efter att ha karterat ett material av inte mindre än 186 st fyndplatser av flintredskap, att invandringsvägarna in i södra delen av det småländska höglandet måste ha följt sjöar och vattensystem. (Men dessutom visar han en annan förbluffande sak, nämligen att ungefär samma utbredning som stenåldersboplatserna har också sjönöten, Trapa natans. Detta skulle kunna vara en förklaring till att inlandsboplatserna ligger vid sjöar, menar Sundelin. Det låter bestickande särskilt med tanke på att sjönöten är värmekrävande och torde haft sin största utbredning under atlantisk tid.) De flesta av hans boplatssfynd är inte utgrävda utan endast insamlade, många tillhör yngre stenåldern och bland de flesta finns inga mikrospån — antingen de har undgått insamlaren eller ej funnits — men i stort sett torde de ge oss en riktig bild av stenåldersboplatsernas utbredning.

Sundelin daterade helt allmänt sina boplatser till Litorina-tid (= atlantisk tid.). En betydligt mer nyanserad datering är det möjligt för Åke Fredsjö att nå fram till, då han 1939 publicerar ett par inlandsboplatser i norra delen av det här aktuella området. (Å. Fredsjö,

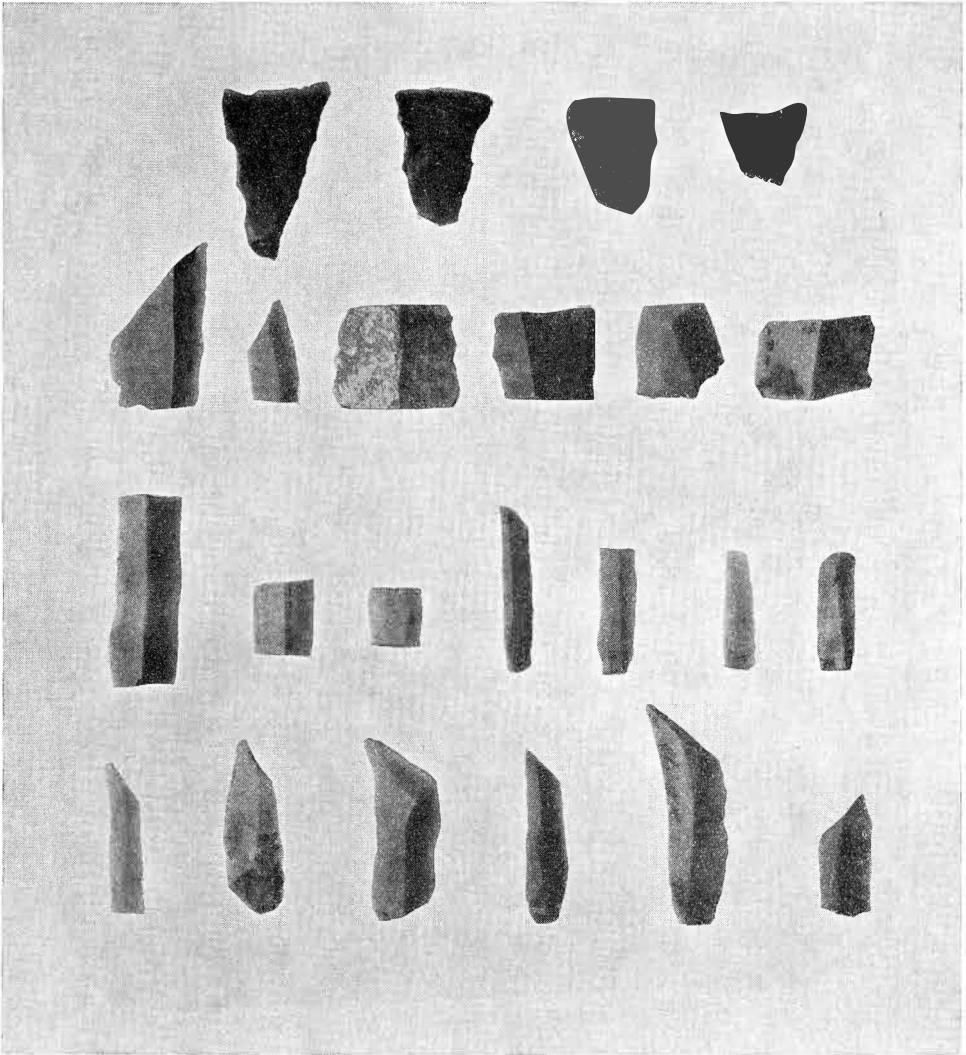


Fig. 2. nat. storl. Nr. 1—4: Tvärpilar. Nr. 5—13: Spån och mikrospån, fragmentariska. Nr. 14—17: Typiska mikrospån. Nr. 18—23: Mikrospån med sned ända. Foto: Sören Hallgren. SHM.

Två västsvenska insjöboplatser från stenåldern, Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift 1939. s. 99 ff.) Det är boplatserna från Bokö och Solvind. Den förra på en ö i Mjörn, den senare

vid kusten innanför. Båda har ett rikt material av olika flintredskap, från skiv- och kärnyxor, över olika slag av skrapor och pilspetsar till dolkar och sågar. Fredsjö visar att materialet går att inordna i en tidsföljd från äldre stenålder till hällkist-tid. Till dessa problem återkommer han 1953 (Fredsjö, Studier i Västsveriges äldre stenålder Göteborg 1953, s. 121 ff.) och daterar då boplatsernas början till Sandarna-tid, d. v. s. omkring 6000 f. Kr. beroende på att samma slags flintyxor som i Sandarnaboplatsen i Göteborg förekommer också i Bokö och Solvind. Genom sin storlek och förekomsten av både skivyxor och hällkisttida dolkar är emellertid Mjörnboplatserna svåra att direkt jämföra med Vädersholm som synes göra ett mer enhetligt intryck.

En boplatz av Vädersholm snarlik typ, men i samma sjöområde som Bokö- och Solvindboplatserna, har däremot Bror Schnittger grävt fram vid Snasen i Långareds socken, Västergötland. Snasen är en udde som skjuter ut från sjön Antens västra strand ca 2,5 km söder om Kvarnabo hållplats. Boplatsen upptäcktes av C. M. Bergstrand. Det av denne insamlade flintmaterialet är betecknat med A (Statens Historiska Museum inv. nr. 16474.). Schnittger grävde ut 34 kvm, rutorna B1-B8 och ett antal provgropar b-m. Lagerförhållandena på platsen var enkla. Underst röd, orörd sand och däröver ett 1-2 dm tjockt lager av ursprungligen ljus sjösand, nu något mylluppblandad. I undre delen av det ljusa sjösandslagret fanns boplatzlagret. Boplatzens utsträckning var ca 20•25 m och den befann sig mellan 2,5—4 m över Antens yta. Insamlingen och utgrävningen gav följande flintmaterial:

A.
Slipad kalkstensyxa, fragmentarisk. Troligen trindyxa. Kärnyxa. Skivyyxa. Spånskrapa. Mikrokärna, fragment. Handtagskärna. Skärva med retusch. Mikrospån (inget över 2 cm långt), 25 st. Mikrospånskrapa eller del av mikrokärna. Mikrospån, 13 st, med den ända som är motsatt slagbuleändan snett avslutad. — Synes bero på flintkvaliteten, men kan vara ett avsiktligt resultat. Skärvor med retusch, 2 st. Skärvor, 79 st.

B 1.
2 hela och 1 fragmentarisk (?) spånskrapa av kort bred typ med konvexa skrapändar på båda sidor. Mikrospån, 23 st. Mikrospån, 4 st, med snett avslutad ända (se ovan). Egguppfriskningsavslag. Skärvor, ca 1.000 st.

B 2.
Spån. Skärvor, ca 200 st.

B 3.
Knut. Skärvor, ca 50 st.

B 4.
Spånskrapa, konvex. Skärvor, 20 st.
B 5.
Skärvor, 8 st.
B 6.
Mikrospån, ca 40 st. Skärvor, ca 200 st.
B 7.
Spånskrapa, fragment. Skärvor, ca 125 st.

B 8.
Knacksten. Pilspets, tväreggad. Kärna? Skär-
vor, ca 50 st.

b. Mikrospån, 2 st. Skärvor, 2 st.
h. Kärnfragment. Skärva.
k. Skärvor, ca 80 st.
m. Spånkniv.

Detta flintmaterial är liksom Vädersholms synnerligen kraftigt utnyttjat och mikrospåntekniken lika skicklig och exakt. Enstaka kärnor och skrapor och en tvärpil utgör också paralleller till Vädersholm. Skillnaden ligger i att det finns två yxor, men därvid bör man lägga märke till att de inte är framkomna vid utgrävningen utan är insamlade före denna. Några mikroliter finns det inte heller här. (Området kring Anten är f. ö. rikt på boplatser. Bergstrand har undersökt två boplatser och K. Tinnberg har gjort fynd från ett 20-tal flintplatser.)

Den enda boplatsen av det här behandlade slaget, som kan sägas vara utgrävd enligt nuvarande utgrävningsmetodik är Karseforsen vid Lagan, som är undersökt av professor Holger Arbman (H. Arbman, Hallans forntid, Hallands historia 1954.) Boplatsen gav en en utläsbar lagerföljd, vilken bl. a. visade att de talrika mikrospånen fanns i alla fyndskikt. (H. Arbman, a. a. s. 197.) Också mikrokärnorna fanns i alla lager. Mikroliterna, retuscherade mikrospån, sticklar och tvärpilar fanns djupare ned i fyndlagren. Arbman daterar denna kombinations början till övergångstiden mellan boreal och atlantisk tid, ca 5000 f. Kr. Men viktigt är då att observera att det är sticklar och mikroliter, som bildar det "bakre" elementet i kombination och att tvärpilar och mikrospån också kan finnas längre fram under atlantisk tid. Tvärpilarna finns t. o. m. i neolitisk fyndmiljö på 2000-talet f. Kr. Viktigt är också att lägga märke till att de retuscherade mikrospånen tillhör det djupare lagret, övergången boreal/atlantisk tid.

Arbmans resultat är de för insjöboplatserna hittills viktigaste och ger en grund för en datering av Vädersholm, Slättö sand och Snasen.

Men dessa boplatser liksom Karseforsen är inte en isolerad sydskandinavisk företeelse utan en del av ett större sammanhang. Från boreal och atlantisk tid finns det i främst Skånes och Danmarks inland en serie boplatser, vilka alla kännetecknas av ett rikt utvecklat mikrolithantverk. Man sätter dessa boplatser i förbindelse med liknande i norra Tyskland, Belgien, England och Frankrike och får på så sätt en stor nordvästeuropeisk krets av mikrolitboplatser. Typiskt för dem alla synes vara att lägerplatserna är sådana som passar ett jägar- och fiskarfolk. De bördiga europeiska jordbrukslätterna undviks, liksom i Sverige insjöboplatserna inte återfinns på Skånes och Västergötlands rika slättområden.

Flinthantverket vid dessa inlandsboplatser tycks stå i en viss motsatsställning till den svenska västkustens och de danska kustområdenas flinthantverk under atlantisk tid. Detta arbetar med större föremålsformer såsom yxor och knivar och stora skrapor och får också som restprodukter andra typer av kärnor.

De danska och engelska forskare som sysselsatt sig med mikrolitproblemet (Th. Mathiassen, Gudenaa-kulturen, Aarbøger 1937. J. Brøndsted, Danmarks Oldtid I. 1957. J. G. D. Clark, The Mesolithic Settlement of Northern Europe. 1936) försöker alla på funktionella grunder förklara denna underliga förkärlek för dvärglika flintformer. Flintorna skall ha satts in i benspetsar, benkrokar, träpilar o. dyl. som spetsar, eggjar och hullingar för att öka skärpan och fasthållningsförmågan hos redskapen och vapnen. Varför denna teknik dyker upp just i dessa boplatser i boreal tid och sedan fortlever ned till neolitikum har man ännu ej lyckats fullständigt förklara. Varför fortsätter t. ex. inte jägare och fiskare efter denna tid att använda dessa redskap som tydligen fungerat på ett tillfredsställande sätt under årtusenden? — Men därmed är vi inne på grundläggande etnologiska-arkeologiska resonemang i så stor skala att det här inte är platsen att närmare ventilera dem.

För att till sist summera resultaten av denna lilla undersökning av flintfyndet på Vädershölm skall följande sägas. Vid småländska hög-

landets vattendrag och sjöar bosatte sig grupper av jägare och fiskare kanske redan under boreal tid. De för med sig en flintbearbetnings-teknik som rikare utformad återfinns på boplatser i Skåne och Danmark. Fattigdomen på flinta synes i många fall präglade hantverket vid insjöboplatserna. Mikroliter är ovanliga i fyndmaterialet. Tillsammans med förekomsten på flera boplatser, t. ex. Vädershalm, av tvärpilar kan detta tyda på att en datering till atlantisk tid är den mest sannolika. Flintfyndens litenhet också på utgrävda boplatser, t. ex. Snasen vid Anten, kan innebära att det finns en möjlighet att dessa boplatser är slutna, d. v. s. att fynden härstammar från endast en bosättning.

Den omvärld, som dessa primitiva människor har levt i, har skiljt sig betydligt från det nuvarande sydsandinaviska höglandet. Den boreala tiden hade, som tidigare antytts, ett klimat som sommartid var varmt och torrt med torra vindar över Skandinavien och ett grundvattenstånd i sjöarna som var lägre än i nutiden. På vintern var det rikligt med snö, som snabbt försvann på vårarna. Skogen bestod i början av den boreala tiden av tall, björk, sälg och asp. Den torde ha varit ganska öppen. Djurvärlden bestod av älg, hjort, uroxe, visent, vildsvin, bäver, tjäder etc.

Den atlantiska tiden innebär ett maritimt klimat med främst större nederbördsmängd på somrarna. Detta avspeglar sig i att insjöarna från denna tid registrerat en transgressionshorisont, en höjning av vattennivån. Hassel, lind och slutligen full ekblandskog täckte då det småländska höglandet. Faunan var i stort sett densamma som tidigare. Hjortdjur, sköldpaddor och sumpdjur trivdes bra i de stora sjöområdena. Det är snarast i denna ekurskog med större sjöar än nutidens, med rikt djurliv och med stark nederbörd, som vi skall tänka oss de stenåldersjägare, som bebott de små holmarna i sjön Mogden.

EGENARTAD FORNLÄMNING I TIMMELE SOCKEN

AV

INGEGERD SÄRLVIK

Sommaren 1961 undersöktes på uppdrag av Riksantikvarieämbetet för Ulricehamns stads räkning i Timmele socken en hög, byggd kring ett jordfast flyttblock med skålgropar. Högen, som var av en ganska egenartad konstruktion, saknade alla spår av gravanläggning. Den var belägen å Timmele 7¹ och hade nr 58 i Riksantikvarieämbetets register över fasta fornlämningar i Timmele socken. Området ligger 185 m över havet och utgöres av en i nord-sydlig riktning gående grusås bevuxen med blandskog. Den undersökta högen bestod av en rundad, övertorvad stensättning med en diameter av ca 12 m och en höjd på upp till 1,5 m över den ursprungliga markytan och var väl synlig med en och annan sten i ytan. I högens mitt stack flyttblocket upp 0,2—0,4 m över högens yta.

Då grästorven avlägsnats framkom en stenpackning av 0,15—0,65 m stora stenar i 4-5 lager. Då stenpackningens översta lager avlägsnats syntes en tydlig kantkedja av 0,3—0,6 m stora stenar. Kantkedjan var rundad, något oregelbunden, då den delvis måst anpassas efter jordfasta block, som låg i den ursprungliga markytan. Stenpackningen var uppbyggd efter ett regelbundet system, där stenlagren skiljde sig med avseende på ytstorlek så, att överliggande lager alltid var större än underliggande. Den var vidare byggd så, att stenarna i överliggande lager täckte fogarna mellan stenarna i närmast underliggande lager. Mellan stenlagren låg mylla, som troligen här-

rör från förmultnade grästorvor, vilka lagts mellan stenlagren. På flera ställen kunde man nämligen urskilja skivor av mylla genomvävda av rottrådar (ca 0,12x0,20x0,02 m stora). Dessa skivor låg liksom hättor över stenarna och kunde till stor del lyftas undan var för sig. Högens omsorgsfulla uppbyggnad medförde, att stenarna i mycket stor utsträckning var låsta i läge, vilket gjorde avlägsnandet ytterst tidskrävande. Kol iaktogs här och var från det tredje stenlagret och nedåt. Under stenpackningen låg ett 0,08—0,20 m tjockt brandlager, vilket sträckte sig över hela det avtorvade området men var kraftigast i högens södra del. Under detta vidtog den ursprungliga markytan, som bestod av grus.

Vid högens sydvästra del fanns en utbyggnad, som blev tydligt synlig först då det översta stenlagret avlägsnats. Den följde högens kantkedja 5,5 m och sträckte sig 3 m ut från kantkedjan. Längst i sydväst låg fyra stora stenar, ordnade två och två. I övrigt var utbyggnaden konstruerad på samma omsorgsfulla sätt som själva högen. Denna utbyggnad tillhör utan tvekan själva anläggningen, ty någon skarp gräns mellan högen och utbyggnaden kunde inte påvisas.

Flyttblocket i högens mitt hade vid den ursprungliga markytan en längsta utsträckning av 4,45 m i nord-sydlig riktning och 3,70 m i öst-västlig riktning. Det hade en brant sida mot söder och en sluttande mot norr. Största höjden ovan den ursprungliga markytan var 1,35 m. Antalet skålgropar var 34 st, varav 15 st var synliga på blockets topp före undersökningens början och en framkom, då grästorven avlägsnades. På sydsydöstra delen av den branta sidan fanns 14 gropar ned till 0,2 m från ursprungliga markytan och på sydsydvästra delen 4 gropar ned till 0,75 m från ursprungliga markytan.

Fynden var mycket sparsamma. I den ovan beskrivna utbyggnadens bottenlager påträffades tre obearbetade och ett bearbetat flintavslag, en obearbetad flintbit och en skifferbit. I högens södra del påträffades en liten krukskärva i det tredje stenlagret, uppifrån räknat, och i högens norra del påträffades likaså en liten krukskärva samt ett fragment av en eldsten av flinta och en bit kvarts, samtliga i

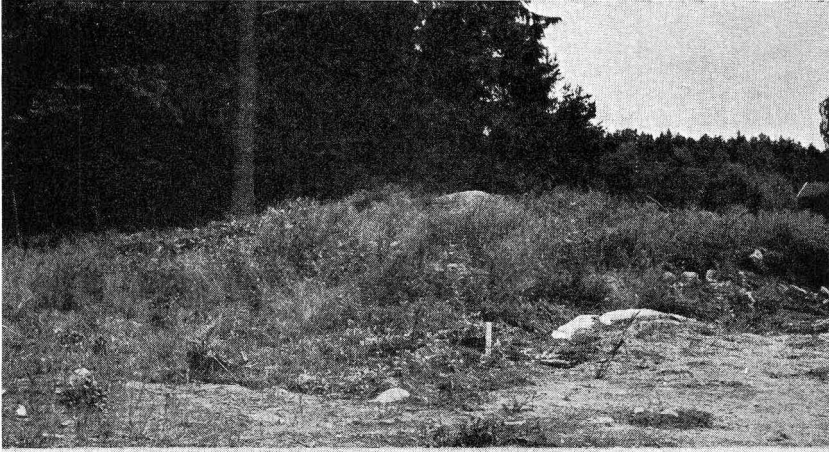


Fig. 1. Högen med skålgropsblocket före undersökningen.

Fig. 2. Den före undersökningen synliga delen av skålgropsblocket.

fjärde stenlagret. De båda krukskärvorna är oornerade och av tunt, mörkbrunt gods.

De frågor man i första hand har att ta ställning till, när det gäller

en anläggning som den ovan beskrivna, rör dels dateringen och dels tolkningen av anläggningen. För närvarande kan emellertid Timmelehögen inte dateras. Krukskärvorna är för små för att ge upplysning om arten av de kärl, till vilka de hört. Flintavslag kan förekomma i anläggningar, speciellt i gravar, ännu under järnåldern.¹ Skålgroparnas tillkomst kan inte snävt avgränsas i tiden.² Däremot är det icke omöjligt, att en fortsatt penetrering av dateringsproblemet med utgångspunkt från högens byggnadssätt skulle kunna visa sig fruktbart. När det sedan gäller tolkningen av anläggningen som sådan, har man att främst ta fasta på förekomsten av skålgropar i samband med högar. Det visar sig då, att skålgropsförekomster ingalunda är ovanliga i samband med gravanläggningar. De kan uppträda intill enstaka gravhögar, på gravfält och i eller under gravhögar antingen på hällar eller block eller på mindre, lösa stenar.³ Däremot är det svårt, att i litteraturen finna en exakt parallell till den ovan beskrivna anläggningen i Timmele.⁴

I Nordby, Risby Sogn i Slesvig undersöktes för precis hundra år sedan en hög, som kan ha haft en liknande konstruktion som Timmelehögen. Den knapphändiga beskrivningen av undersökningen ger endast vid handen, att det rörde sig om en stor, delvis skadad hög, i vars ursprungliga mitt märktes en betydande mängd stora stenar, lagda ovanpå varandra i viss ordning. Innanför dem stod, vänd mot väster, en sten försedd med skålgropar och rännor. Inga fynd gjordes vid undersökningen och ej heller kände man till, om sådana tidigare gjorts i högen.⁵ I Skåne finns ett par undersökta högar med skålgropsblock och möjligen utan ursprungliga gravanläggningar. I Köpinge by, numera tillhörande Hälsingborgs stad, undersöktes 1879—82 åtta högar från bronsåldern. På toppen av den ena högen låg två stora stenhällar, av vilka den ena var försedd med skålgropar och rännor på båda sidor. Högen hade ett kärnröse 3—3,5 m i diameter. I detta gjordes inga fynd. Däremot påträffades nio olika brandgravsanläggningar nära högens yta i den jordmassa, som täckte röset. I denna jordmassa hittades också, utan samband med gravarna, flintskärvor, en flint-

kärna och en liten spjutspets av flinta. Om själva rösets uppbyggnad nämns emellertid ingenting.⁶ Den bekanta Villfarastenen från Östra Tomarps socken (på gränsen till Vallby), som förutom skålgropar även har bildristningar, har troligen ursprungligen varit placerad i en hög.⁷ Vid undersökningen 1863 av denna hög, som bestod av mylla och sten, påträffades ingen gravanläggning, men fynd gjordes av krukskärvor, kol, en hästtand, en flintlans, en flintpilspets, en flintdolk och en bältehake av brons med spiralornament.⁸ Oscar Lidén nämner ett skålgropsblock från Glumslövs socken, vilket skulle ha legat ”över en genom uppmurning ordnad stenmassa med den gröpta sidan nedåt.”⁹ En närmare kontroll av uppgiften har emellertid visat, att man numera ej säkert kan avgöra vad slags anläggning, det ursprungligen varit fråga om.¹⁰

När det gäller icke undersökta högar, är det givetvis omöjligt att säga, om det bland dessa finns någon anläggning av samma typ som Timmelehögen. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på en, som kan vara av denna typ. Det gäller ett av Kjellmark omnämnt större jordfast block omgivet av ett lågt stenröse på Drevs Arvidsgård i Drevs socken i Småland. På blocket finns 3-4 grunda skålgropar.¹¹

Man har inte gjort några försök att tolka de här beskrivna anläggningarna annat än som gravar, där den döde jordats obränd och alla spår utplånats genom fullständig förmultning.¹² När det gäller Villfarahögen talar fynden ej heller emot en sådan tolkning. Timmelehögens konstruktion ger emellertid inget utrymme åt någon försvunnen grav. En sådan har säkerligen aldrig funnits där. I stället torde anläggningen ha en rent kultisk innebörd. Att skålgropar hör samman med magiska föreställningar och riter är välkänt, likaså att olika mytiska föreställningar ofta knutits till jordfasta stenblock med egenomligt utseende. Möjligen skulle man kunna tolka Timmelehögen såsom ett symboliskt ”tempel”, där utbyggnaden avsetts markera ingången och flyttblocket utgör altaret. Då konstruktionen tills vidare verkar vara unik, kan förf. dock inte framlägga något säkert stöd för denna tolkning.

Högen med skålgropsblocket å Timmele 7¹ var inte den enda forn-lämningen på platsen. Strax intill ligger två små högar med vardera ca 4 m:s diameter, och ett par hundra meter åt väster ligger högar av olika utseende spridda i ett skogsområde. På den närbelägna gården Källeberg ligger på en höjd vid en liten biflod till Ätran två rösen, ett av ansevärd storlek och ett mindre. Där sammanstrålar två hålvägar, av vilka den ena kan följas flera hundra meter. Troligen har här funnits ett vadställe över ån och de båda rösena bör sålunda i äldre tid ha utgjort ett utomordentligt vägmärke.

De ovannämnda två små högarna kommer att undersökas liksom en vid, låg, alldeles plan hög. Man hoppas, att denna fortsatta undersökning liksom ett mera ingående studium av området i sin helhet skall bidra till ett kasta ytterligare ljus över den hittills ganska svår-förklarade högen med skålgropsblocket.

NOTER

1. Se t. ex. Sahlström, K. E., Gejvall, N.-G., Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland. 1948. s. 26, 34, 70.

2. Se t. ex. Montelius, O., Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under åren 1882—1884. Svenska fornminnesförningens tidskrift 6, s. 40 f. ang. fynd av skålgropssten i en gånggrift i Lundby socken, Västergötland och Nordén, A., Från Kivik till Eggjum. Fornvännen 1934, s. 43 ff., som upptar en förteckning över gravar med bildristningar och skålgropar från bronsålderns andra period t. o. m. folkvandringstiden.

3. Se t. ex. de förteckningar som finns hos Petersen, H., Om Helligristninger i Danmark. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1875, s. 402 ff. Kjellmark, K., Var förekomma "älvkvarnar" i södra Småland? Hyltén-Cavalliusföreningen. Årsbok 1923, s. 114 ff. Odencrants, R., Några ord om Västergötlands hällristningar. Västergötlands fornminnesförenings tidskrift IV:5-6, 1932, s. 39 ff. Nordén, A., a. a. s. 44 ff. Lidén, O., Hällgröpningsstudier. 1938. s. 7 ff., s. 110 ff. Forssander, J.-E., Bautastener från bronsåldern. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1940, s. 51 ff.

4. Litteraturstudiet har begränsats till att gälla endast Sverige, Norge och Danmark.

5. Petersen, H., a. a. s. 415 f.

6. Montelius, O., a. a. s. 59 f. Rydbeck, O., Undersökning av bronsåldershögar i Köpinge. Fornvännen 1912, s. 103 ff.

7. Ang. placeringen av stenen och frågan om bildernas äkthet se Althin, C.-A., Studien zu den bronzezeitlichen Felszeichnungen von Skåne I, 1945, s. 96 ff. Rydbeck, O., Om Villfarastenen och de äldsta skånska hällristningarnas ålder. Skånes hembygdsförbunds årsbok 1945, s. 20 ff. Nordén, A., Villfarastenen. Fornvännen 1946, s. 129 ff.

8. Nilsson, S., Skandinaviska Nordens ur-invännare, del 2, 1862—64, s. 130 ff.

9. Lidén, O., a. a. s. 57.

10. Inventariet 1926—27 vid Lunds universitets historiska museum, där skålgropsblocket har inv.nr 24214.

11. Kjellmark, K., a. a. s. 122.

12. Se ovan citerad litteratur om resp. högar.

V A R G K R I G E T

AV

H. D. HALLBÄCK

I skogen händer det väl ingenting. Åtminstone är det väl bara sådana småsaker, som inte är värda mycken uppmärksamhet. Annat är det ute i stora världen. Där drabba härarna med buller och brak ihop och där falla riken och välden samman. Där ske stora upptäckter, som man måste förvåna sig över. Det är något att skriva historia om, men vad som skedde i ödemarken det är intet att skriva om.

Detta är dock fel. Förvisso är också skogen värd sin historia.

Vi är nu så på den trygga, säkra sidan, att vi nästan glömt den tiden, då mänskligheten verkligen fick kämpa sig fram till den ställning, den nu har som en herre över allt levande. Det har icke alltid varit så.

Det har varit krig inte bara människor och folk emellan utan också mellan människorna och djuren. Och i det kriget ha visst inte människorna alltid haft övertaget. Långt därifrån. Och det egendomliga med det kriget är, att det fortsatte oavbrutet. Det kunde aldrig göras fred. Det kunde aldrig göras någon överenskommelse. Krig och fred människorna emellan avlöste varandra, men i skogen fortsatte kriget det oaktat i ett. Vi kan inte vara nog tacksamma för att den tiden nu är över. Vi ha vunnit seger. Det är inte så länge sedan, ett sekel bara. Det är ett sekelminne, väl värt att komma ihåg. Få torde dock de vara, som ha en aning om vad det innebar. Att få en föreställning om hur förfärliga förhållandena verkligen var är icke lätt. Nog ha alla ett allmänt intryck av, att vargatider var hårda tider. Nog har litet var hört hemiska historier om vargarnas framfart. Nog ger statistiken kraftiga siffror om antalet dödade rovdjur i de olika länen.

Och nog har man farit omkring till åldringar och låtit dem berätta så långt minnet och traditionen räckt. Men något sätt att mera ingående studera, vad vilddjurens framfart innebar, har man inte funnit.

Det finns dock en framkomlig väg, där man kan se åtminstone något av det som skedde. Det är anteckningarna i vissa sockenstämmoprotokoll om den barmhärtighet, som visades mot dem som lidit den värsta skadan och voro mest utblottade. Härnedan skall lämnas en redogörelse för förhållandena i ett par småsocknar i Södra Kind, Kalvs och Håcksviks socknar. Samma metod kan användas på andra håll, men den tavla, som rullas upp, synes vara tillräcklig för att man skall få full klarhet.

Här och var låg i gången tid en grå stuga antingen i en röjning i skogen eller också på en backe ned mot vattnet av en liten sjö eller tjärn. Runt om var en liten odling för säd, potatis eller rovor. Gick man förbi på kvällen brann det en flammande brasa av långa vedkubbar i den öppna spisen. Värmen var det enda som man inte behövde spara på. Skog fanns ju runt om och ved tog man så mycket man ville.

Men fattigt var det därinne, övermåttan fattigt . . . Ännu vid sekelskiftet minns jag hur man kunde få se föräldrarna och barnen samlade till middag. Det enda som fanns var en gryta med potatis och ett tefat med litet mjölk och en liten hög med salt. Man doppade potatisen i tefatet och saltet. Det fanns intet mer.

Det som var räddningen var kreaturen. Kreatur fanns det överallt och i mängd. Det var knappast någon som var så fattig att han icke hade en ko . . . Kreaturen var den enda värdefulla egendomen. Att ha en ko ansågs oundgängligt, utan det kunde man icke leva. T. o. m. fattigvården hade ordnat på det sättet, att man skaffade en ko åt den fattige, där han bodde i sin stuga. Socken köpte en ”sockenko”. Man hade många sådana. Den fattige fick den till sig, fick vårda den, föda och sköta den precis som om den hade varit hans egen. Det blev den dock icke. Kon tillhörde fortfarande socknen. Den kunde icke säljas, inte tagas i mät, inte avhändas för skuld, inte slaktas. Däremot fick

den fattige taga hela avkastningen såsom om kon varit hans egen. Han fick mjölka den och behålla mjölken. Kalvade den fick han behålla kalven.

En tillfällighet gör att man kan beräkna det ungefärliga antalet kreatur i Håcksviks socken. Det blir minst 400 kor blott i denna lilla församling. Hela trakten och hela skogen var full av kreatur och därtill kom massor av får och getter.

Men hur fick alla dessa djur sin föda? Den ringa åkerarealen var upptagen av sädesodling. Det var ont om brödfödan. Man odlade säd men inte gräs. Klöverbullar och dylikt fanns inte. Höskörden var därför ringa. Med lien for man över varenda dikeskant, varenda vrå mellan stengärdesgårdarna, varenda tuva i gårdet. Man bärgade starrgräs utmed sjöar och åar och körde hem det. Man gjorde lövtäckt från träden, band kärvar av kvistarna med löven på och vinterfordrade med det får och getter. Och vassen ute i vattnet var alldeles för värdefullt foder för att man skulle glömma det.

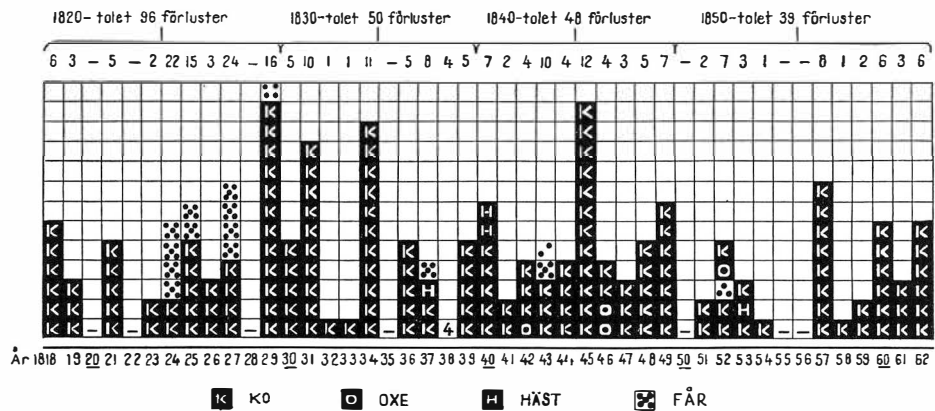
I stort sett födde sig dock kreaturen själva på skogen. Där var bete i kärren. En och annan ko gick visserligen ned sig i dyn, men det kunde inte hjälpas. Man lyckades i allmänhet draga upp henne. I skogen var det svedjeland, där var lövträd som omväxlade med gran-skogen, där var buskar och ljung. Hur det var redde sig boskapen på detta liksom älgar och rådjur gör det än i dag. Värst var det på vintern. Men även då brukade man låta dem gå ut en stund på dagen i sammanhang med att man vattnade dem. Då strövade de ut långt över ljungmarkerna utom synhåll.

Skogen var emellertid inte att leka med. Där bodde vilddjuren i stora hungriga flockar, som inte skonade något levande. Det kunde vara lugnt och stilla, men rätt som det var bröt sig en sådan skara ut ur skogsdunklet. Det var snabba, starka, hemska bestar, många på en gång. Kriget var i full gång och allt var lagt tillräta för dem. De valde själva det lämpliga tillfället för anfallet, de bidade sin tid, kom som en virvelstorm och försvann in i sina gömslen igen . . . Det var vargarnas ruggiga skara. Sällan var det någon som stupade på deras

sida. Men platsen som de lämnade såg förfärlig ut. Blod, inälvor och köttslamsor över allt. Det var något hemskt att finna.

I allmänhet gick nog människan fri. Men det hon inte kunde göra sig fri från var fruktan . . . om nätterna, vid hård vinter och månsken hörde man vargarna tjuta på alla håll, nere vid sjön, uppe i skogen och ute på slätten. De svarade varandra och det gick en rysning genom människorna. Då tog torparen fram sin gamla psalmbok och läste den bönen som stod där: "Bönen mot odjuren i skogen". Och det smög sig fram en suck: "Gud skydde oss, våra barn och vår boskap".

Med boskap, som födde sig själv ute i skogen så gott som året om är det inte svårt att föreställa sig hur det skulle gå, när det var varg över allt. Det måste bli svåra förluster. Vi hänvisa till bifogade tabell.



Totaliteter på 45 år 233 förluster för de fattigaste. Härtill kommer antagligen minst lika mycket för bönderna.

Granska vi tabellen i detalj finna vi att det är somliga år som särskilt utmärkta sig som vargår. Fritt från varg helt och hållet var det aldrig. Men det är icke så att alla år äro lika. Fullkomligt stationär var vargen icke. Han liksom betade av en trakt och gav sig sedan av på annat håll för att göra på samma sätt. Det var en viss rytm, det kom och det gick. Ibland var det något lugnare. Men så ändrade det sig plötsligt. Vargarna kom strykande i stora flockar. Det fanns då

varg överallt i bergen, i skogarna, på slätterna, på sjöarnas isar. Man klagade över att vargarna visade sig i mängd och gjorde stor skada.

Söker man nu efter vargår på tabellen får man ett intryck av att man har att göra ej blott med enstaka år utan med en svår och sig stegrande period. I stället för att minskas ökas förlusterna undan för undan. 1821 har 5 förluster men 1829 13. Det är som om vargarna trivdes mer och mer och kände sig fullkomligt som herrar på täppan. Kriget tog för de stackars fattiga människorna en allt olyckligare vändning. Partisanerna i skogen hade överhanden. Det var svåra tider.

1825 var ett svårt år. Kommer så 1827 med 4 kor och 20 får. Räk-
nar man ihop förlusterna bara på de 4 åren 1824—27 blir det 14 kor
och 50 får eller getter. Slutligen ha vi 1829, som är ett svårt olycksår.
Endast det året miste man 12 kor och 4 får. Vargarna gick skonings-
löst fram.

Vad var det nu för människor som led dessa förluster? Det framgår
icke av tabellen. Det är de fattigas förluster, deras som voro föremål
för det allmännas barmhärtighet. Det är torpare, änkor och soldater.
De bodde ensamma uppe i skogarna. De hade i regel bara en eller två
kor. Dessa fattiga stackare miste "sin enda ko", "sin bästa ko", "sin
bästa dragko", "en kalvdiger ko" o. s. v.

Någon liten föreställning om vad som skedde får man om man
läser anteckningarna t. ex. om vad soldaterna mistade. Det ser så ut:
Soldat Glad — enda ko, Soldat Vig — ko, Soldat Bok — ko och två
kvingor, En avskedad soldat — ko, Soldat Lilja — 4 småkreatur, en sol-
datänka — enda ko, Soldat Pihl — 1823 en ko, 1843 2 nöt, 1852 en
ko och 3 getter, Soldat Norr — ko, Soldat Allt — ko, Soldat Säll —
ko, Soldat Mård — 1829 4 nöt, 3 får och 1 bock, 1844 en ko och 7
får, Soldat Rehn — en ko och fått en skadad, Soldat Gill — ko, Sol-
dat Udd — 1836, nu en ko och en tillförne och 1839 en ko, Soldat
Rask — en ko, Soldat Lönn — kreatur, Soldat Velin — en ko, Soldat
Spets — en ko, Soldat Skarp — en kvinga, Korporal Lants — en ko.

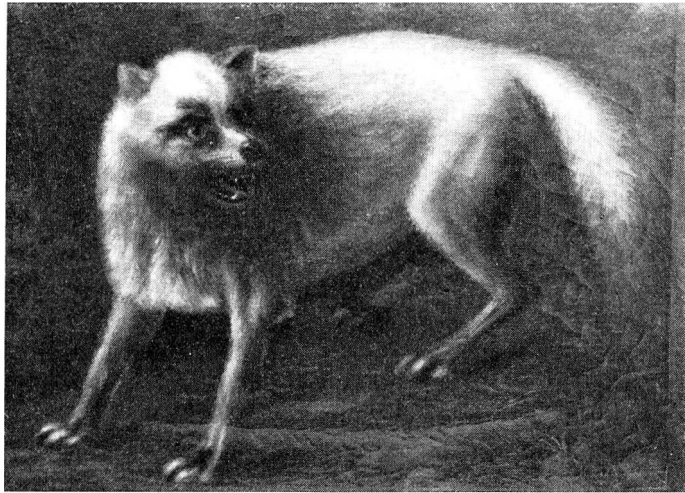
Man ser att vargarna hade för sed att komma tillbaka, inte genast

visserligen, ty då fanns det inget att taga, men när den stackars soldaten hade hunnit få nya kreatur. Då kom det en ny våg av odjur och så stod han lika utblottad igen. Somliga ställen var mer utsatta än andra. Kartlägger man förlusterna finner man att vargarna följde vissa stråk och ve dem som bodde intill dem. Man kan förstå hur bitert och hopplöst det skulle kännas.

Man skulle emellertid taga mycket fel om man trodde att det räckte med de i tabellen uppgivna förlusterna. De äro blott en del av dem. Det är blott de fattigas förluster, deras som voro föremål för det allmännas barmhärtighet. Det ser man av titlarna. Högst sällan, nästan aldrig rör det sig om en åbo. Då skall det ha gått långt. Ett exempel må dock anföras. Det är från 1825 och lyder: "Emedan hemmansåbon Lars Jönsson i Moga så väl under loppet av förledna året, då han mistat 21 småkreatur, bestående av får, bockar och en stut samt även under detta året, då en ko och tvenne kvigor blivit honom av odjuren frantagna lidit högst kännbara förluster, varigenom obestånd lätt kunde beredas, beslöto sockenmännen ömmande för hans svåra lidande nu enstämmigt att genom sammanskott bereda Lars Jönsson någon upprättelse etc."

Vargarna hade inte mer respekt för böndernas kor än för soldaternas och torparnas. Det är bara det att man inte har några uppgifter om detta slag av förluster. Att de gått till lika mycket minst ser man dock av boskapsbeståndets variation. Vissa år sjunker det med ungefär 30 bara i Håcksvik. Vargarna fäste intet avseende på personen. I det fallet var de rättvisa. Om det stod en bonde sörjande vid deras slaktbod eller en torpare, det kvittade dem fullkomligt lika. Mätta och belåtna drog de sig tillbaka in i skogen. Bonden var ursinnig och torparen jämrade sig men det var bara den tysta skogen som hörde det. Missdådarna var redan långt därifrån. I detta kriget fanns det ingen barmhärtighet. Det var som i vildarnas strider. Det varken begärdes eller gavs pardon. På den ena sidan var det en glupskhet utan like och på den andra ett hat, som bara kunde tillfredsställas genom fiendernas död.

Varg. Oljemålning
av okänd konstnär.
Västergötlands mu-
seum, Skara.



Totalförlusterna ifrågavarande tid var 233. Detta dock blott på den delen som blivit antecknad, den delen som föll på de fattiga.

Härtill kommer att förlusten av blott 1—3 får eller getter aldrig ersattes. (Ej med i tabellen).

Man frågar sig: Gjorde då dessa människor intet för att skydda sig för odjuren? Lät de dem grassera hur de ville? Tog de emot ödets slag utan motstånd bara med kvidan Förhållandet var tvärt om, man gjorde allt det man kunde. Men motståndarna var för svåra.

Det första man gjorde var att man såg efter djuren. Detta var emellertid inte lätt i de stora skogarna. Man hade sitt arbete att sköta, djuren drev långt bort efter bete ensamma och oskyddade. Och när kvällen kom, kom de inte hem, olyckan hade skett. Odjuren hade allt för goda tillfällen att överraska och överväldiga djuren.

Här kommer ett kapitel som troligen inte många tänkt på, det är vallgossarnas historia. Den är ett hjältepos som få. Arbetet med att skydda boskapen föll på barnen. Naturligtvis var det genomtråkigt och därtill farligt och hemskt. Det var inte roligt för en sådan liten pojke eller flicka att befinna sig ensam, långt från vuxna människor, borta i skogen, utom hörhåll och utan hjälp, utan någon att lita till.

Inte ens en hund kunde man ha med där. Den tog vargen . . . Det var inte roligt, när vargen kom, att ensam möta honom, kasta sig framför djuren, mellan kreaturen och vargskocken med fara att själv bliva uppäten. Det är nog många glömda hjältedåd, som utkämpades i de stora skogarna. Barnen var ett modigt och sannerligen inte bortskämt släkte. Men de visste vad det betydde där hemma, om vargarna fått taga kon eller icke. Och de gjorde sitt yttersta. Här må man komma ihåg, att det är fråga om *barn*. Det är skillnad på vuxna säterjantor och barn. Som sagt, det mesta har aldrig någonsin blivit omalat. Skogen sus var det enda som lyssnade till de små hjältarnas strider. Ett och annat litet minne har dock blivit bevarat. Det är icke mycket, men det är så karaktäristiskt, att det går in som en viktig del i Skogens historia. Det är minnen från tre sådana små pojkar.

Den ensamme

Tidigt på morgonen fick han av bondmoran välling på sådor. Det var det enda, inget bröd, inget sugel. Men det var varmt och det fick han äta så mycket han ville. Och han åt så att magen stod ut framtill som en stor kula. Sen bar det av till skogen med korna, fåren och getterna. Nu skulle han driva djuren till sådana ställen i skogen där det fanns bete. Klockan 12 skulle han köra hem dem till mjölkning. Men det var så långt dit . . . Och när var det middagstid? Han visste, att när skuggan av en stor gran stod på ett visst sätt, då var klockan 12. ”Åh, vad jag var ofta där och tittade, men det ville inte flytta sig. Tiden blev så lång, så lång och mättnaden efter sådorna försvann nästan genast och jag var förfärligt hungrig. Så var det var dag. Men den gamle prosten gav mig det rådet att förströ tiden med att läsa katekesen. Men det var långsamt det med.”

Farfar skriker

Så var det pojken n:o 2. Han var inte handfallen, när det gällde att taga ett nappatag med vargen. Han fick se en varg komma springande i skogen mot ett grindhål i gärdesgården. Nedanför gick fåren.

Pojken fram till grindhålet och ställde sig vid sidan. När vargen kom igenom hålet, slog han till honom med sin påk det värsta han orkade tvärs över ryggen. Vargen gav till ett tjut och stack in i skogen. Värre blev det en annan gång. Då hade vargen fått tag i en bagge. Han höll i det ena benet. Men pojken höll med ena handen i det andra benet och blåste frenetiskt med sin näverlur i örat på vargen. Det blev för mycket för vargen. Han släppte taget och gav sig av. Baggen levde över. Pojken var duktig. Men det slutade inte förr än också han fick nog. Han fick se en rad vargar i skogen. De gick spår i spår som vargar för sed hava. Vargarna tog ingen notis om pojken utan fortsatte helt lugnt sin väg. Men en bit efter de andra kom en ensam gammal varg. Han var mycket större än någon annan, ruggig, ful och med jättekrafter. När pojken fick se honom, tyckte han att han såg rusligt otrevlig ut. Övermodig av föregående lyckligt genomgångna sammandrabbningar flög det i honom att han borde skrämma detta jättelika gråben . . . Pojkar kan ju hitta på vad som helst, hur tokigt det är . . . Han vände sig mot den i lugn och ro passerande besten och gjorde ett hånfullt grymtande, men det skulle han aldrig ha gjort. Vidundret stannade genast, tittade på pojken på ett sätt, som kom denne att stelna av förskräckelse, öppnade det dreglande gapet och grinade så styggt att pojken aldrig glömde det. Sedan gick han som väl var vidare. Men efter stod det ett litet darrande barn.

Pojken blev med tiden en vuxen karl och sedan en gammal gubbe, som bodde ihop med sina barn och barnbarn. Då hände det allt emellanåt att medan alla andra var vakna, gubben hade lagt sig att sova. Då och då kom det ett fruktansvärt skrik. Men ingen brydde sig om det. ”Det är ingenting. Det är bara Farfar som i drömmen är rädd för vargen.”

Den stygga baggen

Men det kunde också vara annat, som var besvärligt för en stackars liten vase till vallpojke. Bönderna brukade slå sig ihop om en vallpojke, som då fick gå i vall med alla deras djur. Det var inte lätt att

hålla ihop alla dessa sins emellan främmande kreaturen, som spridde sig åt alla håll och se till att alla var med. Somliga kreatur kunde också vara mer än lovligt besvärliga.

Vallpojken n:o 3 hade fått på sin lott en stor bagge, som var av värsta slaget. Så snart pojken vände baken till observerade baggen honom. Vaktade pojken baggen, vilket var hans skydighet, så vaktade baggen pojken, och det gjorde han alldeles gratis. Sedan han sett sitt tillfälle, började han på baggars vis gå baklänges för att sedan komma som ett skott. Den hårda skallen tog rätt i byxbaken på pojken, som rullade runt flera gånger. Det gjorde naturligtvis gräsligt ont, och tårarna trillade nedför kinderna. Men det var att resa sig upp och fortsätta arbetet i det odrägliga sällskapet. Pojken försökte med godo, men det gick alls icke. Baggen följde honom hela dagen, var han gick, och försummade inget tillfälle. Så var det samma historia igen. Det blev en ny kullerbytta och nya tårar dagen över. Baggen borde dock tänkt sig för. Det var en manlig karaktär hos dessa barnen och de tålde inte vad som helst. Det fanns en gräns. Plikten först för all del, men, men . . . Det började spira upp ett hat inom pojken till baggen och det mognade i ett beslut att mörda baggen. Den dystra skogen var vittne till domslutet. Bonden fick sedan säga vad han ville. Nu skulle det ske. Pojken började klä av sig. Först tog han av sig tröjan, så byxorna. Så band han ihop ett par stakar till en gubbe och satte sin mössa på den. Därpå placerade han gubben alldeles på yttersta kanten av ett stort bråddjup med ryggen vänd mot åskådaren. Därefter kröp han ned i en buske och avvaktade resultatet. Detta lät inte vänta på sig. Baggen såg tillfället och kom farande med en rasande fart, slog till med hela sin kraft, varefter han försvann i världsrymden.

Vi ha nu in nuce lämnat en skildring av vallgossens liv först med dess ensamhet, så dess faror och slutligen dess besvärligheter.

De positiva åtgärderna med varggropar, ludring, skallgång, jakt, saxar m. m. lämnade förvånande litet utbyte. Det framgår både av protokollen och av tabellens resultat. Vargarna hade överhanden.

SILVERSTÄMPLAR FRÅN BORÅS

AV

RIKARD von AHN

I Upmarks bok om ”Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850” uppgives att stadsstämpeIn för Borås förekommer i två olika typer; dels ett B, dels lika med vapnet, två ullsaxar.

StämpeIn med B är mycket sällsynt och har iakttagits på arbeten av Petter Kinberg och Anders Norman. Den har beskrivits såsom ett B med två hornliknande utskott upptill.

Vid undersökning av silvret i Sexdrega kyrka visade det sig att kalken var stämplad med P. A. Kinbergs stämpeIn och årsbokstav T= 1736. Denna kalk är gjord ett år efter det Kinberg blev mästare och har en stadsstämpeIn med B som avviker från de förut kända. Den är stämplad med den fullständiga stämpeIn för Borås, som skall vara B med en öppen krona (bild 1, 2). Detta förklarar de underliga hornen på förut kända stämplor som tydligtvis stämplats med en utnött stans. Upmark anger en B-stämpeIn av Kinberg på en bågare gjord 1740, samt en av A. Norman 1749. Båda äro ofullständiga och exakt lika, slagna med samma utnötta stans. De utgöra sålunda ett litet lustigt belägg för att Norman när han gifte sig med P. A. Kinbergs änka även övertog verkstaden.

Det är inte enbart av kuriositetsintresse att känna till denna stämpeIn. De äldsta stadsstämplorna utgöras ofta av bokstäver kombinerade med en krona av denna typ. Därför kunna vi kanske i framtiden hoppas att en del äldre silverarbeten som nu hänföras till okända mästare skola visa sig vara av Borås-mästare. — — —

Anmärkning. Borås museum äger en bågare (inv. nr. 23475, av,



Bild 1.

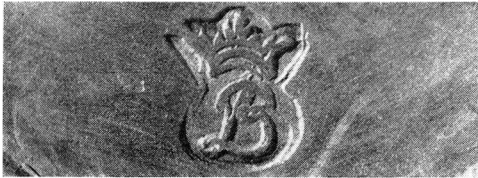


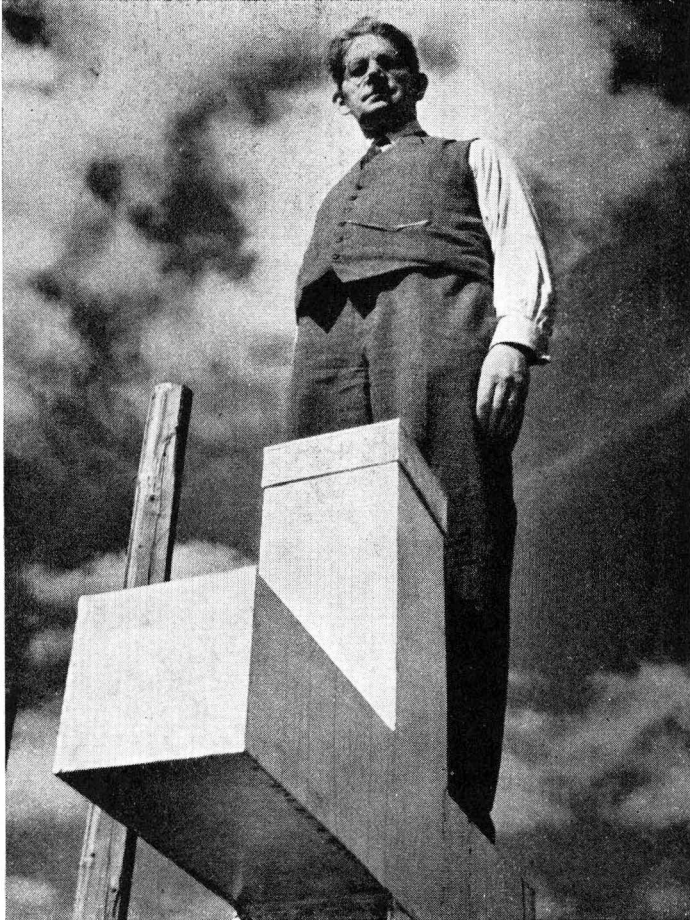
Bild 2.



Bild 3.

bildad i årsboken årg. 9 sid. 117) tillverkad av P. A. Kinberg och med årsbokstaven X (1739). Stadsstämpeln är väl icke helt fullständig, men kronan över B-et syns tydligt (bild 3). *I. Vallin*

DONATORER



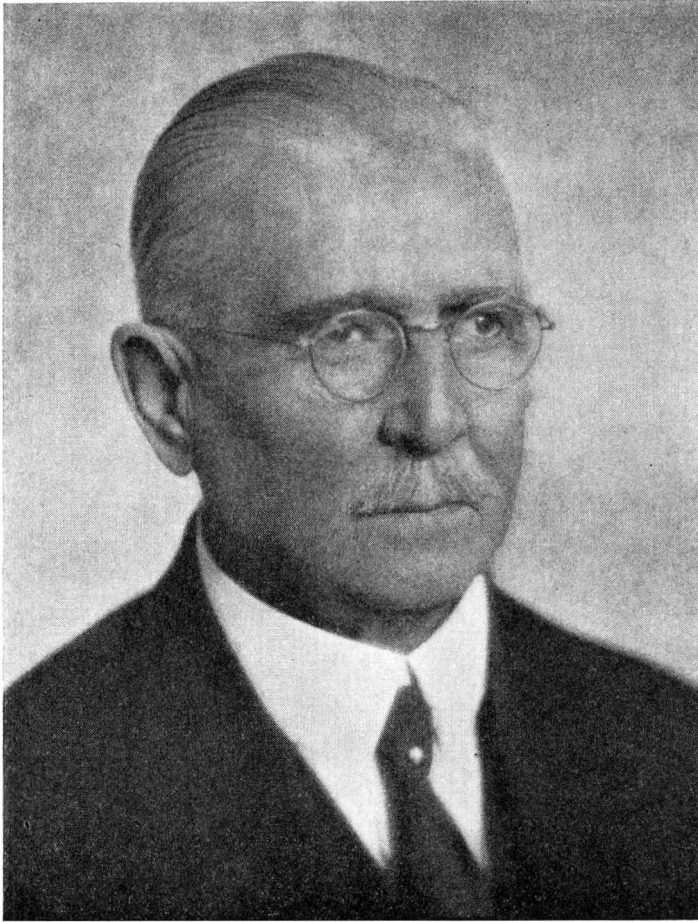
Byggmästare Oscar Johansson stående på korset överst på Caroli kyrktorn.

Byggmästare Johansson, som dog 1961, har i testamente skänkt Kulturhistoriska Föreningen 1000 kr, vilka tillförts föreningens jubileumsfond.



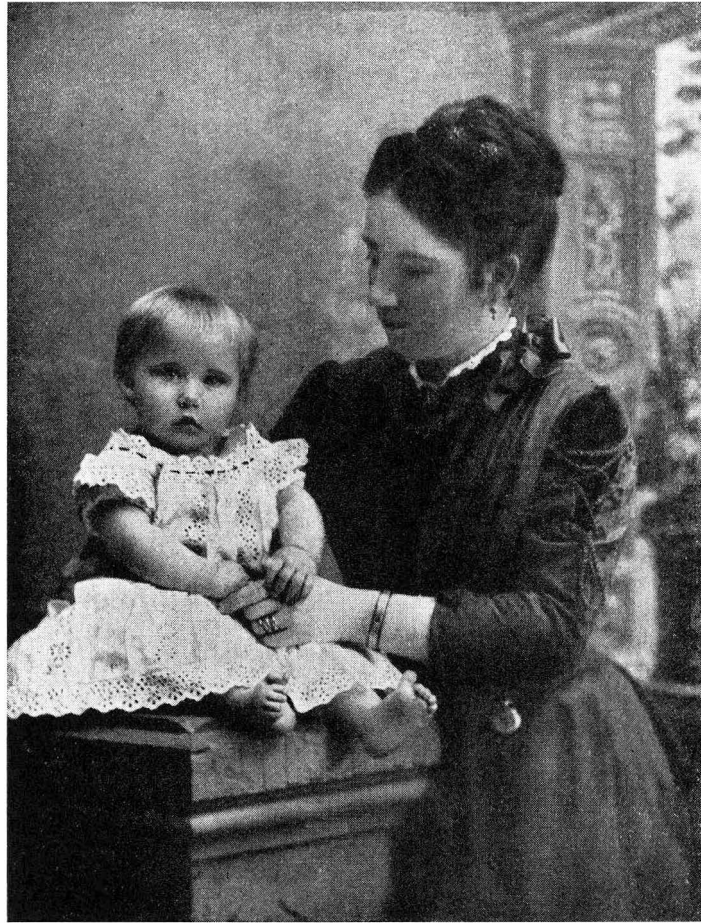
Magda Planck, f. Skoglund.

Med stor tacksamhet har Kulturhistoriska Föreningen genom testamente av makarna Magda och Axel Planck mottagit en fond under namn av "Magda och Axel Plancks Donationsfond", varav årliga



Provinsiälläkare Axel Planck.

avkastningen skall, sedan en tiondel lagts till kapitalet, av Föreningens styrelse disponeras för föreningens syften. Fonden uppgick vid överlämnandet till 65.240 kr. Inbetald arvskatt har då avräknats.



Elin Wahlbom med modern Fru Hilda Wahlbom.

Fröken Elin Wahlbom, som dog 1961, har i testamente skänkt Kulturhistoriska Föreningen prov på Hilda Boströms konstnärliga dragantarbeten: "Modern Hedda Boström i sin soffa sysslande med inläggning av karameller" samt "10 figurer med folkdräkter från bygden". I gåvan ingick silverföremål, ett brudtäcke m. m.

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING



Civilingenjör Axel Uno Nylander föreningens ordförande.

S T Y R E L S E

Civ. ing. AXEL UNO NYLANDER, ordf.
Notarie GUSTAV ADOLF WESTFELDT, v. ordf.
Bankkamrer HARALD JÖRNMARK, skattmästare
Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN
intendent och sekreterare.

Rektor CARL ANDERSSON	Fru MARGIT HÖRSTADIUS
Major H. P. BEHRENDSS	Disponent GUNNAR IVARSSON
Rektor GUSTAF BOGER	Direktör YNGVE MAGNUSSON
Drk. ordf. FRITIOF BOO	Fil. dr. IVAR MOBERG
Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND	Bibl.-ass. LILIAN PERSSON* ²
Civ.-ing. ERIK FRANG* ²	Överläkare TOIVO STENSTAM
Stadsark. ROLAND GANDVIK	Doktor SETH TINGVALL
Direktör GUNNAR HEDELIN	Agronom FREDRIK ZETHELIUS
Lektor TORSTEN HEDBERG	* Valda av Stadsfullmäktige i Borås

Arbetsutskott:

Herrar NYLANDER, ordf., FRANG, JÖRNMARK, TINGVALL, WESTFELDT
och ZETHELIUS samt fröken VALLIN.

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT har 1961 tilldelats:

Brons:

LEIF-ERIK ARONSSON, Fritsla	ELLEN JONSSON, Ornunga
STURE ANDERSSON, Fritsla	HERBERT KARLSSON, Skölvene
J. ALB. JOHANSSON, Ljur	SIGNE PERSSON, Seglora

Å R S B E R Ä T T E L S E

Vid årsmötet inom De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening talade Fil. dr Ivar Moberg om Sven Sandwall och Fru Thérèse Sandwalls gåva till Föreningen, en porträttkopia av Sven Sandwall efter original av Nils Asplund utförd av konstnären Gustaf Hellsing, avtäcktes i samband härmed. Höstmöte hölls den 23 november. Talare var Förste Intendenten Erik Andréén från Nordiska museet, som höll föredrag över ämnet: "Stadens ansikte. Ett aktuellt problem i Borås och andra städer." I sammanträdet deltog även Humanistiska förbundets medlemmar.

Styrelsen har sammanträtt 17 maj, 14 juni.

Arbetsutskottet har haft följande sammanträden under 1960: 15 jan., 4 april, 17 maj, 21 maj, 2 juni, 28 sept. och 19 dec.

Sedan föregående årsmöte har åter flera dödsfall inträffat bland Föreningens intresserade medlemmar. Byggmästare Oscar Johansson var 1929-1957 medlem av styrelsen och nedlade ett stort intresse vid flyttningen av bl. a. Nymanska gården. Ett levande intresse och mycket arbete ägnade han åt restaureringen av kyrkor främst Carolikyrkan i början av 1940-talet och slutligen åt sin hemsöcken Brämhults gamla fina träkyrka. En ovanligt minnesgod traditionsbärare hade han mycket att berätta om gamla tider. En del av dessa hans berättelser finns upptecknade.

Magda Planck hyste ett levande intresse för museet och dess samlingar. Sedan hon som änka flyttat tillbaka till Borås ägnade hon i många år flera dagar i veckan åt helt oavlönat arbete på museet. Det är många fina akvareller i museets lappkatalog, som vittnar om hennes skickliga arbete med märkning och katalogisering. Hon samlade

på senare år uppgifter om de gamla boråsgårdarnas ägare. Många var också de gåvor i pengar och föremål som hon lämnat till museet.

Ada Damm slutligen, som nyligen i en ålder av över 91 år gått bort, har för alltid skrivit sitt namn i stadens hävder genom sina böcker och artiklar om Borås och Sjuhäradsbygden. I det stora arbetet "Sjuhäradsbygden" som hon och Manfred Flyckt gemensamt gav ut har hon samlat en myckenhet uppgifter. Inte minst de ofta unika bilder varmed hennes artiklar illustrerades har ett stort värde.

Vid Borås Museum har även under 1960 frågan om utökade lokaler bearbetats. Ett nytt förslag framlades och har varit föremål för utredning, men synes ej kunna realiserats, varför förslaget till en nybyggnad i Ramnaparken återupptagits.

Museets byggader och samlingarnas skötsel: Endast mindre underhållsarbeten har utförts under året, bl. a. på gästgivaregården, varjämte de smidda vimplarna på Ramnakerkan omsetts m. m. Inventering av de magasinerade samlingarna fortgår kontinuerligt och har under året slutförts beträffande de förhistoriska fynden. Textilsamlingarna har delvis omordnats.

Besöksantalet har under året uppgått till 7.250 vartill kommer ca 10.000 personer i kyrkan eller sammanlagt 17.250 besök. Visningar för grupper har ordnats i stor utsträckning. Skolresebesöken har visat en markant nedgång, bl. a. beroende på att Göteborgs Folkskolor upphört med sin skolreseverksamhet.

Museisamlingarna har under året tillförts 370 nya nummer. Huvudkatalogen omfattade vid årsskiftet 27.070 nummer. Det är många enskilda personer, som överlämnat värdefulla gåvor och genom inköp har även en del föremål tillförts samlingarna, en förteckning över givarna bifogas.

Många tillskott har även museets arkiv fått, dels genom avskrifter dels genom gåvor av gamla handlingar. En omordning av arkivmaterialet har påbörjats men här återstår ännu ett stort arbete. Bildarkivet har ökat med ca 425 och negativerna med 398. Denna samling är flitigt anlita av forskare. Biblioteket tillföres genom bytesförbindelser

med andra institutioner varje år ett stort antal årsböcker och andra publikationer, varjämte en del uppslagsböcker och litteratur särskilt rörande Västergötland inköpes, ökningen uppgår till 278 nr.

Bland nyförvärven sedan förra årsmötet kan särskilt nämnas:

Till textilavdelningen: ett brudtäckes sytt av sidenrutor med brudparets namn och årtalet 1891 samt dessutom givarnas namn broderade i rutorna. En matta i korsstygn sydd till ett bröllop 1887; duktyg i damast med bl. a. en duk och fyra servetter från Rådmanstän Ulla Stenbergs damastmanufaktur i Jönköping i mönstret "nya snederna" från omkring 1855. Prov på moderna gardin- och draperityger bl. a. av Age Faith-Ell's prisbelönade vid XII Triennalen i Milano samt ett tryck av Lisbeth Jobs och Sofia Widéens "katedral" i två varianter, enbart svart och med färg.

Till dräktavdelningen: en brudklänning med skor från 1891, brudbukett och skor från 1893. En klänning sydd 1884 och en barnklänning från 1886. En magnifik matelasserad stubb av vitt siden som tillhört biskopinnan Katarina Helena Lundblad f. Afzelius. En lång kamkofta rikt prydd med broderier och en s. k. äkta schal samt diverse dräkttillbehör, såsom broscher, parasoller, babymössor m. m.

Museets samlingar av herrkläder är tyvärr mycket ofullständiga, en jacquette och en överrock har tillkommit under året. Bonjour och vardagskostymer med tillbehör skulle vara välkomna gåvor!

Till allmogedräkten har två bindmössor burits, ett livstykke, en silkeduk, som varit konfirmationsgåva och en dubbelvävd schal.

Inredningsföremål: Ett gammalt tapetprov från Kungsäter och prov på stänkmålning från den nu rivna byggnaden i Ramslätt, Fritsla; ett hörnskåp, ett väggsåp daterat 1807 och en utdragsäng, samt en byrå som tillhört apotekare Wihlander, Borås.

En julkrona av halm från Berghem, en minnestavla från 1842 och begravningskonfekt berör också folklivet liksom en karaff med målad text: "Låt dig väl smaka".

Om gammal folktro vittnar ett myntfynd (1716) från Maria källa. Avdelningen för industri och hantverk har även fått nytillskott:

en aerometer och färgerirecept från Schwartzska färgeriet och diverse utrustning från en urmakeriverkstad.

Åkdon och redskap: En vackert utskuren slädkorg, en vurst och en gåsaharv.

Leksaker av olika slag såsom dockor, servisdelar och en dogcart med tvåspann.

Bland tillskotten till bildarkivet kan nämnas en oljemålning från år 1909 av Skarviks numera rivna gård i Sätila utförd av W. Dahlbom; motiv från samma trakt återger 8 akvareller av fröken Clara Eva Dahlbom, som museet fått förvärva. Av stort intresse är också John Hedæus akvareller med förslag till restaureringar i Grönahög, Toarp, Seglora och Påbo kapell samt en porträttmedaljong i gips av Hjalmar Lind, vilka överlämnats som gåva till museet av direktör Hans Rozell. Vidare kan nämnas fyra inramade motiv ur Wilhelm Tells historia och en affisch ritad av Carl Kyhlberg omkring 1905 som reklam för skidsporten i Hindås. Därtill kommer diverse fotografier av personer och gårdar m. m.

Till arkivet har lämnats ett amerikabrev, ett torparkontrakt, rotekontrakt, gamla handlingar från Sätila och en större samling gamla papper från Hällstad; avskrifter har gjorts av gamla papper rörande Källhults säteri i Håcksviks socken.

Årsboken 1960 behandlade Bollbygds härad och 1961 års bok ägnas åt Gäsenes härad. Bokserien "Västergötland" har även under 1960 rönt stor efterfrågan.

Ramnaparkens syförening har skänkt en altarduk med hålsöm till kyrkan.

Samarbete har ägt rum med Turisttrafikföreningen ifråga om Västgötafilmen, särskilt beträffande dräkter och knallens varulager. Borås Museum deltog med den stora 1700-tals modellen över staden och med en samling fotografier i Rotaryklubbens utställning "Mammas gata".

Under senare hälften av september månad har fyra man från Nordiska museet under ledning av arkitekt Sander Rosén fotograferat

och gjort uppmätningar av äldre bebyggelse i Borås, genom ett anslag och på uppdrag av Byggnadsnämnden.

Fornminnesinventeringen har genom Riksantikvarieämbetets försorg under sommarmånaderna verkställt inom norra delen av Kinds härad, Redvägs härad och delar av Ås härad. Även detta år har ett stort antal förut okända fornlämningar påträffats.

Hembygdsarbetet har även under 1960 präglats av en stor livaktighet. Örsås hembygdsförening invigde den 25 september sin anläggning med en trevlig fest, där en del gamla redskap var i användning, så att de besökande kunde glädja sig åt slagornas dunk, spinnrockarnas surr och linbråkans klapprande och smörkärnans smaskande och flera andra av de ljud, som hör samman med arbetet i ett gammalt lanthem.

Fritsla naturskyddsförenings kulturhistoriska sektion invigde den 9 oktober ryggåsstugan Hallen, inredd som ett textilarbetarhem från sekelskiftet.

Flera föreningar har ordnat utfärder och tipspromenader, på många ställen ordnas kaffeservering i hembygdsgården under söndagarna på sommaren. Några arbetar med framställandet av en sockenfilm och andra samlar material till en sockenbok eller lägger upp en fotografisamling från bygden.

Nårunga församlingskrets har utgivit en bok: "Väckelse och frikyrkoliv i Närkebygden", författad av Ewald Widell.

Ett flertal forskare har under året besökt museet för studier. Landsantikvarien har hållit föredrag i olika föreningar och har liksom tidigare undervisat i textil konsthistoria vid Textilinstitutet.

Resdagarna har uppgått till 102 för landsantikvarien, därutöver har fru Benckert under sitt vikariat 11 oktober—5 december haft 7 resdagar. Resorna har fördelat sig enligt följande, varvid dock ej alla småärenden redovisats: Forminnen 10, vägärenden 4, broar 3, grustag 7, övrigt naturskydd 2, byggnadsplaner 9, kyrkor 4, kyrkoruiner 4, kyrkogårdar 5, prästgård 1, gammal bebyggelse 13, elledning 18, hemslöjd 3, hembygdsföreningar 22, ciceron 2, sammanträden 10.

Diarieförda in- och utgående skrivelser utgjorde 4.463.

På museets kansli har fröken Inger Davidson tjänstgjort. Fil. kand. Folke Andersson har arbetat vid museet under sommaren. Genom anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen har 3 arkivarbetare beretts arbete vid museet under hela året, alla med deltidstjänstgöring.

Borås den 24 maj 1961.

Bo Berg

/Ingegärd Vallin

FÖRTECKNING ÖVER PERSONER SOM ÖVERLÄMNAT GÄVOR
TILL BORÅS MUSEUM 1960—1961.

AB Bröderna Anderssons Manufaktur, Borås	Herr Bernt Kvick, Skene
Överinsp. Anders o. fru Irma Andersson, Stockholm	Fru G. Liedzén, Borås
Herr Walter Andersson, Borås	Herr Agaton Millsjö, Roasjö
Herr L. E. Aronsson, Fritsla	Fröken Greta Möller, Borås
Stationsskrivare Arvid Bergman, Borås	Fru Ann Nilsson, Borås
Disponent A. Björzell, Borås	Hemmansägare Birger Nilsson, Älmestad
AB J. F. Björzell, Borås	Fru Kerstin Nylander, Strömfors
F. d. Överlärare John Bohlin, Borås	Fru Anna Odqvist, Od
Fru Ingrid Carlsson, Uddevalla	Doktorinnan Magda Planck, Borås
Fröken Clara Eva Dahlbom, Stockholm	Herr Anders Persson, Sparsör
Ingenjör Hugo o. fru Cissi Davidsson, Borås	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fröken Inger Davidsson, Borås	Direktör Hans Rozell, Borås
Fru Tyra Davidsson, Borås	Tandläkare Göran Rudbäck, Borås
Fru Thèrèse Elfman, Borås	Köpman Emil Rylander, Borås
Herr Tage Eliasson, Borås	Fru Jiji Sahlstedt-Torsvik, Rydboholm
Fröken Anna Fredborg, Björketorp	Fil. dr Albert Sandklef, Varberg
Doktor Hild Hansson, Mölneby	Fru Thèrèse Sandwall, Borås
Skyddskonsulent Elsa Hellström, Borås	Byggmästare Harry Sjögren, Borås
Konstnär John Hedaeus, Borås	Komminister P. Skoglund, Ulricehamn
Herr H. N. Hessner, Borås	Herr Alfred Svensson, Varberg
Fil. dr Manne Hofrén, Kalmar	Fru Vera Svensson, Borås
Herr Sven Jacobson, Sundholmen	Herr Ture Svensson, Tosseryd
Herr Adolf Johansson, Asklanda	Landsantikvarie Ingegärd Vallin, Borås
Fru Anna Johansson, Borås	Postmästare E. Vingqvist, Köping
Herr August Johansson, Aplared	Landsantikvarie Bertil Waldén, Örebro
Fru Viva Johansson, Borås	Fru Elin Wallin, Göteborg
Fru Emmy Johansson, Borås	Fru Anna Westerling, Borås
Herr o. fru Carl o. Ebba Karlander, Kungsäter	Fru Judith Wiik, Borås
Fru Lilly Karlander, Horred	Köpman Eric Zackrisson, Borås
Herr Nils Kilander, Blidsberg	Fru Ebba Zethelius, Torpa, Länghem

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD:

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, övriga medlemmar: Malte Eurenus, Olof Andersson, Gunnar Karlsson, alla Rävlanda, Albert Jonsson, Hindås, och Karl Engström, Sandlid. Midsommarfest och julkalas har ordnats och rönt stor tillslutning. Arbetet med en sockenbok pågår.

Bollbygds Hembygds- och Fornminnesförening: Ordf. Gösta Johansson, v. ordf. A. Nätt, kassör Sven Alfredsson.

Töllsjö Hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Carlsson, Henå, samt Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustaf Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD:

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skoog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander, Mjäldrunga. Invigningen av de gamla lokalerna i tingshusets bottenvåning beräknas kunna ske under 1962.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. I. Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skoog.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. f. folkskollärare Linnar Linnarsson, Alingsås, v. ordf. Sigvard Sunnergren, Fåglavik, kassör och stugvärd Artur Carlsson, övriga medlemmar Adolf Nord, Rune Wärn och Arno Ahlgren.

Hudene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Helmer Ljungkvist, Fäged, v. ordf. Filip Gustafsson, Grimstorp, sekr. K. G. Wilhelmsson, Västergården, kassör Olof Lundblad, Ölanda.

Jällby hembygds- och fornminnesförening, Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Astrid Andersson, sekr. och kassör Paul Fredriksson. Hembygdsstugans tak har reparerats och en varggrop iståndsatts.

Källunga hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Närunga missionshistoriska museum: Föreståndare pastor J. Alb. Johansson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Stuga med samlingar i Upptorp.

Skölvene hembygdsförening: Ordf. prostén Herbert Karlsson.

Svältornas fornminnesförening: Ordf., kassör och sekr. folkskollärare Nils Rydler, v. ordf. fil. kand. Oscar Ordqvist, övriga medlemmar Martin Johansson, Sten Svensson och Simon Johansson. Museet visas av handl. Ellen Johansson. Ett 40-tal föremål har konserverats. Reparationer på ryggåsstugan och mesulaladugården har utförts. Man arbetar med ritningar till en ny museilokal.

KINDS HÄRAD:

Ambjörnärps hembygdsförening: Ordf. folkskollärare Arvid Johansson, v. ordf. disp. Erland Karlsson, sekr. fröken Elvira Hansson, kassör köpman Daniel Nilsson. Årsmöte

i mars. En bussutfärd till Östergötland i juni. Vidare har ett fornminne ”Jättens likkista” iordningställt.

Dalstorp-Nittorps Hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, Åvik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Luther Johansson. Stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson. Naturskyddsföreningens konsulent Rune Bollvik har gästat föreningen och talat om naturvård och visat film.

Grönahögs hembygdsförening: Ordf. trävaruhandlande Fritz Karlvall.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén, samt Ella Karlsson.

Håcksviks hembygdsförening: ordf. o. kassör Janne Johansson, Skäremo, ledamöter John Hansson, Ararp, Axel Abrahamsson, Sjöbo, Klara Larsson, Nydalen, och Edvin Johansson, Broholmen. Hedersledamöter: Fröken Anna Svensson, Lisslarp, och Fru Elin Strand, f. Strömberg.

En utflykt till flera fornminnen i socknen har företagits: gravrösen i Boderås och Skyarp. Kisteberget i Landboarps skog, jättestenen vid Håcksviks övre bro. Ise sten å Andlarp samt jättegrytorna på Björnåsen och Håcksviks yttre. Uppteckning av sägner.

Så berättas om Kisteberget att här bodde jätten, som slungade jättestenen mot kyrkklockorna. Det sägs också att här gömdes en gång en kista med pengar. En gång skulle leda i berget fram till Landboarp (obefintlig), men det finns en spricka i berget, som gör det möjligt för en mycket spenslig person att klättra därigenom från bergets topp och komma ut vid foten eller tvärtom.

Kalvs hembygdsförening: Ordf. Otto Olsson, kassör Viktor Johansson, sekr. Edvin Strand.

Limnareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. glasarb. Arvid Svensson, sekr. och kassör förman Carl E. Breidegård. Arbetet på hembygdsstugan har fortskridit enligt planerna och nu återstår endast yttre målning samt målning av två rum — kök och kammare — inne i byggnaden. I dessa rum skall man försöka rekonstruera en glasarbetarebostad från 1800-talet, medan byggnadens övriga sex rum skall användas för bl. a. en ”hytte-utställning” d. v. s. man skall visa hur en glasbruksverkstad såg ut med tillhörande verktyg m. m. Under 1961 har en del gåvor av möbler m. m. skänkts till föreningen av intresserade ortsbor. Man hoppas på ytterligare gåvor. Vid en pristävling om byggnadens namn har man stannat för ”Fornåsen”. Detta namn ansåg man i sin första led syfta till byggnadens ändamål — att bevara gammalt och fornt — och i sin senare del till den höga ås varpå byggnaden nu är placerad.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: Ordf. och kassör Carl Holmberg, samt Henry Gustavsson, Mats Westberg, Edit Nyman och Karl-Erik Enoksson. Under året har en del gamla saker skänkts till föreningen, däribland en trehjulig cykel för handdrift, tillverkad och använd av en numera avliden handikappad person. Mannen kunde endast förflytta sig med kryckor men var i övrigt vital och besatt en synnerligen stor uppfinningsrikedom och var en ”mäster allting”.

Månstads hembygdsförening: Ordf. Carl Strömbom, v. ordf. Gösta Svensson, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind, samt Oscar Gripestam, Sture Larsson, Ingemar Lignell, Ingemar Browald. Styrelsen har haft tre sammanträden. I samband med årsmötet ordnades en underhållsafton, varvid bl. a. dr. John Grettve, Limmared medverkade. Arbetet inom föreningen har under året mest bestått i arbete för sockenfilmen.



Bild 1. "Fornåsen" i Limmared, när bilden togs saknade byggnaden ännu brädfodring och fönsterrutor. Styrelsemedl. fr. v. A. Svensson, B. Larsson, S. Johansson och R. Petterson.



Bild 2. Från Månstads hembygdsförenings filminspelning från gamla oxjärnvägen.

Sexdrega hembygdsförening: Ordf. Gunnar Svenningsson, v. ordf. Mats Axelsson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson, ledamöter Bertil Eriksson, Erik Andersson, Margit Ivarsson och Stig Engström. Hembygdsgården har hållits öppen alla söndagar under sommaren. Hela området har inhägnats med "hankagårdsgård". Man hade traditionellt ordnat stor midsommarfest.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johansson, ledamöter Petri Nilsson och Tage Bengtsson.

Svenljunga hembygdsförening: Ordf. Alf Jernlid, v. ordf. Ingemar Jansson, sekr. Rune Gedda, ledamöter fru Walla Bowald, fru Birgit Axelsson, herr Gustav Bynander och fru Elsa Hilmersson. Hembygdsstugan har som vanligt varit öppen på sommarsöndagarna, då servering av kaffe ordnats. Dessutom har föreningen anordnat tipspromenader.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. f. överlär. Johs. Bexell, v. ordf. dir. Knut Palmqvist, kassör dir. Arvid Stigsén, sekr. förman Arvid Petterson, stugföreståndare verk-mäst. Helge Petterson, övriga ledamöter fru Anna Claeson, målarmäst. Artur Nylén.

Den av dir. Stigsén skänkta stugan har färdigställts invändigt och de till största delen ursprungliga möblerna har flyttats dit. Föreningens andra stuga har renoverats och kommer att kompletteras med en hel del värdefulla möbler, skänkta av fru Anna och dir. Helge Claeson, Uddebo.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. o. stugvärd Oscar Gabrielsson, kassör Anders Johansson, sekr. John Valfridsson. Ett anslag från Dals-torps kommun har möjliggjort igångsättandet av behövliga reparationer på föreningens stuga i Örshem.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Karin Englund, sekr. Ellen Kristensson, v. sekr. Anna Andersson, kassör Karl Ahlgren, materialförvaltare John Svensson. Verksamheten har under året huvudsakligen bestått i inventering samt upp-teckning och färgfotografering av torp, backstugor, ödegårdar och andra byggnader samt kultur- och minnesmärken av olika slag. Det är meningen att upprätta en beskrivning häröver samt i anslutning härtill upplägga ett färgbildsarkiv.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Gunnar Nyhage, sekr. Erik Steinorth, kassör Axel Johansson, övr. ledamöter Nils Torén och Per Johansson. Under det gångna året har hembygdsstugan Holkeshult utvändigt målats med impregneringsmedel. Gamla bruksföremål av skilda slag har även detta år överlämnats i föreningens vård. Två tipspromenader har föreningen under året anordnat. Den ena av dessa med start och mål i hembygdsstugan, den andra vid ordf. Gunnar Nyhages hem, Lerbäcksbyn. Gemensamt med ortsavdelningen av M.H.F. har anordnats ett bilrally (familjerally). Målet var förlagt till hembygdsstugan. Samtliga dessa arrangemang rön-te stor tillslutning och blev uppskattade av deltagarna.

MARKS HÄRAD

Berghems hembygdsförening: Ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla Naturskyddsförening, kulturhistoriska sektionen: Fridolf Elingmark, Leif-Erik Aronsson och Sture Andersson. Sektionen bildar tillsammans med ledamöterna Nils Andersson, Aron Larsson, John Rhedin, Folke Krusén och Robert Eliasson, Hallen-kommittén, vilken förvaltar föreningens hembygdsstuga. På Hallen har samlingarna

katalogiserats och betydande nytillskott av föremål har kommit till stugan. Föreningen har till ett pris av 2.750 kr inköpt tomten och står nu i beredskap att uppföra en uthusbyggnad, som bl. a. skall inrymma ett litet redskapsmuseum med tonvikt på den för bygden karaktäristiska vävnadsslöjden. Årets samtliga föreningsmöten har varit förlagda till Hallen och dessutom har trivselkvällar med ljusbilder, underhållning och knytkalas anordnats. Andra föreningar och privata sammanslutningar har också utnyttjat stugan. Upprensning och nyplantering i trädgården har utförts under sommarmånaderna. Kulturhistoriska sektionen har anordnat "Känn din bygd"-promenader och utflykter. Föreningen har ordnat bussresor till Öland och Falbygden och på dessa har givetvis de kulturhistoriska sevärdheterna och inslagen rönt stor uppskattning. Ett givande samarbete med hembygdsföreningarna i norra Marks härad har även kommit till stånd.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. rektor Wolmar Arvidsson, v. ordf. lantbr. Fridolf Arnell, sekr. aff.-bitr. Hugo Johansson, v. sekr. fröken Maj Persson, kassör målarmäst. John Karlsson, samt fabr. Hugo Robertsson, lantbr. Ragnar Johansson och byggmästare Karl Asserlund. Under sommaren arrangerade föreningen en bussresa till fornminnen och märkliga kulturplatser i Falbygden, bl. a. besågs den ålderdomliga bebyggelsen på Åsle tå samt kyrkorna i Kungslena och Habo. Under våren var det visning av samlingarna i Nolbacka. En del föremål, som tillhört framlidne hembygdskorskaren Aug. Melander har nyligen tillförts samlingarna i hembygdsmuseet vid gamla kyrkan.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Knut Ivarsson, v. ordf. Stig Bengtsson, sekr. Arvid Svedberg, kassör Karl Ottoson samt Ros-Marie Snygg. Verksamheten inom Hembygdsparken har fortsatt under året och således färdigställdes lekplatsen och dansbanan till de traditionella midsommarfestligheterna, vilka som vanligt samlade ett stort antal besökande. Bredska soldattorpet har kompletterats med ladugård och inhägnats med gårdsgård. Vid hembygdifesten d. 7 sept. med bl. a. högtidstal av red. Stig Tornhed, Kungsbacka, teaterföreställning, musik av Borås Spelmanslag, invigdes soldattorpet i närvaro av åtskilliga hundra åskådare. Under hösten har en av de två fågeldammarna som planerats i parken färdigställts i samarbete med Kinna Naturskyddsförening.

Många har besökt hembygdsparkens stugor, vilka hållits öppna varje söndag under sommarmånaderna med ordnad kaffeservering. Föreningen ordnade också 1961 arrangemanget med Marks Lucia och julmarknad i Kinna. Under försommaren tillställdes alla hushåll i köpingen ett upprop och detta tillförde en mängd nya medlemmar och även gåvor av olika slag. Medlemsantalet uppgår numera till 290 st.

Kinnarumma hembygdsförening: Ordf. Otto Olofsson, v. ordf. Nils Eriksson, kassör Nils-Olof Olofsson, sekr. Sven-Åke Svensson, v. sekr. Inge Lusth samt John Sörling och Valter Ekelund.

Kungsäters hembygdsförening: Ordf. Einar Karlsson, Dalbo, ledamöter Gunnar Johansson, Hakatorp, Seth Larsson, Karl Gustaf, fru Lisa Johansson, Torsäng, Elis Andersson, Torsebo, Karl. E. Johansson, Guntorp, Johan Johansson, Märkedal, John Abrahamsson, Djupadal, fru Ebba Karlander, Grubba och fru Kerstin Brodin, Göteborg.

Seglora hembygdsförening: Ordf. Allan Claesson, sekr. Karl-Julius Johansson, kassör Hugo Fransson, intendent Hadar Johansson, för stugan "Tån" fru Signe Persson.

Stiftelsen Seglora gamla prästgård: Ordf. dir. Gösta Osterman, v. ordf. I. Vallin, sekr. stiftssker. Fridolf Wildte, kassör dir. Ragnar Erikson, samt kyrkoherde David Svenning, fru Signe Persson och herr Hugo Fransson.

Skene hembygdsförening: Ordf. Carl-Axel Johansson, sekr. Gustav Larsson, kassör



Bild 3. Från hembygdsfesten i Kinna. Västgöta-Bengtsson talar, Borås spelmanslag spelar.

Filip Karlsson, övr. ledamöter Oskar Petterson, Margit Eriksson, John Johansson och Allan Berlinge. Vid föreningens årsmöte, som avhölls på Marks härads tingshus i Skene den 5 mars talade Härdashövding N. Graneli över ämnet "Från Ätte-domstolar och fram till den nuvarande domsagens tid". Liksom föregående år utforskas bygdens historia alltifrån de offentliga arkiven och ned till de enskilda gårdarnas gömmor. Hembygdsstugan har hållits öppen för allmänheten under sommaren på söndagarna. Föreningen har samlats till s. k. kvartalsmöten med omväxlande program. Arbetsaftnar har ordnats en gång i månaden under vinterhalvåret. Fyra lyckade utflykter har ordnats till historiska platser av vilka de två gällde besök å gamla ödetorp och olika fornlämningar inom socknen, för att på ort och ställe få en inblick i hur tidigare generationer levat sitt strävsamma liv. En del föremål har som gåva emottagits och registrerats. Föreningen har under året lyckats förvärva det Anjou'ska krukmakeriet, vars rörelse sedan några år varit nedlagd. Detta var den sista av de verkstäder, som tidigare fanns i Skene by och vilka tillsammans sysselsatte omkring 20 man, från mästare, gesäller och övriga hjälpare. Den nu inköpta verkstaden, som är omkring 100 år, får ligga kvar på sin ursprungliga plats och skall renoveras och bevaras som kulturminne och museum. Julmarknad har avhållits julslytningssöndagen.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sek. Knut Persson, v. sek. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör Knut Eriksson, intendent Tor Asking samt Hildur Henriksson, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson. Föreningen har fått två gamla stugor i gåva: socknens enda ryggåsstuga på Jakobsberg, tomten får man arrendera och stugan har skänkts av bröderna Anders och Karl Persson, Rappheden. Den andra stugan har skänkts av Anders Persson, Kårte. Föreningen har 137 medlemmar och under året har utom möten ordnats promenader till ödetorp m. m. inom socknen.

Västra Marks hembygdsförening: Ordf. Johan Ekberg, sekr. och kassör Bo Davidsson, övriga medlemmar Einar Nygrell, Torvald Serell och Agnes Larsson. I oktober 1961 var det 10 år sedan hembygdsstugan i järnvägsparken invigdes. Samlingarna omfattar cirka 300 föremål.

Alekulla hembygdsförening: Ordf. Oscar Carlsson, Brobacken, övriga ledamöter: Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skållared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnsår, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zakrisson, Rörås. Medlemsantalet är nu 73 och samlingarna omfattar ett 50-tal föremål.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Sven-Erik Sveholt, v. ordf. Arvid Kristiansson, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olof Andersson. Antalet medlemmar är cirka 200. Arbetet med iordningsställandet av gamla sockenstugan vid kyrkan har fortsatt under året. En hembygdspromenad har anordnats med mer än 100 deltagare. Två hembygdsaftnar har arrangerats.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDVAGS HÄRAD:

Blidsbergs hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Paul Svensson, Storgården, sekr. kyrkoherde E. G. A. Sandstedt, kassör Hans Kåreemark, övriga ledamöter: Gustav Andersson, Eskil Andersson, Assar Ek, Allan Hylander och C. F. Svensson.

Brunns hembygdsförening: Ordf. lantbrukare Ture Brunngård, v. ordf. fabrikör Tore Karlsson, sekr. byggnadsarbetare Gösta Brunngård, v. sekr. lantbrukare Göran Lindgren, kassör köpman Arthur Andersson. Bland de uppgifter föreningen har är att hålla kyrkoruinen och tillhörande kyrkogård i värdigt skick och under året har bl. a. de där befintliga gravstenarna varit föremål för omvårdnad. Hembygdsstugan har hållits öppen för intresserade. På grund av den regniga väderleken blev i år den eljest varje år återkommande ruingudstjänsten inställd. Till jul varje år ordnar föreningen med julgran vid Brunns skola.

Dalums samhällsförening: Kommitté för fornstugan, ordf. disponent Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson, Åkeräng, kassör Åke Johansson, Näckrosen, museiintendent Bernhard och Gustaf Englund, Ängalund. Föreningens stuga har hållits öppen på sommarsöndagarna. Midsommarfest har ordnats.

Humla församling: Stuga från Haggården med samlingar, visas av kyrkvärden Josef G. Johansson.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Sigvard Kroon.

Strängsöreds hembygdsförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruise, kassör Ernst Andersson, ledamöter Fredrik Carlén och Thure Lind.

Timmele samhällsförening: Ordf. köpman Bertil Garnolf, sekr. polisassistent Dag Wetterström, kassör vägarbetare Tage Svensson samt fabrikör Hadar Claesson och elektriker Evert Ullberg. F. hemmansägaren Haldor Andersson har vård om stugan och samlingarna och visar denna efter tillsägelse. Samhällsföreningen äger den s. k. fornstugan även benämnd Långebrostugan i Timmele och har haft en särskild kommitté, vilken haft som sin uppgift att vårda och öva tillsyn av stugan och de samlingar som inrymmas där. Vid det senaste årsmötet beslöts att förenkla föreningens administration på så sätt att den nämnda kommittén upplöses och styrelsen även övertager

omvårdnaden av fornstugan samt den kassa som förvaltats av kommittén. Samlingarna omfattar enligt katalogen 420 olika föremål, såsom husgeråd, verktyg, böcker och varjehanda fynd från våra fäders tid, en stor del ditfört under senare år. Stugan har i sommar genomgått en renovering, blivit målad utvändigt och fått en behövlig uppsnygning och ter sig nu mycket trevlig. Några textilier har konserverats av konservator Beda Westman, Skara.

VEDENS HÄRAD:

Bredareds hembygdsförening: Ordf. lantbrukare Oskar Magnusson, Frugården, sekr. lantbrukare Thorsten Nilsson, Hjälmryd, övriga ledamöter lantbrukare Gustaf Eriksson, Hjortsberg, och lantbrukare Ragnar Lundkvist, Silleberg. Insamlingen av föremål pågår. En minnessten på Klinta mosse med en soldat med gevär har blivit upprest.

Hedared: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgården. En del arbeten har utförts på stavkyrkan och en större reparation förberedes.

Älvsborgs läns folkhögskolas museum, Fristad: Föreståndare rektor Ragnar Bengtsson.

ÅS HÄRAD:

Gingri Hembygdsförening: Ordf. disponent Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Härna hembygdsförening: Ordf. John Bränneby, v. ordf. Sven Svensson, Bondarp, sekr. och kassör Gösta Hernbo, övriga ledamöter Sture Svensson, Bondarp, och K.-G. Josefsson. Föreningens verksamhet omfattar underhåll av fornstugan, vård av de däri befintliga föremålen samt insamlandet av saker från bygden, såsom äldre jordbruksredskap, husgeråd m. m. Årsmöte hålles i oktober månad. Då ordnas med kaffe och en brasa i den öppna spisen sprider ljus, värme och trevnad. Mötet, som brukar vara talrikt besökt, avslutas numera med aftonbön av församlingens komminister. Medlemsantalet är nu omkring 50 st.

Kärråkra: Samlingar i det gamla vapenhuset vid kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening: Vid sammanträde den 27 september beslöt man bilda en hembygdsförening för Södra Vings socken. En interimstyrelse hade förberett ärendet och man tillsatte nu en ordinarie styrelse som består av: Ordf. lantbrukare Åke Hellkvist, v. ord. folkskollärare Jean Rydberg, sekr. fru Cissi Sigurdsson, v. sekr. fröken Ingrid Pettersson, kassör snickare Åke Bolin. Av Viskans Kraft AB har man fått en gammal byggnad. Delägarna i allmänningen vid Tolka bro har ställt tomt till förfogande och dessutom en penningssumma. Stugan har redan flyttats till sin nya plats, men givetvis återstår ännu mycket arbete med inredning och istandsättande av det gamla huset.

ULRICEHAMN:

Ulricehamns Hembygdsförening: Styrelsen har bestått av: Rektor Gustaf Boger, ordf. och museumföreståndare, bankkamrer Erik Hedlund, sekreterare, bokhandlare Carl



Bild 4. Från den av Ulricehamns Hembygdsförening och Ulricehamns Sparbank anordnade hembygdsexpos.

Magnus Ekeskog, kassaförvaltare, boktryckare Sven Carlsson, chefredaktör Gunnar Högborn, disponent Steen Josefsson, köpman Gösta Ljungström. Museumvaktmästare för museet i Stadsparken är herr Simon Lindqvist.

Hembygdmuseet har hållits öppet kl. 15—17 under sommarsöndagar och för övrigt efter överenskommelse. Samlingarna har under året utökats genom gåvor och förvärv. Till årets större ärenden hör undersökningen av möjligheterna att till Stadsparken flytta det i kvarteret Norrtull belägna tullhuset, vilket brukades såsom tullstuga åren 1798—1864 och är intimt förknippat med Sjuhäradsbygdens knallehistoria. Cirka 600 knallelass har där årligen kontrollerats, innan bygdens knallar startade sina mångmilafärder till olika delar av landet. Det är av intresse för hela Knallebygden att detta unika minne från knalletiden bevaras åt eftervärlden.

I samarbete med Ulricehamns Sparbank anordnade föreningen under oktober en utställning "Från hembygdens gårdar" där gamla bruksföremål och textil hemslöjd från Ulricehamnsbygden demonstrerades. Utställningen besöktes av cirka 1000 personer och blev en utomordentligt god propaganda för hembygdsföreningens syften.

BORÅS:

Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Bror Ørnskov, v. ordf. Olof Andersson, sekr. Lars-Gunnar Wilker, v. sekr. Maj-Britt Pettersson, kassör Britta Wingqvist. Föreningen arbetar i olika sektioner nämligen folkdans, musik, lek, vävning, träslöjd, smyckeslöjd och har ett ungdomslag, en utflyktskommitté och en kommitté för gammaldanskurser. Föreningen firade sitt 40-årsjubileum den 21 oktober med stor tillslutning av föreningsmedlemmar, inbjudna representanter för Borås stad, myndigheter och organisationer samt från många grannföreningar. Festen firades med supé, högtidstal, folkdans, utdelning av heders- och förtjänstmärken m. m. Under året har föreningen deltagit i utställningen "För Friskare Fritid", haft ett flertal folkdansuppvisningar och arbetet inom de olika sektionerna har visat stor livaktighet.

Borås Hembygds-gille: Ordf. Bengt Andersson, sekr. Irene Svensson, kassör Kerstin Andersson, övriga ledamöter K. G. Svensson, Göran Mårtensson och Bengt Andersson. Övningskvällarna i folkdans och högreståndsdans har varit flitigt besökta. Hobbygrupperna i vävstugan har varit i flitig verksamhet. Högreståndsdanser med dräkter från nyrokoken kommer nu att utökas med dräkter från gammalrokokens tid, för att få en liten dräktuppvisning i samband med dansuppvisningarna.

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Museinämnd: Ordf. överste Uller, v. ordf. major Behrens, sekr. kapten Ellinge (museivårdare), v. sekr. fanjunkare Sthål (stf. museivårdare). Övriga ledamöter: Landsantikvarie I. Vallin, konsul Harry Wennerlund, regint. kapten Afzelius, traditionsoff. kapten Backlund, arkivföreståndare förvaltare R. Andersson, förvaltare G. Persson, överfurir B. Nero, förrådsman Carl Holmén och förrådsarbetare G. Björklund.

Museets föremålssamling har senaste året ökat med 68 föremål och är nu uppe i drygt 300 nummer, förutom kartor, böcker, foton etc. Armémusikkåren har bidragit med en del instrument liksom Älvsborgare som varit i FN-tjänst med vissa föremål. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet. Organisationer, skolor, föreningar och enskilda har även i år visat stort besöksintresse. Besöksfrekvensen senaste året är över 600 personer. Museet är av stort värde som undervisningsplats för regementets och bygdens historia.

*

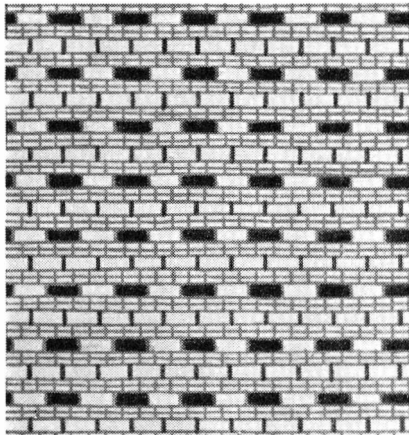
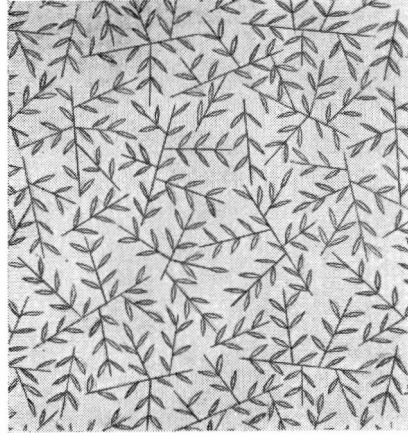
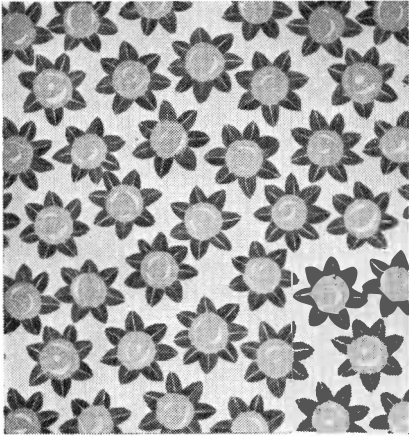
Kindsgillet i Göteborg: Ordf. Walter Martinsson, v. ordf. David Magnusson, kassör Lennart Blomqvist, stugvärd Bertil Hallberg, sexmästare Gunnar Christensson, sekr. Billy Manne-Andersson, v. sekr. Sören Rylander. Under året har gillesamvaron fortsatt på traditionellt sätt med möten, syförening i Kindstugan, etc. samt utflykter.

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

DE FLESTA ARTIKLARNA I DENNA ÅR-
GÅNG BEHANDLAR BORÅS STAD OCH
VEDENS HÄRAD. HÄR FÖLJER FÖRST
ANNONSER DÄRIFRÅN OCH SEDAN FRÅN
ÖVRIGA HÄRADER

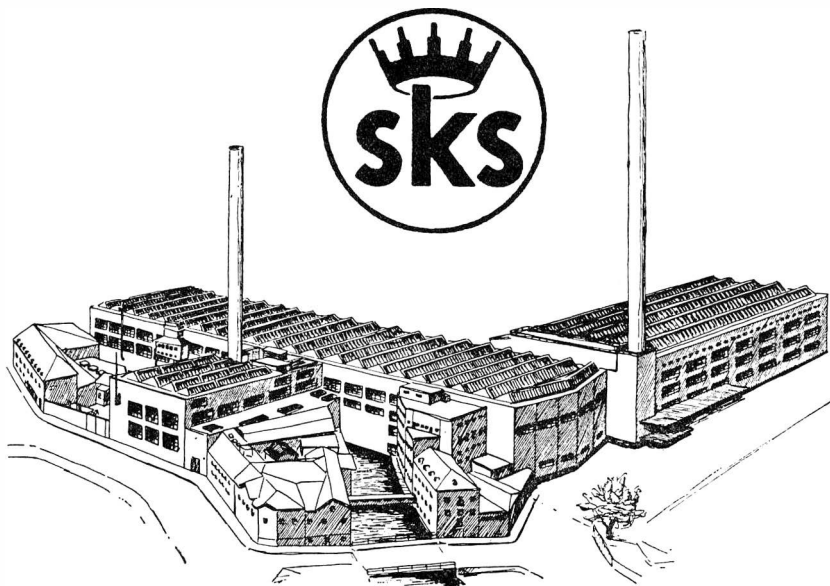
ANNONSREGISTER

<p> Almedahl-Dalsjöfors AB A. H. Andersson & Co AB C. L. Blomqvist A. J. Borgs Väfveri AB Borgstena Triksåfabrik AB AB Borås Koksaffär Borås Sparbank AB Borås Spetsfabrik Borås Tapetfabriks AB AB Borås Tidning Borås Väfveri AB AB Bränsleenergi AB Bröderna Liljeros Bröderna Magnusson AB Bröderna Wennerlund AB John A:son Byttner AB Carl T. Carlsson & Son AB AB Corsettindustri AB Erikson & Larson Knut Evers & Co Fabriks- & Handels AB Ellos Fabriks- & Handelsbolaget Karles Forssa Tegelbruk AB Harry Grandin AB Haldens Färgeri AB Haléns i Borås AB Halla Textil AB AB John V. Hanssons Elektr. affär Föreningen Hemslöjden u. p. a. AB Rob. Holmquist Hultafors Sanatorium AB Claes Håkansson Häggåstrands Väveri AB Jarl Häller AB Oscar Jacobson AB Jagenburg & Medin AB Hans Janbell AB Algot Johansson AB AB N. J. Johanssons Eftr. AB E. W. Just AB Jönells AB Konfektions AB Kerema Kilsunds AB Kinnahults Väfveri </p>	<p> Kinnaströms Väfveri AB AB N. H. Ljungbergs Läderfabrik AB Marks J. Emanuelsson AB Marks Jacquardväveri Medbergs AB Militärmuseum I 15 Mönsterateliern vid Textilinstitutet Byggnads AB Oscar Ohlson AB Olssons Mössfabrik AB Henning Persson AB J. A. Petterson & Co Rosendahls Konfektions AB Rowells Rydboholms AB Sandwalls Ångbryggeri AB Skandinaviska Banken Hadar Sjölin AB AB Skyddskläder Sportkonfektion AB SJ:s Resebyrå Johan Skoglund Konf.-fabrik AB AB Alf Stigens Fabriker Byggnads AB Stolt & Co Strömsfors Bruk H. Swegmark Fabriks AB Svensk Pappersindustri AB Svensk Textil, Mats Fransson AB Svenska Mått- och Tumstocksfabr. Svenska Yllekoncernen AB Svenskt Konstsilke AB Ludvig Svensson Svenssons Express AB Sveriges Förenade Triksåfabriker AB Textilfabriken Mercur AB Textilkompaniet Timmele Färgeri AB Tranemo Yllefabriks AB AB Triksåfabriken Elit AB Tryckericentralen i Borås Vegete-Bolagen Wernlund Hovfoto AB Wiskadals Fabriksbod Viskafors Gummifabriks AB Åkerlunds Bomullsspinneri AB </p>
---	---



Mönsterateljern
vid
Textilinstitutet, Borås





AB SVENSKT KONSTSILKE

BORÅS

*Tillverkar rayonsilke för textila och
industriella ändamål*

AB Erikson & Larson

BORÅS

Herrkläder – Sportkläder

AB
TRYCKERICENTRALEN
BORÅS



Tel. växel 171 90

FABRIKS- & HANDELS AB

ELLO'S
BORÅS

MODERNT POSTORDER-VARUHUS

TILL EDER TJÄNST

Gör ett besök i våra affärer

LILLA VARUHUSET, Österlånggatan 30
BORÅS

LILLA VARUHUSET, Kindsvägen 14
SVENLJUNGA



BORÅS SPARBANK

Huvudkontor: ALLÉGATAN 55, BORÅS

Expeditionskontor: SJÖBO TORG 1, BORÅS
ÖSTERGÅRDSPLAN 7, BORÅS

Avdelningskontor: FRISTAD, KINNA, SKENE,
SVENLJUNGA och VISKAFORS

Sparställe: KALVSJÖHOLM



Telefon 17320 växel

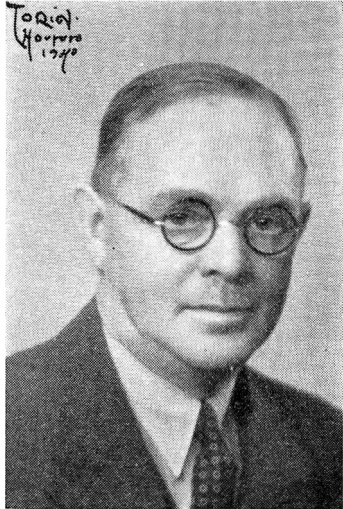
BYGGNADSAKTIEBOLAGET

OSCAR OHLSON

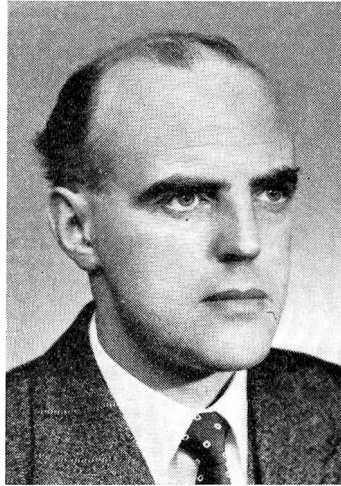
En firma med traditioner

Grundad 1899

För Borås Museum ha vi återuppfört museets senaste
tillskott av byggnader från äldre tid: Fällhultsgården
med loftboden från Finnekumla.



*Gustaf Johansson
firmans grundare*



*Gösta Borghed
firmans nuvarande direktör*

BORGSTENA TRIKÅFABRIK A-B

BORGSTENA

FIRMAN GRUNDAD 1925

Högklassiga tillverkningar

av

herr- och goss- undertrikå

samt yttertrikå



tala med
SKANDINAVISKA
BANKEN

Österlånggatan 45

Tel. 27450

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR



Representant

AB BRÄNSLEENERGI

Tel. Borås 274 95



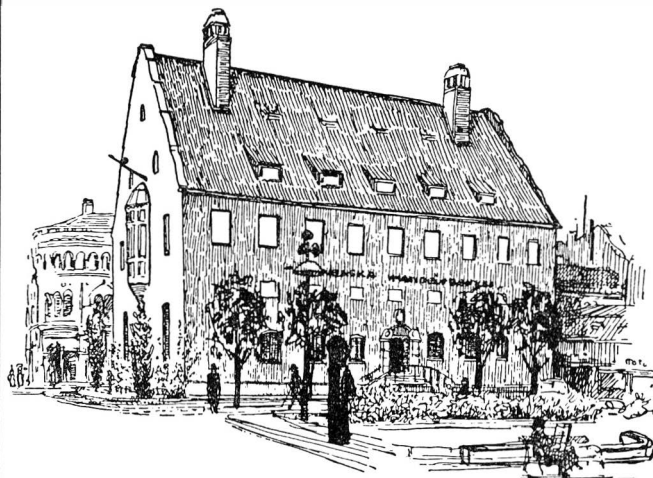
Harry Grandin AB

Stockholm, tel. växel 106701 — Telex nr 1329

Borås, tel. 17225 — Telex nr 3852

SYTRÅD, SYSILKE, BLIXTLÅS

I HJÄRTAT AV SJUHÄRADSBYGDEN — I CENTRUM AV BORÅS



NÄRINGSLIVETS

BANK

FÖR

NÄRINGENS

BEHOV



VÄLKOMMEN TILL SVENSKA HANDELSBANKEN

3 kontor i Borås — 7 kontor i Sjuhäradsbygden.

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 103 76

BORÅS



AB
CORSETTINDUSTRI
BORÅS

Tillverkare av behå och corsetter

Peter Pan, Glamour, For You

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

Aktiebolaget
N. H. LJUNGBERGS
LÄDERFABRIK

Borås



Kerema

Konfektions AB Kerema

Getängsvägen 6 BORÅS



Sandwalls

goda drycker

99-årig leverantör

i sjubäradbygden



INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT
BORÅS

Anno 1826

– för 136 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är Bo-
rås och sjuhäradsbygdens
pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

Köp billigast — köp direkt från

Karles

BORÅS

*Begär vår katalog, som innehåller en mängd nödvändighetsvaror
för hela familjen såsom: herr-, dam- och barnkonfektion, trikå,
strumpor, linnevaror, busgeråd m. m.*

Tel. Orderkontoret 482 05 eller 483 40

KILSUNDS AKTIEBOLAG
BORÅS

AKTIEBOLAGET **MARKS** J. EMANUELSSON
— Grundad 1909 — **BORÅS** — Tel. 271 40, Växel —

FABRIKATION AV SYDDA VAROR

ENGROSLAGER AV MANFAKTUR

OCH KORTA VAROR



En central för byggmaterial



H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 176 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

Alltid vackra väggar med

BOROSAN PLASTTAPETER

Ljushärdiga - Tvättbara

Moderna konstnärsmönster i vackra färger

Försäljes av:

Wm RUDELL AB, Borås

Tillverkas av: Borås Tapetfabriks AB



Rowells

Postordervaruhus
KONTOR — LAGER
och AFFÄR
Druvveforsvägen 20
BORÅS Tel. 279 80

HANDLA BEKVÄMT
EFTER KATALOG

*eller gör ett personligt
besök i vår affär.*

KÖP FRÅN ROWELLS



JANBELLS

skinnplagg för
DAMER och HERRAR
är välkända för
slitstyrka och elegans.

AB HANS JANBELL

Tel. 19477 – BORÅS

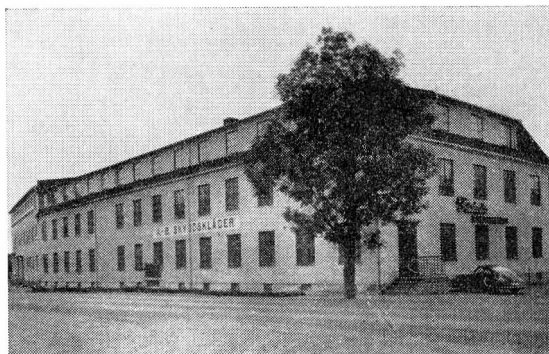
Haléns
I BORÅS A·B

*Manufaktur, beklädnad
och kortvaror engros.*



Företagets grundare och verkställande dir. John Magnuson, född 1892 i Håcksviks förs. Älvsborgs län.

Från en blygsam start år 1925 med endast 8 sömmerskor har AB Skyddskläder utvecklats till landets ledande företag inom branschen.



AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: Vardagar (utom lördagar) kl. 08.00—11.00, 13.00—16.30.
Lördagar kl. 08.00—10.30.

I övrigt efter överenskommelse per tel. 177 50 : 78 föreståndaren eller 177 50 vaktchefen (dagoff.)

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till regementet från gamla tider (uniformer m m).

Fråga oss då det gäller

rörlägningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

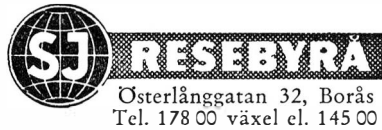
Tel. 118 54, 182 54

Material till Vedensdräkten och övriga dräkter
från Sjuhäradsbygden finns hos

HEMSLÖJDEN

BORÅS

Biljetter till tåg, buss, båt och flyg
i Sverige och utlandet



KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 296 00

Råvaror och Garner för Textilindustrin
Försäkringar

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 147 95

OSCAR JACOBSON

AKTIEBOLAG

Herrkonfektionsfabrik

BORÅS



Telefon, växel 17580

JAGENBURG & MEDIN

AKTIEBOLAG

BORÅS



PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOFVOTO

STORA BROGATAN 7

BORÅS

TELEFON 142 01

Åkerlunds Bomullsspinneri

AKTIEBOLAG

BORÅS

BESÖK

AB WISKADALS FABRIKSOD

Skaraborgsvägen 21, BORÅS

*Allt för Dig själv, för hemmet och familjen.
Goda varor till billiga priser.*

AB Bröderna Liljeros

BORÅS

E. W. JUST AB

FÄRGERI och BLEKERI

Tel. 171 00 växel

JOHAN SKOGLUND

KONFEKTIONSFABRIK

BORÅS

VEGETEBOLAGEN

för all försäkring

Tel. 147 37, 147 80

Sven H. Melander

SPORTKONFEKTION AB

Telefon 175 90

BORÅS



BORÅS
Tel. växel
171 30
UDDEVALLA
Tel. 180 37

BRÖDERNA WENNERLUND AB

BORÅS

Etablerad år 1917

Konfektionsfabriker för tillverkning av:

Dam- och flickklänningar, blusar, kjolar, förkläden, gardiner.
Fritidskläder av alla slag. Skjortor i herr och goss. Skyddskläder m. m.
Engroslager av manufaktur och korta varor.

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

BORÅS

Telefon 270 90

Mössfabrik — Pälsfabrik

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/278 90

BORÅS



AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD — Telefon 602 50 växel

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

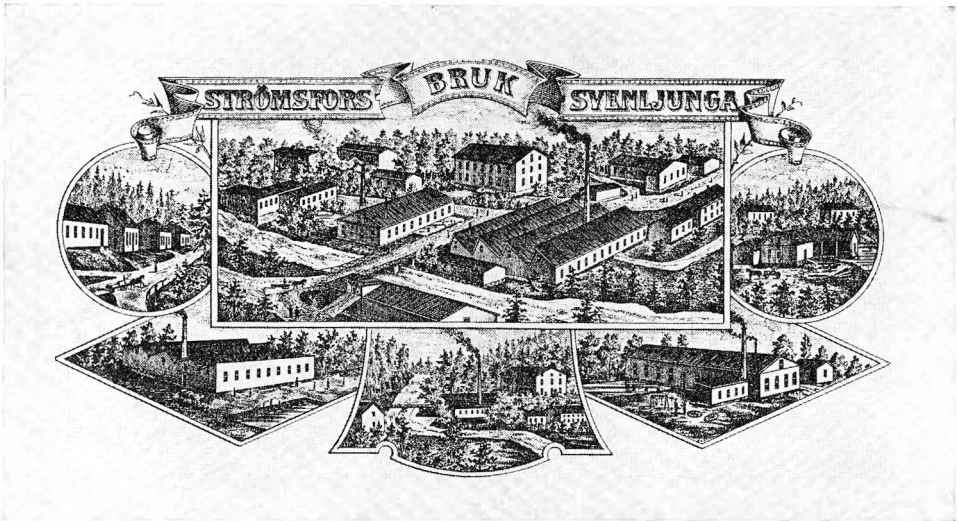
Järnvägsgatan 16 - Borås - Tel. 114 09, 124 09, 133 09

Entreprenör för Borås stads elverk



SVENSKA YLLEKONCERNEN AB

BORÅS TIDAN NYKÖPING STIGEN



Brevpapper från 1880-talet.

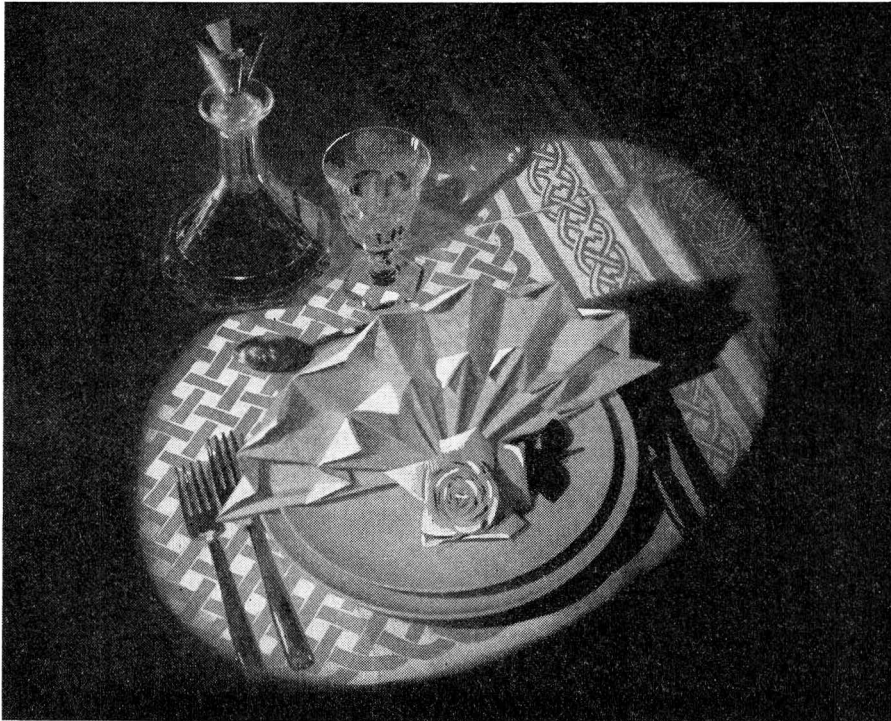
STRÖMSFORS BRUK

anlades som järnbruk 1859 av Anders Josef Larsson, född i Tostarp, Tranemo socken, år 1813. Strömsfors ligger vid Assman och det var möjligheten att medelst vattenkraft driva maskiner som föranledde A. J. Larsson att tillsammans med bl. a. brodern Salomon Larsson, Limmareds Säteri, anlägga järnbruket. Järnet erhöles som tackjärn från hyttor vid Smålands Taberg och N. Unnaryd i Nissans dalgång. I Strömsfors inrättades en Franche-comté-ugn, för färskning av tackjärnet till smidesjärn samt en stångjärnshammare och en spik- och knipphammare för utsmidning.

Järnhanteringen i Sverige gick emellertid i senare hälften av 1800-talet framåt efter helt andra metoder och Strömsfors såldes 1872 till Limmareds Glasbruksbolag, där ovannämnde Salomon Larsson ägde en fjärdedel. Gashyttan anlades vid Strömsfors medan järnbruksrörelsen bedrevs i minskad omfattning.

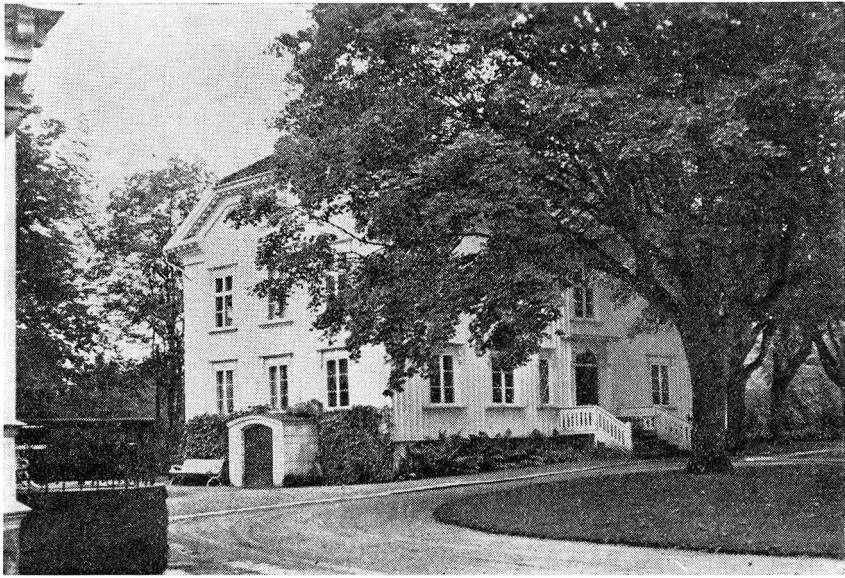
Efter Salomon Larssons död 1881 skiftades Limmareds Glasbruksbolag och hans dödsbo fick på sin andel bl. a. Strömsfors Bruk. Rörelsen fortsattes av sönerna Oskar och David Nylander från år 1883 och företaget blev helt mekanisk verkstad och gjuteri. Träbearbetningsmaskiner var under många år Brukets huvudsakliga tillverkning.

Sedan 1920-talet är huvudtillverkningen automatiska maskiner för påsättning av etiketter på flaskor och burkar. Svenska bryggerier och vattenfabriker arbeta i stor utsträckning med Strömsforsmaskiner och en icke obetydlig export av etiketteringsmaskiner sker till ett flertal andra länder.



almedahls

Det
vackraste
bordet
är
dukat
med
damast



Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

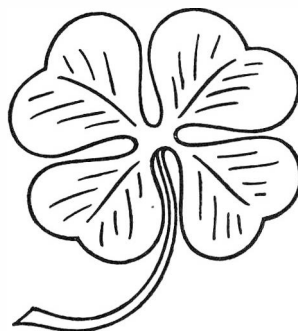
AKTIEBOLAGET
CLAES HÅKANSSON
KINNA

I SVANEHOLM

i Seglora socken, just där Viskans trånga, mörka, dalgång vidgar sig mot den ljusare, mjukare slättbygden, ligger Viskafors Gummifabrik AB. Här tillverkas ett stort antal produkter varav valsbeklädnader till textilindustrin kanske är den för bygden mest intressanta. Produktionen domineras dock av Firestone däck, för bilar och traktorer, som på grund av sin höga kvalitet — tillsammans med bilismens sjudande utveckling — knappast kan tillverkas i så stora kvantiteter att efterfrågan kan tillfredsställas, trots ständigt ökad produktion • Till Viskafors Gummifabrik AB hör också en fabrik i Tvååker, för den lättare delen av tillverkningsprogrammet. Även från denna fabrik går stora leveranser till bilindustrin, liksom till många andra betydelsefulla svenska storindustrier • Grunden till denna gummiindustri lades 1890, och — efter skiftande öden — gavs den sin nuvarande form av kapten Wilhelm Osterman, företagets ledare från 1939 till 1947 • Efter ett flertal utvidgningar och ombyggnader — den senaste efter branden 1955 — befinner sig företaget ånyo i en expansions- och utbyggnadsperiod • En uppskattad, trogen tjänstemannakår och arbetarstam, där söner och sonsöner träder till efter tidigare generationer, tillsammans med svensk ingenjörsteknik och internationellt tekniskt samarbete, utgör en garanti för produkternas kvalitet. Gott, ansvarsfullt arbete, förnäma tekniska metoder samt moderna maskiner och hjälpmedel gör att man inom Viskafors Gummifabrik AB ser på framtiden med tillförsikt. Tack vare detta kan man också fortsätta arbetet för framtiden under kapten Ostermans motto i dess vidaste bemärkelse

LYCKLIGA MÄNNISKOR I ETT LYCKLIGT SAMHÄLLE

Viskafors



VISKAFORS GUMMIFABRIK AB



LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

En säkerhet för

GOD KVALITÉ

Med Kinnaströms märke på Edra varor har Ni en garanti för lättsålda nyheter i bomull och rayonull — mönstrade såväl som enfärgade. Försäljning endast genom grossister.

KINNASTRÖMS VÄFVERI AB

KINNA

SVEN ERIKSON grundade Rydboholms fabriker 1834. Det är således mera än 100-årig erfarenhet i tillverkningen, som garanterar kvalitén. Yrkeskickligheten — och den har stor betydelse, när det gäller tillverkning av vävnader — har så att säga gått i arv. Det är nu ättlingar till Sven Erikson och hans första medhjälpare, som handhava den procedur, som deras förfäder på sin tid skötte.



Tuab
tillverkar

Barnoveraller

Barnbyxor

Fritidskläder

Jackor

TRANEMO YLLEFABRIKS AB

TRANEMO



tillverkar

”Lena” täcken och sovsäckar
i elaston och vadd

Madrasser

Uddabyxor Arbetskläder

AB TEXTILKOMPA NIET

TRANEMO



INREDNINGSTEXILIER

Mönster av Professor CARL MALMSTEN
INDANTHRENFÄRGER

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

Ventiler, kranar och kopplingar för vatten, gas, ånga och tryckluft — s. k. teknisk armatur — tillverkas av Anderssons i Ljung, till ett årligt värde av över 10 miljoner kronor. 250 anställda svarar för produktion och distribution, och under 1961 har framgången med AHA modell 60-61 — den unika, epokgörande skjutventilen — ytterligare befasts och betydande försäljning vunnits även till exportmarknaderna.

Dessutom har företaget bostadsförvaltning för en stor del av sina anställda, lantbruk, kvarn och elektricitetsverk samt biograf.

ANDERSSONS I LJUNG

A H Andersson & Co AB • Ljung • Telefon 0513/503 40

A. J. Borgs Väfveri AB

KINNAHULT



Timmele FÄRGERI

TIMMELE — Tel. växel 302 00

— beläget i hjärtat av Sjuhäradsbygden —

är numera en hypermodern anläggning utrustad med modernaste maskiner och hjälpmedel, som står till Eder tjänst med FÄRGNING och BLEKNING av tricot och garner av alla slag

JOHN A:son BYTTNER AB

GÖTEBORG • BOX 242

Linjeväljare: 13 73 89

13 73 90

13 73 91

13 73 12

031 riktnummer

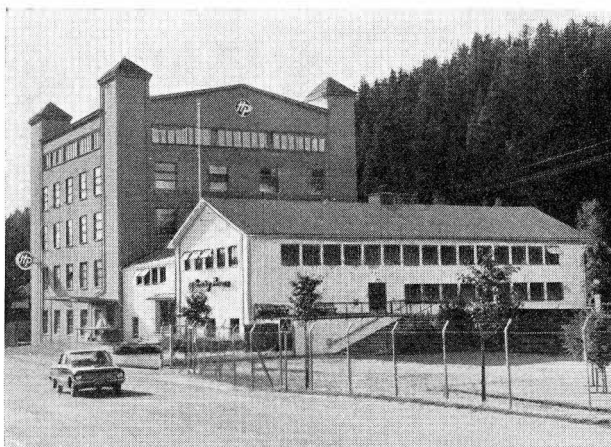


ASON

Telex 22 62

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON



AB Henning Persson

FÄRG-, FERNISS- OCH KEMISK-TEKNISK FABRIK

Göteborg – Bollebygd – Stockholm

C. L. BLOMQVIST

FRITSLA

Garnfirman i Mark med 80.000 väverskor
från hela landet till kunder



AB J. A. PETERSON & CO
MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80

Firman grundad 1863



HERR- OCH DAMKONFEKTIONSFABRIK

SVENSK TEXTIL

Mats Fransson AB

tillverkar och försäljer en gros

Möbeltyger, Mattor, Tapisserivaror, Metervaror

Telefon Kinna 106 60 (växel)

KINNAHULTS VÄVERI

KINNAHULT

Gardiner, Draperi- och Möbeltyger
Tel. Kinna 100 43

TEGEL

Forntidens och nutidens mest beprövade byggnadsmaterial

Tillverkas i stor sortering av

A.-B. FORSSA TEGELBRUK

BOLLEBYGD — Telefon Borås 850 39 - 851 40

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

SVENSK PAPPERSINDUSTRI

Järnfors & Hall AB

SANDARED

*Papperstuber — Spolpipor
Flänsrullar*

**Stigolon Golv- och Vägghaterial
för ökad trivsel**

Ledande Färgeri och Beredningsverk

**AB ALF STIGENS FABRIKER
SANDARED**

R *Rosendals*

**KONFEKTIONS AB
Limmared**

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

„Foflo“

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och **SPORTKLÄDER**

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED

Firman grundad 1876



HULTAFORS SANATORIUM

*Fysikalisk-dietisk kuranstalt
Ensk. sjuk- och konvalescenthem*

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbingar etc.

Överläkare: Dr I. Unhäll.

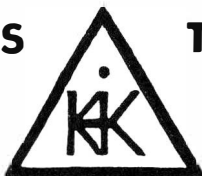
Begär prospekt! På Hultafors, tel. Borås 950 50

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinluster och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

HULTAFORS



TUMSTOCKAR

SVENSKA MÄTT & TUMSTOCKSFABRIKEN

VÄSTGÖTALITTERATUR

Komplettera Er boksamling!

Tidigare årgångar av: FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA

Årg. 1—3 (1943, 45, 47) per ex. 4: — Årg. 8—11 (1953—56) per ex. 6: —
Årg. 4 (1949) slutsåld. Årg. 12—16 (1957—61) per ex. 8: —
Årg. 5—7 (1950, 51, 52) per ex. 4: — Årg. 1—3, 5—16 tillsammans 80: —

Serien VÄSTERGÖTLAND. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrivning. Följande häften:

A:1	Folkmusik i Västergötland. Av fil. dr S. Landtmanson	1: 25
A:2	Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. Av fil. dr Ernst Fischer	5: —
A:3	Västgötavägar. I. Av kapten Måns Mannerfelt	3: 50
A:4	Götarnas rike. Av professor Sven Tunberg	4: —
A:5	Västgötavägar. II. Av kapten Måns Mannerfelt	3: 50
A:6	Västgötavägar. III. Av kapten Måns Mannerfelt	4: 50
A:7	Västergötlands geografi. Av lektor Ivar Moberg	5: —
A:8	Västgötamålet. Av f. d. rektor S. Landtmanson	6: —
A:9	Västgötavägar. IV. Av kapten Måns Mannerfelt	4: —
A:10	Västgötsk forntro och folktro. Av lektor Gösta Kellerman	5: —
B:1	Storegården i Rackeby. Av fil. dr Sune Ambrosiani	3: —
B:2	Folkmusik i Västergötland. Musikbil. Av fil. dr S. Landtmanson	4: —
B:3	Äldre västgötalagen av professor Nat. Beckman.	Slutsåld.
B:4	Saga, sägen och folkliv i Västergötland. Av fil. dr J. Götlind	4: —
B:5	Skara domkyrkas byggnadshistoria. Av professor Axel L. Romdahl och lektor Sven Dahlgren	3: 75

Hela serien tillsammans kostar kr. 56: 50 + oms.

Rekvireras från Borås museum, BORÅS.



Prov på Hilda Boströms tillverkningar: Modern i hemmet syssel-
satt med inläggning av karameller.

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING
BORÅS MUSEUM

Sommartid vardagar 10—16, söndagar 12—16

Vintertid „ 13—15 „ 12—16

**Föreningar och andra sammanslutningar, som önska se Borås Museum
under sakkunnig ledning äro välkomna att diskutera program och
lämplig tidpunkt (även utanför ordinarie öppettid) tel. 102 00**

Entré
Vuxna 1 kr
Barn 50 öre
Medlemmar fritt

Årsavgift
1 person 10 kr
Man o. hustru 15 kr

Adress
Borås Museum Borås
Postgiro 26 39 23
Telefon 102 00

Med årskortet följer fribiljetter till familjemedlemmar eller vänner.

INNEHÅLL

HÄRADSDRÄKT FRÅN VEDEN	5
BILDER FRÅN VEDENS HÄRAD OCH BORÅS	9
KLAS OLOFSSON, SOM MÄNNISKA, FORSKARE OCH SKALD. Av Gustaf Thulin	21
FÄRGARSLAKTEN LANGLET. Av John Bohlin	35
RÅDMAN LARS PERSSON 1648—1713, HANS SLÄKT OCH FAMILJ. Av Gunnar Tilander	43
OM MURGRÖNAN (HEDERA HELIX) OCH DESS UTBRED- NING I SJUHÄRADSBYGDEN. Av G. A. Westfeldt	79
STENÅLDERSBOPLATSEN VÄDERSHOLM. Av Carl Cullberg ..	85
EGENARTAD FORNLÄMNING I TIMMELE SOCKEN. Av Ingegerd Särlovak	97
VARGKRIGET. Av H. D. Hallbäck	103
SILVERSTÄMPLAR FRÅN BORÅS. Av Rikard von Ahn	113
DONATORER	115
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING. Styrelse	119
Årsberättelse	121
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	127
ANNONSAVDELNING	137

